

Spiritualiteit

Themarapport

Onderdeel van het project:
Our Common Future 2.0
2010-2011

Deelnemers:

David Andreae; Ilonka de Beer; Loes Berkhout; Caroline Bongers; Ruth de Bruin;
Bennie Harmsen; Foreno van der Hulst; Ron Lazaroms; Mayra Ortega-
Maldonado; Sietske Smulders-Dane; Madelon Stoele; Antoine Teeuwsen; Menno
Uringa; Tineke Vernhout

© 2011 Stichting Our Common Future, Doetinchem

Dit themarapport is onderdeel van het crowdsourcing project Our Common Future 2.0 (OCF 2.0), uitgevoerd door 400 vrijwilligers. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting Our Common Future.

De inhoud van dit themarapport is gebaseerd op vele en zeer diverse bronnen, bijeengebracht door vrijwilligers. De eindredactie van OCF 2.0 besteedt de uiterste zorg aan de betrouwbaarheid en de volledigheid van alle gepubliceerde informatie. Onjuistheden kunnen echter niet worden voorkomen. Hoewel bij het gereedmaken van dit themarapport de grootst mogelijke zorgvuldigheid wordt betracht, bestaat altijd de mogelijkheid dat bepaalde informatie na verloop van tijd verouderd of niet meer juist is. Wij zijn niet aansprakelijk voor de gevolgen van activiteiten die worden ondernomen op basis van dit themarapport.

Bepaalde verwijzingen in dit themarapport voeren naar informatiebronnen die door derden worden bijgehouden en waarover wij geen controle hebben. Wij dragen dus niet de verantwoordelijkheid voor de nauwkeurigheid of enig ander aspect van de informatie uit die bronnen. Het noemen van deze informatiebronnen is op geen enkele manier een aanbeveling voor de auteur of goedkeuring van de informatie.

De redactie heeft haar uiterste best gedaan om bronnen en rechthebbenden van beeldmateriaal dat wordt gebruikt te achterhalen en te vermelden. Wanneer desondanks beeldmateriaal wordt getoond waarvan u (mede)rechthebbende bent en voor het gebruik waarvan u niet als bron of rechthebbende wordt genoemd, ofwel voor het gebruik waarvoor u geen toestemming verleent, kunt u zich in verbinding stellen met de redactie via de website www.ourcommonfuture.nl. Het project OCF 2.0 heeft een informatief, non-commercieel karakter.

Het project

Our Common Future 2.0 (OCF 2.0) is een innovatief crowdsourcing project rond duurzaamheid nu en in de toekomst. Met ruim vierhonderd mensen is in korte tijd een toekomstvisie ontwikkeld op negentien belangrijke maatschappelijke thema's:

- Afval;
- Bestuur;
- Duurzaamheid;
- Maatschappij;
- Natuur;
- Economie;
- Energie;
- Leiderschap;
- Leren;
- Mobiliteit;
- Productie;
- Sociale Media;
- Spiritualiteit;
- Toerisme;
- Voeding;
- Water;
- Werk;
- Wonen;
- Zorg.

Meerstemmig debat over duurzaamheid

Het doel van dit project was om met elkaar op een ongewone manier na te denken over de betekenis en ontwikkeling van 'duurzaamheid'. Al lang is die term niet meer het exclusieve domein van milieukundigen en ecologen. Het begrip duurzaamheid wordt voor steeds meer onderwerpen gebruikt. Dat is soms lastig want daarmee vervaagt de betekenis. Tegelijkertijd is die verbreding ook positief, want het geeft aan dat het debat over duurzaamheid zich steeds verder ontwikkelt.

Het project Our Common Future 2.0 presenteert dan ook niet dé definitie van duurzaamheid, maar toont juist meerdere invalshoeken van en opvattingen over duurzaamheid naast elkaar. Deze meerstemmigheid of polyfonie is een realistische afspiegeling van het maatschappelijke debat over duurzaamheid. Op de website van het project (www.ourcommonfuture.nl) staan over alle thema's deelrapporten en uitgebreide samenvattingen voor wie verdieping zoekt.

Het resultaat is ook terug te lezen in het boek *Duurzaam Denken Doen*. Het boek is geschreven voor een breed publiek, voor mensen zoals jij en ik in Nederland, en niet speciaal voor wetenschappers, beleidsmakers of managers. De intentie is om een goed toegankelijk en prettig leesbaar boek aan te reiken.

Net als in de werkelijkheid verloopt het debat soms analytisch en soms een tikje rommelig, soms met een vleugje humor of met kritiek, soms met onderbouwde bijdragen en af en toe met losse opmerkingen. Het is aan de lezer om door de tekst heen als het ware in debat te gaan met de honderden mensen die hebben meegedacht.

Voorwoord

Beste lezer,

Met gepaste trots presenteren wij het deelrapport 'Spiritualiteit' voor Our Common Future 2.0. Terugkijkend was het een proces met de nodige uitdagingen. Dit gaf gelukkig juist een extra dimensie aan een thema dat zo persoonlijk en mystiek is als spiritualiteit. Het vinden van een gedeelde visie, met ruimte voor ieders eigenheid en vrijheid, bleek een proces van afwisselend in en uit contact zijn. De paradox van het streven naar een harmonieuze, spirituele samenwerking is dat er chaos nodig is om uiteindelijk bij eenheid uit te komen. Als themagroep hebben we de chaos geaccepteerd en daardoor onderling veel geleerd. Vooral hebben we ontdekt hoe alledaags, praktisch en bereikbaar spiritualiteit eigenlijk is. Bewustwording is confronterend vooral als het gaat om duurzaamheid. Durven we open te staan voor een écht duurzame samenleving en hoe kunnen we dit waarmaken? Wij stellen ons deze vraag en hopen dat u dat als lezer ook doet.

Als model voor ons werkproces is gekozen voor de U-theorie zoals ontwikkelt door Otto Scharmer. Deze organisatievorm wijkt af van meer gebruikelijke organisatievormen. Onze themagroep kende geen vaste leider of hiërarchie. Iedere deelnemer nam afwisselend de leiding en vulde een rol naar eigen kwaliteit in. Het bleek goed te werken, omdat taken gemakkelijk werden opgepakt. Als zelforganiserende groep kwamen wij dan ook op passende wijze tot een visie, een poster, dit verslag en een artikel.

We begonnen met ruim twintig en bleven over met twaalf teamleden. Hierbij bedanken we alle groepsleden voor hun inbreng en aanwezigheid. Ieder was op de juiste plek, op het juiste tijdstip.

Diverse mensen willen we bedanken voor hun bijdrage aan dit project. Het zijn er teveel om op te noemen, maar een paar groepen en namen willen we expliciet benoemen. Om te beginnen was er het thuisfront, met name de kinderen en partners, die de aanwezigheid of op z'n minst de aandacht van ons hebben moeten missen, als we weer eens druk verwickeld waren in een telefoongesprek.

Verder zijn er diverse mensen die hebben meegewerkt aan een interview. Die medewerking en de input uit die gesprekken heeft enorm bijgedragen aan de inhoud van dit document. Ook willen we de inspiratiebronnen vermelden waar een ieder van ons, zeer divers en uiteenlopend, zich door heeft mogen ontwikkelen om dit werk te doen en van waar we uit konden putten bij het schrijven van het document, zoals de schrijvers van inspirerende boeken en artikelen, de filmpjes, de mensen die voor ons een leraar zijn geweest, etc.

Tot slot willen we Jan Jonker bedanken voor het initiatief dat hij heeft genomen. Zonder hem hadden wij niet bij elkaar gezeten en deel mogen zijn van een vruchtbare uitwisseling. Verder danken we nog met name Bram Borsje voor het prachtige ontwerp van onze poster.

Wij wensen dat het lezen van dit rapport voor u als lezer een even inspirerende en uitdagende ervaring is, als het hele proces daaraan voorafgaand voor ons is geweest.

Warme groet,

De OCF 2.0. thema groep Spiritualiteit

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
Summary	5
1 Inleiding	8
1.1 Vraagstelling	8
1.2 Spiritualiteit	8
1.3 Definities	9
1.4 Dimensies en kernthema's	10
1.5 Praktische spiritualiteit	10
1.6 Relatie spiritualiteit en duurzaamheid	11
2 Visie	14
2.1 Nederland in 2035	14
2.2 Samenleving	14
2.3 Onderwijs	15
2.4 Wetenschap	16
2.5 Bedrijfsleven	17
2.6 Overheid	18
2.7 Wonen	18
3 Probleemanalyse	20
3.1. Geloven in grootsheid	21
3.2 Verbinding	22
3.3 Antropocentrisme	23
3.4 Disbalans	24
4 Thema's	25
4.1 Bewustwording	25
4.2 Wetenschap en spiritualiteit	26
4.3 Bewuste evolutie en cocreatie	26
4.4 Mannen en vrouwenspiritualiteit	28
5 Religie en duurzaamheid	30
5.1 Religie in Nederland	30
5.2 Christendom	31
5.3 Islam	31
5.4 New Age	31
5.5 Natuurgodsdiensten	32
5.6 Hindoeïsme	33
5.7 Boeddhisme	33
5.8 Confucianisme Taoïsme Neonconfucianisme	33
5.9 Antroposofie	34
5.10 Bahai	34
6 Duurzame en spirituele voorbeelden	36
6.1 Herkennen van spiritualiteit	36
6.2 Houding	36
6.3 Voorbeelden	37
7 Tijdpad en Oplossingen	41
7.1 De weg naar 2035	41
7.2 Aanbevelingen voor een spiritueel en duurzaam leven	42
7.3 Aanbevelingen voor het verduurzamen van de maatschappij vanuit spiritueel gezichtspunt	42
8 Conclusies	44
Slotwoord	45
Bijlage I: Biografieën deelnemers werkgroep spiritualiteit na de overig bijlagen	46
Bijlage II: Uitwerking dimensies en kernthema's spiritualiteit	47
Bijlage III: Procesbeschrijving U-theorie	49

Bijlage IV: Geïnterviewde personen:	52
Bijlage V: Verkuyllezing 2010	53
Bijlage VI: Interview met Joanna Macy	63
Bijlage VII: Artikel over Barbara Marx Hubbard	74
Bijlage VIII: Artikel over Thomas Berry (1914 - 2009)	76
Bijlage IX: 'We moeten ons wereldbeeld kantelen'	78
Bijlage X: Interview met Herman Wijffels	83
Bijlage XI: Interview met Jean Paul van Soest	87
Bijlage XII: Interview met Karin van Hest	89
Bijlage XIII: Interview met Wim Van Dijk	95
Bijlage XIV: Heroriëntatie op de welvaart	98

Samenvatting

In het denk en schrijfproces van de werkgroep spiritualiteit voor dit project is ernaar gestreefd om een eenduidige definitie voor spiritualiteit te geven die recht doet aan de individuele beleving van ieder groepslid. Uiteindelijk is voor de definitie: *'bewust in contact zijn'* gekozen.

De gedachtegang hierachter is dat wanneer mensen bewust in contact zijn met zichzelf, anderen (*people*) en hun omgeving (*planet*), ze eerder keuzes zullen maken die verder reiken dan een kortzichtige, winstgerichte denkwijze (*profit*). Een voorbeeld: is een consument zich bewust van de gevolgen van zijn/haar koopgedrag en bereid hiermee rekening te houden? Een chocoladereep die is geproduceerd onder eerlijke arbeidsomstandigheden (*people*) en met respect voor milieu (*planet*) is waarschijnlijk door de prijs minder goed voor de portemonnee (*profit*). Vanuit welk bewustzijn en voor welke termijn kiest een consument? Welke afweging wordt gemaakt? Uit deze gedachtegang komt voort dat spiritualiteit een dienend thema is aan de andere thema's.

Relatie spiritualiteit en duurzaamheid

In het Brundtland rapport wordt duurzaamheid uitgelegd als het criterium waarbij

'De maatschappij zich ontwikkelt op een manier die aan de behoeften van het heden voldoet zonder het vermogen van toekomstige generaties om te voldoen aan hun eigen behoeften, in gevaar te brengen'.

Tal van wereldproblemen over achteruitgang en vernietiging van de biosfeer zijn gerelateerd aan menselijk handelen dat voorkomt uit een antropocentrisch wereldbeeld waarin de mens zich superieur acht aan alle andere levensvormen en meent dat de aarde slechts ten dienste van hem staat. Dit wereldbeeld negeert diepere waarden en spiritueel menselijke wetten in het leven aldus Herman Wijffels.

In duurzaamheidvraagstukken is de relatie tussen mensen onderling en tussen mens en natuur essentieel. Spiritualiteit draagt bij aan het besef dat de mensheid en de natuur sterk met elkaar verbonden zijn. 'In contact staan' met jezelf, de medemens en de aarde leidt tot een grotere betrokkenheid en een groter verantwoordelijkheidsbesef. Een besef van de verbinding van de mens met de aarde en de volgende generaties van mensen en alle andere levensvormen leidt als vanzelf tot duurzame keuzes en het nemen van verantwoordelijkheid voor een duurzamere wereld.

Het immateriële proces is onlosmakelijk verbonden met het duurzaamheidsproces. Spiritualiteit kan, net als bijvoorbeeld idealisme, filosofie en psychologie, als stroming binnen het immateriële deel van onze samenleving, een positieve bijdrage leveren aan het duurzaamheidsproces. Spiritualiteit dient hiervoor een meer geaccepteerde rol te krijgen in het maatschappelijke leven.

OCF-themaraapport Spiritualiteit

Duurzaamheid heeft betrekking op ons maatschappelijk systeem. Het systeem is duurzaam, niet een product of een mens op zichzelf. Het zijn de projecten, de initiatieven en de innovaties die vanuit individuen in de samenleving worden neergezet die een bijdrage leveren aan een systeem dat op termijn duurzaam kan zijn. Hoe meer deze ontwikkelingen met elkaar kunnen samenwerken, des te groter is de kans op een duurzaam systeem.

Spiritualiteit in onze maatschappij kan ook worden waargenomen bij een groter wordende groep van zogenaamde 'cultural creatives'. Uit een recent onderzoek van Market response kwam naar voren dat 15 % (1,88 miljoen mensen) van de Nederlandse bevolking cultureel creatief genoemd mag worden, ofwel openstaand voor veranderingen en 14% (1,76 miljoen) op het punt staat cultureel creatief te worden.¹ Deze groep mensen zoekt buiten de gebaande paden naar antwoorden en oplossingen voor aspecten in onze huidige maatschappij die zij als niet wenselijk beschouwen.

Visie

*Het besef, dat alles en iedereen met elkaar verbonden is.
Dat we één leefsysteem zijn en alles elkaar beïnvloedt.*

Dat bewust vanuit het hart in contact zijn met wie jij ten diepste bent, met je medemensen en al het leven, een moeilijke maar noodzakelijke weg is die uiteindelijk leidt tot respect, vertrouwen en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het geheel van binnen uit.

Dat de komende 25 jaar net zo turbulent zal zijn als de weg naar onszelf, maar de wereld zich uiteindelijk ontwikkelt naar meer verbondenheid tussen mensen, organisaties en volkeren waarin cultuur en natuur als vanzelfsprekend samengaan, duurzame technieken voor iedereen beschikbaar zijn en wijsheid net zo waardevol wordt als wetenschap.

Aanbevelingen

- Belangrijk is daarom ruimte te geven voor spirituele groei, door deze op te nemen in het onderwijs, de arbeidsprocessen en de gezondheidszorg inclusief en de financiering hiervan
- Ruimte te scheppen om te zorgen dat een bredere kijk op de werkelijkheid van verbondenheid en afhankelijkheid van alle leefvormen en de aarde en al haar fysieke verschijnselen, onderdeel wordt van het onderwijs, het wetenschappelijke en het religieuze denken
- Door vanuit een hogere spirituele intelligentie competitie, concurrentie en tweespalt los te laten maar te streven naar samenwerking tussen: politiek, bedrijfsleven, NGO's, wetenschap, religies en spirituele

¹ Cultural Creatives stijgen naar 1,6 miljoen. Marketresponse (2010). Geraadpleegd op 10 december 2010, van <http://www.marketresponse.nl/specials/cultural-creatives/de-cultural-creative/>

OCF-themaraapport Spiritualiteit

stromingen, om gezamenlijk de grote en zeer urgente uitdagingen van deze tijd aan te gaan.

Conclusies

Spiritualiteit kan zeker bijdragen aan een duurzamere wereld en een duurzamer Nederland, doordat persoonlijke spiritualiteit bijdraagt aan het onderzoek en de ontwikkeling naar eigen waarden en verantwoordelijkheid.

Spiritualiteit is een breed kader; er zijn vele stromingen, persoonlijke voedingsbronnen en ontwikkelings-wegen. Ook binnen de themagroep was dit palet aan stromingen aanwezig en zochten we naar verbinding door met respect te luisteren naar elkaars beleving, invulling en bron, om tot een gezamenlijke basis te komen. Dit proces van leren diep respectvol luisteren, was voor de werkgroep een echte leerweg en uitdaging. We zijn er van overtuigd dat deze attitude nodig is om onderling tot verbinding te komen om vervolgens gezamenlijk de verantwoordelijkheid te dragen.

Het werken zonder vaste hiërarchie/ leider gaf kansen aan een ieder om zijn of haar kracht tot uitdrukking te brengen en dat te doen waar men goed in is. Dit leidde tot mooie ontmoetingen en momenten. Maar ook zeker tot verwarring en onrust en bij sommigen een gevoel van gebrek aan aansluiting/ verbinding. Het vroeg om het werken vanuit innerlijke zekerheid en blijven open staan voor anderen. Ook dit is een proces dat ook op grotere schaal geldigheid heeft in de samenleving.

Het hervinden van spirituele wetmatigheden verbetert de realisatie van duurzame ontwikkelingen. Sterker nog, het is tevens een voorwaarde voor een oprecht duurzame verandering.

Wanneer het spiritueel bewustzijn onvoldoende ontwikkeld is zullen oplossingen, die niet gebaseerd zijn op verbondenheid en respect voor mensen, dieren en aarde, alleen tijdelijk in een structuur of als oplossing stand houden en tegelijkertijd op ander vlakken zelfs schade berokkenen. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld activistische geweld, maar ook protectionisme, biobrandstoffen etc. Vanuit spiritueel standpunt wordt daarom vaak gezegd dat crisissen plaatsvinden om mensen wakker te schudden om daadwerkelijk tot spirituele groei te komen.

We kunnen daarom zeggen dat de ontwikkeling richting een daadwerkelijk duurzamer Nederland vanuit de triple P wordt ondersteund door een ontwikkeling van bewustzijn, of de vierde P van Pneuma of spirit/geest. Hiertoe is een individuele spirituele ontwikkeling noodzakelijk.

Spiritualiteit kan daarmee de motor van de transformatie naar een duurzame samenleving zijn. Het helpt ons om bewuster te zijn en meer verantwoordelijk leven, te denken en te doen. Persoonlijke spiritualiteit draagt bij aan het onderzoek van de eigen persoonlijkheid en het eigen handelen om van daaruit te komen tot vernieuwing van de eigen waarden. Zonder deze zelfontwikkeling, kan

OCF-themaraapport Spiritualiteit

angst voor de problemen de overhand krijgen en kan vluchtgedrag zich voordoen, terwijl een meer bewust 'zelf' het gemakkelijker maakt om de realiteit onder ogen te zien en effectiever te handelen.

Spiritualiteit kan helpen houvast te vinden in het duurzaamheidsproces. Hierbij geldt hoe steviger de spiritualiteit verankerd is met de eigen waarden des te krachtiger en waardevoller deze kan worden ingezet in tijden van verandering en onzekerheid. Als nieuwe vormen van wetenschap en religie ons meer inzicht geven in de werkelijkheid, zullen wij in staat zijn te putten uit ons immens grote potentieel van creativiteit en inspiratie. Dan kunnen wij onze talenten inzetten om bij te dragen aan verbindingen in de wereld.

Meer zelfbewustzijn en een wereldbeeld aangepast op een verschuiving in oriëntatie van *ik* naar *wij* naar *wij allemaal*, vergroten onze capaciteit om te zorgen en compassie te voelen. Dit leidt vanzelf tot meer duurzame handelingen. Alleen dan, zullen nieuwe ideeën, oplossingen en instituties voor toekomstige generaties tot bloei komen; gebaseerd op waarden als gelijkheid, respect, waardigheid en zorg. Op deze wijze wordt het welzijn van de huidige en de komende generaties gewaarborgd.

Summary

In the course of this project, the workgroup Spirituality looked for a single definition of spirituality which would respect the experience of all the members. The definition chosen was: 'Being consciously in contact'.

The idea behind this is that when people are consciously in contact with themselves, with others (*people*) and with their environment (*planet*), they are more likely to make choices which go beyond short-term, opportunistic thinking (*profit*). For example, are shoppers aware of the consequences of their buying behaviour, and are they prepared to take them seriously? A bar of chocolate produced under fair working conditions (*people*) and with respect for the environment (*planet*) will probably be more expensive and not so good for the purse (*profit*). With what kind of consciousness and horizon does the consumer make choices? How are the factors weighed up? These questions lead to the standpoint that the theme of spirituality serves the other project themes.

The Brundtland report describes sustainability as the criterion whereby:

"Society develops in such a way that the needs of the present are met without compromising the ability of future generations to meet their own needs".

Many problems around the degeneration and destruction of the biosphere are related to a type of human behaviour which is based on an anthropomorphic worldview. Mankind consider itself superior to the Earth and considers the Earth as its servant. This worldview negates deeper values and spiritual human laws in life, according to Herman Wijffels.

In sustainability issues, the relationships between people, and between people and nature, are crucial. Spirituality contributes to the realization that mankind and nature are strongly connected. 'Being consciously in contact' with yourself, with fellow beings and with the Earth, brings greater involvement and a stronger feeling of responsibility. The ability to make sustainable decisions and to take responsibility for the environment is based on the awareness of the relationship with mankind, the Earth and future generations.

The immaterial process is indissolubly linked to the sustainability process. Like other movements in the immaterial area of society (for example idealism, philosophy, psychology), spirituality can make a positive contribution to the sustainability process. The role of spirituality should become more accepted in society.

Sustainability has to do with the system. It is the whole system of society which has to be sustainable, not just individual products and people. So it is the projects, initiatives, and innovations from individuals in the community which must contribute to a system which in time can become sustainable. And the

OCF-themaraapport Spiritualiteit

more the new developments work together, the greater is the possibility of a sustainable system.

Spirituality in our society can be observed in a growing group of so-called 'cultural creatives'. A recent market study showed that 15 % (1.88 million people) of the Dutch population can be called 'cultural creatives' (or are at least open to change), and 14% (1.76 million) are about to join this group. This group is looking for out- of- the- box answers and solutions for aspects of society which they at present find unsatisfactory.

The vision

*The realization that everything and everybody is connected.
That there is one living system and every part influences every other one.*

That by being in contact – consciously and from the heart - with who we are in our deepest self, with our fellow beings and with all forms of life, we will find the difficult but necessary path which will eventually lead to respect, trust and a shared responsibility for the whole, from the inside out.

That the turbulence in the world in the coming 25 years will be a reflection of our own inner development, but that the world will eventually grow towards more connection between individuals, organizations and peoples in which culture and nature go together naturally, where sustainable technologies are available to all, and where wisdom is just as valuable as science.

Spirituality certainly can help to achieve a more sustainable world and a more sustainable Netherlands, because each person's spirituality contributes to the discovery and development of real values and responsibility.

Spirituality covers a broad spectrum; there are many movements within it, many personal sources of inspiration and growth paths. The members of the workgroup reflected this spectrum, so we had to connect by listening with respect to one another's experiences, sources of inspiration and ways of expression, whilst looking for a shared basis. Trying to listen with deep respect was a real learning process and a challenge. We are convinced that this attitude is essential to make contact and then take communal responsibility.

The workgroup had no fixed hierarchy or leader, which gave every member the opportunity to express his/ her energy and to do what he/ she was good at. This led to valuable meetings and special moments, but also to confusion and uneasiness: at times some of us even felt out of contact. The challenge was to remain open to others whilst working from an inner certainty. This is a process which can be applied on a larger scale in the community.

OCF-themaraapport Spiritualiteit

The rediscovery of spiritual laws improves the state of sustainable development. In fact it is a precondition for real sustainable change.

An underdeveloped spiritual consciousness will lead to solutions which disregard connection and respect for people, other life forms and the Earth. Such solutions will be only of temporary and limited value, and may even cause damage in other areas. Examples are activist aggression, protectionism, and sub-optimal technology like bio-fuels. From a spiritual point of view, it is often said that a crisis is a wake-up call for genuine spiritual growth.

We can say that the development towards a more truly sustainable Netherlands based on the 3 P's is being supported by a change in consciousness, or the 4th P = *pneuma* or spirit. This demands individual spiritual growth.

Spirituality is the motor of the transformation to a sustainable society. It helps us to be more aware, and to live, think and act in a more responsible way. Personal spirituality contributes to the search for one's own identity and individual life style, and to renewed values. Without this self-development, fear of current world problems can easily lead to 'fight or flight'. But more self-awareness makes it possible to face reality and act more effectively.

Spirituality can give us something firm to hold onto in the sustainability process. In fact, the more firmly spirituality is anchored in one's value system, the better one's talents will be applied in times of change and uncertainty. As new forms of science and religion provide fresh ways of looking at reality, the better we will be able to access the enormous driving potential we have for inspiration and creativity. Then we can deploy our qualities in an inter-connected world.

Deeper self-awareness and a shift in our worldview from the 'self', to 'us', to 'all of us', increase our intrinsic potential for caring and compassion. So self-awareness automatically leads to more sustainable actions.

Only then will new ideas, solutions and institutions flourish, for the benefit of future generations. They will be derived from basic values like equality, respect, dignity and care, thereby preserving the wellbeing of the present population and the generations to come.

1 Inleiding

In dit hoofdstuk duiden we het begrip spiritualiteit. We leggen ook de relatie tussen spiritualiteit en duurzaamheid. Daarnaast tonen we hoe spiritualiteit zichtbaar is in ons dagelijks leven. We richten ons in dit deelrapport op spiritualiteit zoals het in Europa, met de nadruk op Nederland, wordt beleefd. We beseffen daarbij dat veel inspiratie juist komt vanuit niet-Westerse tradities. De talrijke uitingen van spiritualiteit in andere landen wordt niet steeds benoemd.

1.1 Vraagstelling

Als rode draad binnen onze themagroep spiritualiteit dienen wij, net als alle andere groepen, de volgende vraag te beantwoorden:

'Waar willen wij over 25 jaar zijn binnen dit thema?'

We zijn er echter van overtuigd dat spiritualiteit niet vergelijkbaar is met andere thema's, gezien de persoonlijke, vrije aard van spiritualiteit. Spiritualiteit is niet af te dwingen, te versnellen of in een tijdspad te dwingen. Wel kan de toegankelijkheid van spiritualiteit bevorderd worden. Wij hebben gepoogd aan te geven in hoeverre spiritualiteit een positieve invloed heeft en kan hebben op onze maatschappij en hoe wij deze inbedding van spiritualiteit in het dagelijks leven willen bevorderen. Wij wensen dat de komende 25 jaar spiritualiteit een normaal, niet-zweverig, alom vertegenwoordigd element is in onze samenleving zodat iedereen daar de vruchten van kan plukken.

1.2 Spiritualiteit

Spiritualiteit is een begrip dat steeds vaker opduikt in diverse contexten. In de 20e eeuw gebruikte slechts een beperkte groep mensen dit begrip, maar in de eerste tien jaar van de 21e eeuw omarmt een steeds breder publiek deze term. Het postmodernisme bracht het idee de wereld in dat er niet één waarheid bestaat. Dat het geloof in absolute waarheid leidt tot intolerantie, haat en veroordeling. Terwijl er steeds meer ontkerkelijking plaatsvond, zijn mensen tegelijkertijd op zoek naar zingeving. Een pluralistische religietheorie ontwikkelde zich, waaruit het idee van spiritualiteit als een niet-geïstitutionaliseerde persoonlijke levenshouding ontstond.² Wereldreligies zijn steeds minder regiogebonden en de spirituele varianten hierop nemen toe in populariteit. Denk aan New Age, kabbalisme, Scientology, humanisme, holisme, Soefisme, Bahai etcetera.

Waar aan spiritualiteit lange tijd voor velen een 'geiten-wollen-sokken-imago' kleefde, is dat negatieve beeld langzaam aan het kantelen. De groeiende interesse in spiritualiteit in het dagelijkse Westerse leven is zichtbaar. Het is een bron geworden van groei. Niet alleen in de persoonlijke sfeer, maar ook in het bedrijfsleven. De gezaghebbende Nyenrode Business Universiteit in Nederland heeft sinds kort een Centrum voor Business Spiritualiteit. De meditatie- en

² <http://nl.wikipedia.org/wiki/Spiritualiteit> geraadpleegd op 20 december 2010

mindfulness opleidingen springen als paddenstoelen uit de grond. Naast het internationale blad Ode behandelen meerdere Nederlandse magazines de beleving van spiritualiteit, bijvoorbeeld Happeez, Flow, Mind Magazine, Onkruid, Zens, Yoga en Spiegelbeeld. Vakanties kunnen tegenwoordig retraites zijn in kloostergemeenschappen en ook de politiek laat zich niet onbetuigd. Wanneer een spiritueel leider als de Dalai Lama een bezoek aan Nederland brengt is er veel aandacht voor wie hem zal ontvangen en welk effect dit zal hebben op het wereldtoneel. Dit jaar stonden zelfs drie nieuwe partijen op die spiritualiteit omarmen, partij voor Mens & Spirit, Heel Nederland en Nieuw Nederland.

Niet vreemd dus dat toen de plannen voor Our Common Future 2.0 wereldkundig zijn gemaakt met daarbij de vraag welke thema's aan bod zouden moeten komen ook spiritualiteit is genoemd. Wij zien voor ons als themagroep spiritualiteit van OCF 2.0 de nobele taak weggelegd om de toegankelijkheid en toepasbaarheid van spiritualiteit in relatie tot duurzaamheid te verkennen.

De themagroep wil spiritualiteit een volwaardige plek geven binnen OCF 2.0. Het eerste doel was, zoveel mogelijk, eenduidig te zijn over de definitie van spiritualiteit. We hopen dat u als lezer zich hierin kan vinden.

1.3 Definities

Wikipedia³ geeft aan dat spiritualiteit zaken omtrent onze geest en bovennatuurlijke krachten betreft. Volgens Van Dale betekent spiritualiteit 'geestelijkheid' of 'onstoffelijkheid'. Dit vraagt om verduidelijking. Na diverse werkgroepssessies is de definitie van spiritualiteit door ons als volgt omschreven:

'Zijn en handelen vanuit het hier en nu, in contact met onze oorsprong, van waaruit we groeien naar een inspirerende en bezielde samenleving.'

Om voor OCF 2.0 een visie uit te werken, was een meer praktische algemene definitie wenselijk. Wij hebben om die reden de werkbare OCF 2.0 definitie voor spiritualiteit vereenvoudigd tot:

'Bewust in contact zijn'

De gedachtegang hierachter is dat wanneer mensen bewust in contact zijn met zichzelf, anderen (*people*) en hun omgeving (*planet*), ze eerder keuzes zullen maken die verder reiken dan alleen hun kleine kring, kortetermijndenken. Een voorbeeld: is een consument zich bewust van de gevolgen van zijn/haar koopgedrag en bereid hiermee rekening te houden? Een chocoladereep die is geproduceerd onder eerlijke arbeidsomstandigheden (*people*) en met respect voor milieu (*planet*) is waarschijnlijk door de prijs minder goed voor de portemonnee (*profit*). Vanuit welk bewustzijn en op welke termijn kiest een consument?

³ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Spiritualiteit> geraadpleegd op 20 december 2010

1.4 Dimensies en kernthema's

Om het begrip spiritualiteit te duiden hebben wij dimensies en kernthema's benoemd. De dimensies en kernthema's van spiritualiteit die de werkgroep heeft onderscheiden staan hier kort weergegeven, bijlage 2 bevat een verdere uitwerking.

Dimensies

Bron: Spiritualiteit is de bron van alle creatie.

Middelen/ vaardigheden: Spiritualiteit kan 'beoefend'/ 'ontwikkeld' worden door middel van praktijken zoals meditatie, yoga, vasten, aandachtstraining enzovoorts. Er zijn verschillende eigenschappen die kunnen worden waargenomen bij mensen met een verhoogd spiritueel bewustzijn zoals het ervaren en uistralen van rust, vrede, geduld, warmte, vergevingsgezindheid, acceptatie.

Beleving: Spiritualiteit draait om beleving, het is zeer persoonlijk. Het speelt zich af op gevoelsniveau en is daarom vaak nauwelijks te verwoorden (al doen wij daar wel een poging toe natuurlijk).

Doel: Spiritueel leven of verlicht leven kan een 'doel' op zich zijn, terwijl het 'streven naar'-aspect hier, volgens veel spirituele zienswijzen, dient te worden losgelaten (paradox). Een persoon wil graag leren te leven in het nu en/ of een liefdevolle grondhouding omarmen.

Kernthema's

De kernthema's binnen spiritualiteit die wij onderkennen zijn: bewustzijn, bezieling, verbinding, verantwoordelijkheid, aandacht, betrokkenheid/compassie, groei en inspiratie. In de volgende afbeelding/ tekening is een uitwerking te zien hoe deze dimensies en kernthema's zich tot elkaar (kunnen) verhouden.

1.5 Praktische spiritualiteit

De invloed van spiritualiteit in ons leven vertaalt de werkgroep als:

'Contact vanuit het hart met wie je als mens ten diepste bent, met je medemens, met de aarde en met al het leven'.

Spiritualiteit is volop aanwezig in het maatschappelijk leven. We benoemen het alleen niet altijd als zodanig. Volgens het in 2006 verschenen WWR rapport 'Geloven in het publieke domein' blijkt dat 26 procent van de Nederlanders zichzelf als 'ongebonden spiritueel' beschouwt.⁴ De belangstelling voor spiritualiteit is zichtbaar door groeiende interesse in zaken als spiritueel

⁴ 2006 [Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie](#) (W.B.H.J. van de Donk, A.P. Jonkers, G.J. Kronjee en R.J.J.M. Plum, red.) Amsterdam University Press.

leiderschap, meditatie, mindfulness en andere cursussen op het gebied van persoonlijke ontwikkeling, formele en informele samenwerking vanuit transparantie en vertrouwen, geweldloze communicatie, alternatieve geneeswijzen, biologische/ fair trade producten en een groeiend gevoel dat men verantwoordelijk is voor meer dan de eigen bedrijf- of ondernemingsbelangen (maatschappelijk verantwoord ondernemen).

De interesse in spiritualiteit in onze maatschappij kan worden waargenomen bij een groter wordende groep van zogenaamde '*cultural creatives*'. Deze groep mensen zoekt buiten de gebaande paden naar antwoorden en oplossingen voor aspecten in onze huidige maatschappij die zij als niet wenselijk beschouwen (bijvoorbeeld de oliecrisis, milieuproblematiek, ernstige ongelijkheid in de wereld). Zij transformeren hun eigen culturele structuren naar constructievere, duurzamere structuren en meten zich een levensstijl aan gericht op gezondheid, milieuvriendelijkheid en waarden/ ethiek. Ze verwerpen niet zozeer de commercie of het bedrijfsleven, maar hebben wel een hekel aan massaproductie en de eenzijdige nadruk op succes. Zij kiezen voor kwaliteit in plaats van kwantiteit. Uit een recent onderzoek van Marketresponse komt naar voren dat 15% van de Nederlandse bevolking (1,88 miljoen mensen) cultureel creatief genoemd mag worden, 14% staat op het punt het te worden.⁵ We zijn hier positieve ontwikkeling anno 2010/ 2011 plaatsvinden met betrekking tot de denkwijze en levenshouding van Nederlanders op het gebied van openheid, betrokkenheid, verantwoordelijkheid en creativiteit.

Een populaire Engelse term die de acceptatie en werkbaarheid van spiritualiteit in het dagelijkse bestaan weergeeft is *mindfulness*. Mindfulness vindt zijn oorsprong in het Boeddhisme en staat voor aandachtig leven. Deze spirituele oefening, die uiteindelijk een levenshouding kan worden, draagt bij aan het ervaren van rust, helderheid, ontvankelijkheid, acceptatie en blijdschap in het moment. Jon Kabat Zin is een medische professor uit Amerika die het begrip grote bekendheid heeft gegeven in het Westen, mede door zijn Stress Reduction Clinic en Centrum voor Mindfulness.⁶ Boeddhistische monnik Thich Nhat Hanh⁷ spreekt over de waarde van mindfulness voor de verbinding met jezelf en je omgeving: 'Met mindfulness wordt deze natuurlijke band – die er eigenlijk altijd al was, maar die we 'vergeten' zijn – weer hersteld'.

1.6 Relatie spiritualiteit en duurzaamheid

Het Brundtland⁸ rapport vat duurzaamheid op als het criterium waarbij '*de maatschappij zich ontwikkelt op een manier die aan de behoeften van het heden*

⁵ Cultural Creatives stijgen naar 1,6 miljoen. Marketresponse (2010). Geraadpleegd op 10 december

2010, van <http://www.marketresponse.nl/specials/cultural-creatives/de-cultural-creative>

⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Jon_Kabat-Zinn

⁷ Thich Nhat Hanh 1975. *The Miracle of Mindfulness*

⁸ [Our Common Future, Report of the World Commission on Environment and Development](#), World

Commission on Environment and Development, 1987

OCF-themaraapport Spiritualiteit

voldoet zonder het vermogen van toekomstige generaties om te voldoen aan hun eigen behoeften, in gevaar te brengen'.

Veel problemen (rondom duurzaamheid en andere zaken) waarmee we in de wereld kampen zijn gerelateerd aan menselijk handelen. Dit handelen is vooral gebaseerd op een antropocentrisch wereldbeeld waarin de mens zich superieur acht en meent dat de aarde ten dienste staat hem. Dit wereldbeeld negeert diepere waarden en spiritueel menselijke wetten in het leven.⁹ Dat we vanuit een antropocentrisch wereldbeeld leven is een westerse weergave van de werkelijkheid, omdat er zeker volkeren zijn die zich op andere manieren tot de natuur en het dierenrijk verhouden. Daar wordt verderop in het rapport dieper ingegaan.

In duurzaamheidsvraagstukken is de relatie tussen mensen onderling en tussen mens en natuur essentieel. Spiritualiteit draagt bij aan het besef dat de mensheid en de natuur sterk met elkaar verbonden zijn. Thich Nhat Hanh legt een duidelijk verband tussen mindfulness en de manier waarop mensen met elkaar omgaan. Door in aandacht te leven zal je het leed van elk levend wezen trachten te voorkomen en zal je bijvoorbeeld niet ongebreideld je omgeving vervuilen. Je bent immers zelf (onderdeel van) deze omgeving. Door in aandacht te leven wordt het leven dieper en zinvoller ervaren. Kortom: een mens dat in aandacht leeft is een duurzaam mens, bewust van en verantwoordelijk voor zijn daden. De groeiende behoefte aan het leven in aandacht en het besef van de verbinding met volgende generaties zal een ongekende stap voorwaarts zijn in de menselijke evolutie.

In de 20e eeuw hebben wetenschappers, politici, burgers en milieuactivisten geprobeerd om onze problemen rondom duurzaamheid op verschillende manieren op te lossen: technische hulpmaatregelen en innovaties om verontreiniging van onze omgeving tegen te gaan, liefdadigheidprogramma's om armoede te bestrijden, hightech medische ontwikkeling voor kankerbestrijding etc. Deze manieren verzachten een deel van de problemen, maar pakken niet de echte oorzaak aan. De oorzaak dient te worden gezocht in onze onaanbachtzaamheid voor het leven, onze globale 'slaaptoestand' die destructieve beweegredenen en negatieve intenties oproept. Wanneer meer mensen spiritualiteit zullen omarmen, kunnen we écht wakker worden.

Belangrijk is dat spiritualiteit gezien wordt als doel en niet als middel. Als de spirituele beleving in de mens ruimte en de vrijheid krijgt om zich zelfstandig te ontwikkelen, dan vertrouwen wij erop dat spiritualiteit een waardevolle bijdrage aan het duurzaamheidsproces zal leveren. Wordt spiritualiteit slechts gebruikt als middel, dat kan worden ingezet, dan zal het niet de ontwikkeling doormaken en de vorm aannemen die op de lange termijn een degelijke bijdrage levert aan een duurzaam systeem. Dit kan vergeleken worden met zogenoemde *greenwash* praktijken van bedrijven. Zij inspringen slim in op de behoefte van de consument

⁹ Verkuyllezing 2010, Uitgesproken door Herman Wijffels, 26 mei 2010, Janskerk Utrecht

OCF-themaraapport Spiritualiteit

aan maatschappelijk verantwoord ondernemen, maar worden getriggerd door het winstmotief. Hierbij worden schijnwaarden compassie, betrokkenheid en verantwoordelijkheid als middelen gebruikt, zonder dat dit in de vezels van het bedrijf is ingebouwd. Het bedrijf heeft niet als doel om vanuit haar kern duurzaam te zijn en is het daarom niet.

Het duurzaamheidsproces kan op zijn beurt een mooie bijdrage leveren aan het spirituele proces. Omdat dit een concrete 'toepassing' is, kan de ontwikkeling van duurzaamheid helpen om meer inhoud te geven aan de term spiritualiteit. Hierdoor ontstaat meer inzicht in de eigenschappen, structuren en processen in dit minder tastbare gebied.

2 Visie

2.1 Nederland in 2035

Volgens velen bevindt de mensheid zich in een nieuwe overgangstijd (de geschiedenis kent er natuurlijk meerdere). Stuart Hart behoort tot één van de autoriteiten op het gebied van de implicaties van duurzame ontwikkeling en spreekt van *'The best of times, the worst of times.'*¹⁰ De verwachting van velen is dat er wereldwijd een turbulente periode aanbreekt, in feite is deze al aan de gang. We hebben het industrialisatie tijdperk ingeruild voor het informatietijdperk, wat geweldige mogelijkheden op het gebied van transparantie, zelfredzaamheid en democratie op zal leveren (ibid). Tegelijkertijd worden grote delen van de wereld geteisterd door een financiële crisis, ecologische crisis, voedsel crisis en/ of brandstof crisis. Door de globalisering worden alle naties door elkaar beïnvloedt, dat zien we bijvoorbeeld in Amerika gebeuren met de huizencrisis. Het lijkt een periode te worden van minder zekerheden voor welvarende landen. Deze periode zal in 2035 zeker nog niet voorbij zijn. We verwachten dat de invloed van rampen op Nederland beperkt zal blijven door onze flexibele instelling in onze omgang met veranderingen. Een groepje ruimdenkende, optimistische, gemeenschapsgezinde, creatieve pioniers zal Nederland gidsen in tijden van turbulentie en onzekerheid.

2.2 Samenleving

Er ontwikkelt zich een nieuw soort samenleving, zeer duidelijk zichtbaar in 2035. Spiritualiteit vormt een natuurlijk onderdeel van het maatschappelijke leven. Vanuit inzicht in de kennis vanuit spirituele tradities, oorspronkelijke volkeren en matriarchale samenlevingen, de wetenschap, cultuur, komen mensen tot nieuwe inzichten, denkpatronen en leefwijzen. Het bewustzijn zal groeien dat:

- De aarde een verbonden leefsysteem is, waarbij iedere handeling en zelfs gedachte invloed heeft op het hele systeem
- We als mens (mede)verantwoordelijk zijn voor de aarde en het welzijn van toekomstige generaties van zowel mensen, dieren als planten.
- Onze eigen ontwikkeling gekoppeld is aan die van de kosmos en de uiterlijke en innerlijke wereld met elkaar verbonden zijn.
- Dat het juist gaat ook om zorg-denken in plaats van enkel groei-denken en om een én/ én (holistisch) in plaats van óf/ óf (dualistisch) mentaliteit.
- De wijsheid van het hart minstens zo belangrijk is als de kennis van het hoofd.

De maatschappij in Nederland anno 2035 zal gekenmerkt worden door sociale samenhang. Dit zal zich uiten in gemeenschapsvorming, meer aandacht voor familielevens en vriendschap. Door internet zullen gelijkgestemden wereldwijd

¹⁰ 2007 Stuart L.Heart. Capitalism at the Crossroads. Aligning business, earth and humanity.

met elkaar verbonden zijn en hun krachten bundelen. Webcommunities zijn een gewaardeerde en veelgebruikte vorm van sociale interactie.

Er zal intensievere, meer open communicatie plaatsvinden tussen verschillende (etnische) groepen mensen, waarbij een gevoel van (h)erkenning, nieuwsgierigheid en gedeelde morele waarden leidend zijn. We verwachten dat diverse religieuze stromingen verschil overbruggend zullen handelen en oproepen tot saamhorigheid en respect voor diversiteit. Vanuit de zoektocht naar de eigen persoonlijke waarden en innerlijke balans geven mensen invulling en kleur aan het collectief. Het samen zijn is op dit moment onderhevig aan verandering en vraagt om een nieuwe vorm. Dit 'nieuwe samen' zal door ons allen vormgegeven moeten worden. Daarbij kunnen de eigen innerlijke waarden en het kunnen accepteren van de waarden van een ander een waardevolle rol spelen. Er zal via gemeenschappelijkheid ruimte worden gecreëerd voor diversiteit. Het begrip samen zijn, samen werken leidt tot het samen voegen van afzonderlijke systemen.

2.3 Onderwijs

Kinderen van deze tijd vragen reeds om een vernieuwing in leraarschap¹¹; ze vragen om een leraarschap vanuit het hart en in verbinding met het hoofd. Kinderen zijn vaak hooggevoelig, buitengewoon gericht op rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid, verbinding en liefde. Deze kinderen worden ook wel nieuwwetijdskinderen genoemd.

Steeds meer zal een beroep gedaan worden op het onderwijs om zich hieraan aan te passen. Huidige methoden leiden tot kinderen met verstoord (leer)gedrag zoals bijvoorbeeld problemen met concentratie, pesten, geweld tonen en brutaliteit.

Ken Robinsons¹² houdt op ted.com een indrukwekkend betoog genaamd '*School kills creativity*' over wat er mis is met het onderwijs van deze tijd. Hij wil meer ruimte en nadruk creativiteit in plaats van intellectualiteit. Hij maakt duidelijk dat door de eenzijdige benadering in het vakkenpakket op scholen, talenten van kinderen onontdekt blijven.

Onderwijs in 2035 zal moeten beantwoorden aan het verlangen naar creativiteit, liefde en verbinding. Voor kinderen gaat het erom dat docenten les geven vanuit spontaniteit, intuïtie en dat ze de intentie hebben om het potentieel van ieder uniek kind te ontdekken en de voor ieder unieke weg om tot dit optimale potentieel te komen. Onderwijs zal meer geïndividualiseerd worden en minder gericht zijn op toetsen, gemiddelden, vaste routes.

¹¹ Annemarie Hondema, Onderwijs in deze tijd, doen we dat wijs? Een overpeinzing..., Verwachting,

15^e jaargang.nr

56.-September 2010 – November 2010.

¹² http://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity.html

geraadpleegd op

15-01-2011

Bij de hervorming van het onderwijs zal spiritueel inzicht een uitgangspunt zijn. In het nieuwe onderwijs zal het niet zozeer de intellectuele vorming centraal staan, maar de verzorging van de ziel van het kind. De ziel van een kind kan gevoed worden door religieuze verhalen, van sprookjes, van een speelse creativiteit, van een beeldend denken en van een doorvoelde omgang met de natuur.¹³ Zelfs mindfulness oefeningetjes en toegankelijke affirmaties kunnen een enorm positieve impact maken op de weerbaarheid en persoonlijke kracht van kinderen. Een vak sociale vaardigheden waarin belangrijke levens thema's behandeld worden bijv: Hoe maak je vrienden? Wat doe je als je ruzie hebt? Hoe ga je om met seks? Wat is liefde? Hoe wordt je zelfverzekerd? Hoe weersta je groepsdruk?, zullen een verrijking zijn voor jong lerend Nederland.

Bij het nieuwe onderwijs gaat het om onderwijs waarbij creativiteit centraal staat in de vorm van theater en schilderen, van het zingen, van het samen leren werken van de bewustwording van je eigen emoties. De intellectuele vorming zal in de toekomst meer aansluiten op de unieke interesse, nieuwsgierigheid en tempo van het individuele kind.

2.4 Wetenschap

Vanuit ervaring en een dieper inzicht omtrent de eenheid en onderlinge afhankelijkheid van alle systemen, zal de wetenschap (inclusief economie en techniek) allereerst ten dienste komen staan van ontwikkelingen die het evenwicht van het leefsysteem van de aarde herstellen. De wetenschap zal zich verbinden met de kennis vanuit wijsheidstradities en de kennis van oude volkeren. Deze fusie zal leiden tot een transformatie in ons denken waardoor we zaken vanuit het grotere geheel kunnen doorgronden (zie bijlage VII). De Amerikaanse filosofe Barbara Max Hubbard ziet de technische en wetenschappelijke vaardigheden van de mens en de evolutionaire krachten van het leven tot een systeem samenvloeien. Wetenschappers, onderzoekers en technici staan open voor een integrale, duurzame visie op hun vakgebied. Zij zien en voelen dat er geen andere weg is dan de duurzame weg.

Het gebruik van duurzame technieken zal onder toenemende druk van burgerinitiatieven, lokale gemeenschappen en sociale organisaties in grotere mate toegankelijk worden voor allerlei groepen mensen. De cultureel van patenten en het opkopen van uitvindingen rondom duurzame energie transformeert naar een open informatie cultuur. Kennis is allereerst een middel om gewenste duurzame ontwikkelingen wereldwijd te versnellen. Het toe-eigenen, het bezit van kennis is niet langer de norm. De toegankelijkheid van informatie groeit sterk door middel van o.a. crowd sourcing, websites zoals WikiLeaks en eigenwijze, slimme websurfers. Mensen willen meer groen en rust om zich heen en beseffen dat onze natuurlijke bronnen uitgeput raken. De technologie rondom het bouwen van huizen en kantoren zal meer geïnspireerd zijn door en afgeleid zijn van de natuur. In 2035 zullen aanzienlijk meer

¹³ Hans Stolp; op weg naar een ander nieuw onderwijs, Verwachting – 14e jaargang nr 51 – juni 2009-augustus 2009.

gebouwen energie kunnen opwekken/ CO2 neutraal zijn en zich in een natuurlijke omgeving bevinden. Onbespoten groente, eerlijke landbouw en andere verantwoorde voeding zal geaccepteerd, gewild en volop aanwezig zijn in de reguliere supermarkten.

De economie is mogelijk minder stabiel, gezaghebbende personen en instituties erkennen de noodzaak van een duurzame economie. Enkele banken zullen vallen, vele bedrijven gaan failliet of maken verlies. Slechts diegenen die rekening houden met duurzaamheidsprincipes en dit vanuit de bedrijfskern doen, kunnen volop groeien. Er wordt gesproken over het opnemen van de variabele Bruto Nationaal Geluk bij het meten van economisch welvaart. Maatschappelijke winst is terrein aan het winnen als gesproken wordt over effecten.

In een andere economische orde zal niet *hebben* centraal staan maar *delen*.¹⁴ Dit betekent ook dat de westerse landen bereid zijn hun rijkdom te delen met de landen die in armoede leven.

Dit alles zal de mensen die de onzekerheid en veranderingen omarmen, veel voldoening, blijdschap, creativiteit en balans opleveren in werken, wonen en andere facetten van het leven.

2.5 Bedrijfsleven

Bedrijven hebben in 2035 al lang ontdekt, dat niet duurzaam werken de continuïteit van het bedrijf in gevaar brengt door een tekort aan grondstoffen maar ook door veranderde waarden en normen. Bedrijven zullen zich meer dienstbaar en klantgericht opstellen. CEO's en managers worden persoonlijkheden, beoordeeld op hun integriteit en mens-zijn. Bij leiderschap zijn authenticiteit, verbondenheid vanuit het hart, en handelen vanuit een dienende houding naar de samenleving en de aarde belangrijke kerncompetenties.

De verandering in bedrijven komt vanuit werknemers en werkgevers, beiden zien hun zakelijke zelf meer geïntegreerd met hun privé zelf. Aangezien duurzaamheid een vanzelfsprekendheid aan het worden is voor Nederlandse burgers, zijn deze burgers op hun werk meer betrokken bij de samenleving en de aarde. Er ontstaat op de werkvloer een klimaat van creativiteit, nadruk op kwaliteit, oprechtheid, transparantie, aandacht, teamspirit en persoonlijke ontwikkeling. Werknemers worden niet slechts gezien als productiefactor. Werknemers zijn 'interne partners', die de mogelijkheid moeten krijgen om hun zichzelf volledig te kunnen ontwikkelen. Bedrijven en werknemers maken deel uit van wereldwijde netwerken van collega's of partners met wie worden samengewerkt. Het leveren van producten en diensten die de kwaliteit van het leven op aarde verbeteren zijn populair en worden tot nieuwe kunst verheven. Dit brengt een gezonde concurrentie op gang, waarin elkaar inspireren, netwerken en stimuleren belangrijker is dan rivaliteit. Maatschappelijke,

¹⁴ Hans Stolp; op weg naar een ander nieuw onderwijs, Verwachting – 14e jaargang nr 51 – juni 2009-augustus 2009.

verantwoord ondernemen en sociaal ondernemen zijn de gebruikelijke manier van ondernemen geworden.

Naar Joseph Jaworski: "Het diepgaand vernieuwen van organisaties en onze samenleving is de uitdaging van deze tijd. De problemen van vandaag zijn echter niet oplosbaar met het denken van gisteren. Het is aan leiders en professionals om zich te beseffen dat de noodzakelijke vernieuwing bij henzelf begint. De weg naar voren is de weg naar binnen. Alleen zij die zich volledig verbinden met hun innerlijke krachtbronnen kunnen het potentieel van anderen tot wasdom brengen. Community building is de weg naar de toekomst. Pas als individuele wijsheid verbonden wordt met collectieve actie ontstaat er een lerende organisatie die het proces van innovatie en transformatie succesvol kan doorlopen."

2.6 Overheid

De problemen die op ons afkomen vragen om mondiale oplossingen: lokaal handelen afgestemd op het ecosysteem van de aarde. Of, zoals de Britse econoom Schumacher ooit zei: "Think globally, act locally". Om mondiale problemen op te lossen, zullen regeringen proactieve mechanismen ontwikkelen in plaats van bureaucratie, en zullen aansluiting zoeken bij andere landen. Het gaat onder meer over regelgeving (politiek, juridisch, economisch, technologisch, ect.) voor bijvoorbeeld het natuurherstel, grondstoffenkringlopen, voor gelijke kansen, het bestrijden van armoede.

Naar de burger toe zal het meer gaan om het faciliteren van processen waarvoor burgers zelf de verantwoordelijkheid dragen. Verandering wordt geen doel op zich zelf maar een manier om als mens en gemeenschap te groeien in bewustzijn en verbondenheid om zelf en/ of als groep of netwerk de verantwoordelijkheid voor het eigen leven, de gemeenschap, en de aarde te nemen. Er is mogelijk een ministerie voor 'moeder aarde' zoals we dat nu al in Bolivia kennen.

2.7 Wonen

Bij wonen in combinatie met werken zal verbinding i.c.m. eigen verantwoordelijkheid een belangrijk thema worden.

We denken hierbij aan verbinding met en verantwoordelijkheid voor:

- Het sluiten van de eigen grondstoffenkringloop van bouw- en inrichtingsmaterialen, verpakkingsmateriaal etc.
- De natuur, in de woonomgeving, welke weer echt onderdeel wordt van de stad.
- De voedselvoorziening in de vorm van stadslandbouw of voedsel uit de regio.
- De eigen nutsvoorzieningen, drinkwater, waterreiniging en vooral energievoorziening.

OCF-themaraapport Spiritualiteit

Niet om als mens of groep autonoom te zijn maar zelfstandig onderdeel uit te maken van niet hiërarchisch netwerken van mensen (sociaal werk), informatie, energie, waterstromen, stoffenkringlopen, ecologie.

Meer concreet zal de natuur meer de stad in mogen komen, zullen burgers weer meer gemeenschappen gaan vormen op basis van gelijkgestemdheid, zal stadslandbouw normaal, zullen gebouwen, wijken of dorpen hun eigen energie opwekken welke verbonden is met het grotere netwerk, en zal het werken meer in netwerkverbanden plaatsvinden d.m.v. informatica die het werken dichterbij huis mogelijk maakt.

3 Probleemanalyse

In de laatste eeuwen heeft de mensheid op technologisch en sociaal aspect enorme vooruitgang bereikt. We hebben een dieper begrip van onze planeet, wereld en op hetzelfde moment hebben we de mogelijkheid om ons zonnestelsel te verkennen. We hebben de vruchten geplukt van vooruitgang in geautomatiseerde productiemethoden, in de implementatie van mensenrechten verdragen, in de technologie van gezondheidszorg, in de ontwikkeling van de informatie- en communicatietechnologie. Dit laatste heeft onze levensstijlen compleet veranderd, doordat ieder mens aan de ene uiteinde in contact kan komen met mensen aan het andere uiteinde. Bovendien is kennis van over de wereld beschikbaar op het internet. Al deze ontwikkelingen hebben ons in staat gesteld om langer, gezonder te leven en kennis uit te wisselen op een globaal niveau. Toch heeft dit niet alleen voordelen opgeleverd.

Tegenwoordig worden we geconfronteerd met zeer grote uitdagingen, zoals de sterkere kloof tussen rijk en arm,^{15 16} klimaatverandering en een financiële crisis op wereldschaal. In welvaartslanden sterft men aan stress en chronische (welvaarts)ziektes en wereldwijd, maar vooral in ontwikkelingslanden, lijden maar liefst 40 miljoen mensen aan aids.

Onze samenleving is vooral opgebouwd vanuit een materialistisch systeem. In ons mechanische wereldbeeld zien we onszelf en de natuur als machines (alles kan in onderdelen worden geanalyseerd, gevoel is ondergeschikt aan denken, alles werkt lineair). Enkele gevolgen zijn:

- We zijn vergeten vaak dat mensen ook creativiteit, gevoelens, emoties, intuïtie en een persoonlijkheid hebben (fabrieksarbeid, computer werk) en op allerlei manieren worden we geregistreerd en behandeld als nummer (OV chipkaart, medische dossier, DigiD).
- Veel organisaties en bedrijven functioneren als logge machines met ingewikkelde hiërarchische, vaststaande structuren waarin geen plaats is voor flexibiliteit, aanpassing en veerkracht. In feite zijn organisaties nooit statisch, het zijn organische netwerken met een dynamiek.
- We hebben geen holistische kijk op de wereld. Onze industriële systemen zijn lineair ontworpen, van de wieg tot het graf. Pas recent ontwikkelen we ook cyclische industriële systemen op basis van de cyclische interactie tussen technologische vernieuwingen en maatschappelijke transitie. We komen het bekende '*problem of the commons*' tegen, omdat we geen verantwoordelijkheid voor onze daden willen erkennen, laat staan nemen. Het saldo van 'elk individu een klein beetje meer' overvraagt de beschikbaarheid of het potentieel. Voorbeeld: realiseer ik mijzelf dat mijn

¹⁵ Verkuyllezing 26 mei 2010, Uitgesproken door Herman Wijffels, Janskerk Utrecht

¹⁶ [2007 Human Development Report](#) (HDR), United Nations Development Program, November 27, 2007, p.25.

diesel aangedreven auto bijdraagt aan negatieve klimatologische veranderingen? Hoog tijd dus voor duurzame veranderingen.

De kern van veel onwenselijke ontwikkelingen ligt in het gebrek aan diep vertrouwen in onszelf en een gebrekkige (of afwezige) verbinding tussen o.a. hoofd en hart en tussen mensen onderling. Dit is dus een bewustzijns-aangelegenheid die elk levend mens raakt. In onze analyse spelen antropocentrisme, ontkenning van de ernst van de wereldproblemen en gebrek aan verantwoordelijkheid tevens een sleutelrol in het onduurzame systeem waarin we leven.

3.1. Geloven in grootsheid

De diepste reden waarom we als mensheid een zorgwekkend wereld hebben gecreëerd is omdat we niet geloven dat in onze eigen grootsheid. Als we zouden geloven in en vertrouwen op onze natuurlijke grootsheid, dan zouden we ook de nederigheid, verantwoordelijkheid en waardigheid hebben om in balans te leven met natuur, dier en andere mensen. Marianne Williamson¹⁷ concludeerde met de wereldberoemde woorden van wijsheid die ook ooit door Nelson Mandela werden gebruikt tijdens zijn inaugurele rede:

*'Our greatest fear is not that we are inadequate.
Our greatest fear is that we are powerful beyond measure.
We ask ourselves: who am I to be brilliant, gorgeous, talented and fabulous?
Actually, who are you not to be?'*

Het (kleinere, beperktere) ego kan met 'onze' grootsheid aan de haal gaan en zichzelf oppompen. Een ieder die zichzelf wil bewijzen, die wil presteren, is in feite bezig zichzelf en anderen te overtuigen van zijn/ haar kracht. Op meerdere manieren is te zien hoe dit leidt tot een individuele, prestatiegerichte, competitieve, ego-gerichte activiteiten om onze persoonlijke belangen te bevredigen. Individualisering is een andere ontwikkeling waarbij we ons kunnen afvragen of die ons niet teveel onafhankelijk en ongeïnteresseerd in anderen maakt. Onze beleving van de wereld is vooral op onszelf gericht: 'what's in it for me?' Er is weinig innerlijk en onderling contact over diepe waarden waar je als mens(en) op kunt vertrouwen en bouwen.

In een ideale wereld is niet alleen veel individuele groei en ontplooiing belangrijk, maar ook een sterke ontplooiing in het omgaan met elkaar en met de aarde. Individuele belangen komen voort uit basale overlevingsmechanismen, zegt Rob Regoort: 'In de basis gaat het om de angst dat je niet genoeg zal hebben en niet zal overleven.' Uiteindelijk, stelt hij, heeft dit mechanisme geleid tot een dusdanige overwaardering van materiële zaken dat er dreigende tekorten van aardse hulpbronnen zijn ontstaan. De positieve kant van deze ontwikkeling is een grote onderzoeks- en ontplooiingsdrang, wat bijvoorbeeld heeft geleid tot ontwikkeling van de auto's, vliegtuigen en mobiele telefoons. De schaduwkant van deze ontwikkeling is echter dat oorspronkelijke universele religieuze

¹⁷ 1992 *Return to Love* Marianne Williamson, Harper Collins.

basiswaarden over de omgang met elkaar als respect en niet stelen steeds meer naar de achtergrond zijn geraakt.¹⁸

Behalve dat we niet in onze eigen kracht geloven, geloven we tevens niet in de grootsheid van het leven. Als we zouden zien dat we in de kern hetzelfde zijn, dat ieder wezen is opgebouwd uit atomen, dezelfde basis behoeften heeft, dan zouden we onszelf in de ander zien. Ieder mens is onderdeel van een groter niet zichtbaar netwerk. De ervaring van heelheid en eenheid heeft te maken met het volgende onderwerp 'verbinding' dat een aansluitende verklaring biedt voor de onwrichte tijd waarin we leven.

Door te herinneren wie we werkelijk zijn, zullen we ons goed en krachtig voelen¹⁹. Volgens de leer van (Esther en Jerry Hicks) weet elk mens diep van binnen:

Je bent vrij
Je bent krachtig
Je bent goed
Je bent liefde
Je hebt betekenis
Je doet ertoe
Alles is goed

3.2 Verbinding

In het gangbare, steeds vaker aangeklaagde, rationeel-, wetenschappelijke wereldbeeld heeft alleen dat wat empirisch waarneembaar en zintuiglijk tastbaar is, werkelijke geldigheid. Zo kenmerkt dit wereldbeeld zich door een scheiding tussen mens en natuur, geest en lichaam, subject en object (zie bijlage 8, artikel Annick de Wit). We voelen vaak niet de natuurlijke, verbondenheid met wie we werkelijk zijn en met alles om ons heen.

Volgens Abraham-Hicks is absoluut welzijn de grondslag van het universum. Elk mens is hier om uitzinnige vreugde te ervaren. Het toelaten van jouw verbinding met God/ de Bron/ Energie/ het Hogere geeft een heerlijk, goed gevoel. Dat betekent dat je emoties aangeven of je bent afgestemd en in hoeverre je jouw werkelijkheid kan vormgeven naar jouw verlangen. Als mensen zich 'egoïstisch' verbinden met hun hogere zelf/ Bron, dan zou volgens Abraham-Hicks, niemand een ander aanvallen, omdat jalousie, onveiligheid, onzekerheid, concurrentie niet zou bestaan. Veel mensen leven niet het leven dat ze willen leven, want het lijkt erop dat er veel stress, leed en depressie in de wereld te vinden is. Volgens het weekblad *Intermediair* hebben ongeveer 1,4 miljard mensen die nu leven ooit een depressie gehad. Dat is 20 procent van de wereldbevolking. Hierbij hebben niet eens over het leed dat we elkaar of andere levende wezens aandoen.

¹⁸ 2010 juni, Rob Regoort over Duurzaamheid en Spiritualiteit: Spiegelbeeld.

¹⁹2004 *Ask and it is given. Learning to Manifest Your Desires*. Esther & Jerry Hicks. Hay

Aan de andere kant is in de laatste decennia de menselijke welvaart, uitgedrukt in het Bruto Nationaal Product, nog nooit zo hoog geweest. In 1940 gaven Amerikanen hun geluk een 7,4. Tegenwoordig ligt dat cijfer nog maar nipt boven de zeven, terwijl Amerikanen in dezelfde periode ongeveer drie keer zo rijk werden^[1]. Word je wellicht niet gelukkig(er) van veel materiële welvaart? Volgens Martin Seligman en Mihaly Csikszentmihalyi, 'stichters' van de positieve psychologie, leiden gelukkige mensen een leven waaraan ze betekenis geven en echt in dingen opgaan. De Amerikaanse schrijver Richard Powers publiceerde vorig jaar een roman die in het Nederlands is vertaald onder de titel: '*Gen voor geluk*'. Hij is hiervoor in de wetenschap van het geluk gedoken. Hij zegt in een interview: '*In plaats van te jagen op nog wat meer geluk, zouden we ons beter kunnen focussen op zin en betekenis in ons leven*'

We kunnen dus concluderen dat veel onvrede in de maatschappij voorkomt uit persoonlijke onvrede. De mate van geluk, blijdschap en tevredenheid die je als mens ervaart hangt af van de verbinding met je kern. Herverbind jij je met je diepste zelf, dan kun je ervaren dat je compleet bent en in contact staan met alle elementen van het leven. Drie duidelijk zichtbare gevolgen die voort vloeien voort uit bovengenoemde oorzaken zijn antropocentrisme, ontkenning en disbalans.

3.3 Antropocentrisme

Westerlingen, hebben de mens de afgelopen eeuwen het centrum gemaakt van al het leven. Het antropocentrische wereldbeeld heeft ertoe geleid dat natuurlijke hulpbronnen en dieren ten dienste staan van de mens. Het is waanzin als we beseffen dat we bijvoorbeeld elke dag vlees willen eten en dat inwoners van ontwikkelingslanden hun landbouwgrond vernietigd/opgeëist zien worden, omdat het gebruikt wordt voor de bouw van soja voor ons slachtvee. Wat betreft ongelijkheid, overbevolking, de klimaatcrisis en niet alleen een peak oil, maar een 'peak everything'²⁰ hebben we een systeem gevolgd dat geen verantwoordelijkheid neemt en inzicht heeft in eigen handelen (korte en lange termijn). Dit systeem vernietigt langzamer hand zichzelf.

De paradox in het verhaal van de mens als centrum van het universum, is dat we niet geloven in onze grootsheid (zoals bovenaan beschreven). Het denken van mensen over zichzelf als klein, beperkt en kwetsbaarheid maakt ons angstige wezens. Deze angst uit zich sterk in de crisis tijd, na de aanslagen van 11 september 2001, in tijden van economische malaise, in oorlogen maar zelfs in het leven van alledag door wantrouwen (angst om gekwetst te worden), racisme (angst voor het onbekende), egoïsme, koopzucht (angst om te weinig te hebben) et cetera. Antropocentrisme is net als ethnocentrisme een maatschappelijk ziektebeeld dat we dienen te erkennen, zodat we het op een gezonde wijze kunnen helen.

²⁰ Verkuyllezing 26 mei 2010, Uitgesproken door Herman Wijffels, Janskerk Utrecht

3.4 Disbalans

De ontkenning van ons eigen destructieve handelen en denken is, volgens Joanna Macy ²¹, hetgeen dat maakt dat we niet in staat zijn de balans te herstellen. Over één van de hoofdproblemen van deze tijd is eigenlijk iedereen het eens: overbevolking. Voor het eerst in de menselijke geschiedenis is de wereldbevolking in één generatie (vanaf 1952) gegroeid van 2 miljard naar meer dan 8 miljard.²² Overbevolking, een disbalans tussen menselijke welvaart en het draagvermogen van onze planeet is leidt tot een overbelasting van het draagvermogen.²³ Wereldwijd wordt er dagelijks zo'n 360.000 kinderen geboren.²⁴ Volgens Unicef sterven per dag 22.000 kinderen simpelweg van armoede. De helft van de kinderen wereldwijd, leeft in armoede. ²⁵

De oplossing voor deze ontwikkeling is niet zo eenvoudig. In landen met een bevolkingsbeleid gebaseerd op een eenzijdig beeld, heeft vaak geleid tot de schending van verschillende mensenrechten (zoals China met haar één kind politiek). Er is enige overeenstemming onder demografen dat de oplossing gezocht moet worden in maatschappelijke, economische hoek en niet bij het bevolkingsbeleid. ²⁶ We missen, als overheden, als politici, wereldleiders en als burgers, het diepe besef van de noodzaak om de oorzaken van overbevolking aan te pakken. Inwoners van rijke landen krijgen gemiddeld minder kinderen (zie voetnoot 14), omdat de wens om veel kinderen te krijgen vanuit uit economische, traditionele en/of religieuze motieven minder speelt. Een deel van de oplossing ligt in het vinden van onze persoonlijke balans en het besef wat waardigheid is in een mensenleven en wat een mensenleven waard is. Het eerlijk en bewust delen en verdelen van onze bronnen zal bijdragen aan een adequate welvaartsverdeling. Dit zal mogelijk overconsumptie indammen en de waarde van een mensenleven verhogen.

Concluderend kunnen we zeggen dat we worden geconfronteerd, voor het eerst sinds de mensheid, met een 'verstoring van fundamenteën' die niemand anders dan onszelf te verwijten is. Dit leidt zeer waarschijnlijk en hopelijk tot een toenemende druk om oude denkpatronen, tradities, dogma's los te laten en een grotere, holistische, duurzame kijk op de wereld aan te nemen.

²¹ 2003 Joanna Macy 'Het web dat leven heet' uit Politik des Herzens, Geseko von Lüpke interview. uitgever Arun-Verlag, Uhlstad-Kirchasel

²² 2007 Stuart L.Hart. Capitalism at the Crossroads.

²³ Verkuyllezing 26 mei 2010, Uitgesproken door Herman Wijffels, Janskerk Utrecht

²⁴ <http://www.census.gov/cgi-bin/ipc/pcwe>

²⁵ <http://www.globalissues.org/article/715/today-over-22000-children-died-around-the-world> gelezen

op 13 december 2010.

²⁶ http://www.amnesty.nl/encyclopedie_lemma/967 geraadpleegd op 10 januari 2011

4 Thema's

Begrippen en thema's die gedurende het project een belangrijke rol hebben gespeeld worden in dit hoofdstuk kort beschreven:

- Bewustzijnsontwikkeling
- Paradigmaverschuiving
- Bewuste evolutie en cocreatie
- Religieuze stromingen en duurzaamheid

4.1 Bewustwording

Bewustwording is een belangrijk proces met betrekking tot spirituele groei en het nemen van verantwoordelijkheid. De ontwikkeling van de mens kan je beschrijven²⁷ als een proces van een steeds groter bewustzijn; een proces waarin stap voor stap een nieuwe laag in het bewustzijn opengaat.

Maar hoe ontwikkel je nu je eigen bewustzijn?

Hiervoor bestaat natuurlijk geen eindadvies. Dit moet ieder mens voor zichzelf ontdekken, maar we kunnen een paar ervaringen delen. Je kunt je bewustzijn vergroten door minder zaken vanzelfsprekend te vinden en 'waarom' vragen te stellen. Door het zoeken naar verbanden, door vooronderstellingen aan het licht te brengen, door eerlijker tegen ons zelf te zijn. Vooral dien je jezelf toe te staan vrij en jezelf te zijn. In de vrijheid en ruimte jezelf te zijn kun je ontdekken wat je kwaliteiten, idealen, passie, drijfveren en waarden zijn. We hebben het hier niet over jezelf dood analyseren, we hebben het over beseffen dat je al een prachtig, creatief mens bent. Het idee dat je verlicht wordt, of een groter bewustzijn krijgt door te lijden is een diepe denkfout in ons collectief onderbewustzijn volgens Tijn Touber. In zijn inspirerende debuut *Spoedcursus Verlichting*²⁸ vertelt hij dat we slechts hoeven te beseffen dat we compleet, gelukkig, geliefd en vrij zijn en dit toe moeten te laten. Dit kan als we ons bevrijden van oude conditioneren. Verlichting is je natuurlijke staat van zijn, dit is vergelijkbaar met ideeën van Hicks en Thich Nhat Hanh over 'herinneren wie je werkelijk bent.'

Spirituele ontwikkeling speelt een belangrijke rol bij het bepalen waar de persoonlijke balans ligt. Veranderen, of het herontdekken van jezelf is een proces. Om te kunnen leren is het belangrijk dat je in staat bent om de eigen comfortzone te verlaten. Het oude vertrouwde dient te worden losgelaten, zodat er iets nieuws voor in de plaats kan komen. Denk aan allerlei mechanismes, aannames en erfenissen, die je al vroeg of in de loop van je leven als vanzelfsprekend hebt geïntegreerd. Bewustzijnsontwikkeling geeft niet alleen

²⁷ Margarethe van den Brink; de esoterische evolutieleer; de zeven fasen van bewustzijnsontwikkeling, *Verwachting*, 15^e jaargang nr. 57, December 2010-Februari 2011

²⁸ 2009 Tijn Touber. *Spoedcursus verlichting. Een innerlijk avontuur*. Bruna Uitgevers B.V. Utrecht.

aandacht aan dat wat al bewust is, maar hevelt 'verborgen' onbewuste dingen over naar onze bewuste wereld, die daarmee groter, ruimer, bewuster wordt. Een onontbeerlijk 'instrument' bij bewustzijnsontwikkeling is zelfreflectie.

Bewustzijnsontwikkeling rekt grenzen op en bevordert dat mensen verantwoordelijkheid nemen voor hun denken en handelen. Hoe meer individuen dit proces 'bewust' bewandelen, hoe beter dit 'uitpakt' voor duurzaamheid.

4.2 Wetenschap en spiritualiteit

De term sciëntisme wordt gebruikt om de visie te beschrijven dat [natuurwetenschap](#) superieur is aan alle andere interpretaties van het leven. De term werd gebruikt door menswetenschappers zoals Hayek en [Karl Popper](#) om hun gedachten te verwoorden omtrent de onderliggende houdingen en overtuigingen van vele wetenschappers.

Hoewel wetenschap (weten door meten) en religie (weten door geloven) in principe haaks op elkaar staan, wordt vaak van mensen als Einstein gezegd dat ze zwaar religieus waren omdat hun kennis gebaseerd was op een diep inzicht in de eenheid van het leven en de kosmos. Verschillende denkers waaronder de fysicus Fritjof Capra en Ervin Laszlo vinden daarom ook in de kwantumfysica bewijzen voor een intelligente sturing en richting van de evolutie, voor het bestaan van een zogenaamd zeropointfield²⁹, en voor de visie dat ons bewustzijn tijd en ruimte kan overbruggen.

De afgelopen jaren is er een storm aan artikelen en boeken geschreven over de relatie tussen kwantummechanica en spiritualiteit. Amit Goswami Ph.D. professor in de theoretische kernfysica, schreef enkele boeken over dit onderwerp. In *'Het visionaire venster. Een kwantumfysicus over verlichting'* schrijft Goswami dat niet materie, maar bewustzijn de essentie van het bestaan is.³⁰

4.3 Bewuste evolutie en cocreatie

De noodzaak om tot een wereldwijde duurzame samenleving te komen geeft een aanleiding om het denken over spiritualiteit concreter te maken. Het gesprek met andere disciplines zoals moderne wetenschap, filosofie en religie is noodzakelijk om tot meer inzicht te komen in de oereigenschappen, structuren en processen van het universum. Met een gedeeld wereldbeeld is er kans op een betere ontwikkeling van waarden, rechtvaardigheid en wetten ter bescherming van de aarde en alle levensvormen. Betere ontwikkeling van systemen voor economie, politiek, onderwijs enzovoort ook. Nieuwe inzichten in de fysica laten ons inzien dat het leven op aarde en de hele kosmos een verbonden systeem is. Dat de mens een onderdeel is van het leefsysteem van de aarde en dat we als mensheid als het ware cocreators van deze planeet zijn. Ook wordt duidelijker door de

²⁹ De visie van een Zeropointfield of Akashaveld gaat over het bestaan van een informatieveld waarin

wij allen met elkaar verbonden zijn.

³⁰ 2000 A. Goswami. Het Visionaire Venster. Een kwantumfysicus over verlichting. Quest Books, VS.

OCF-themaraapport Spiritualiteit

bewijzen uit de fysica voor non-lokaliteit³¹ dat tijd en ruimte niet bestaan, zoals dit ook in veel mystieke stromingen en oude volkeren beschreven is. Dit nieuwe paradigma staat dicht bij de kennis van oude mystieke stromingen en kennis van inheemse volkeren. Het belangrijkste inzicht is echter: wanneer alles met alles verbonden is, dan is wat we de aarde aandoen ook wat we onszelf en het nageslacht aandoen.

Bewuste evolutie is het verhaal van de crisis als een kans, een moment van transformatie. En daarmee een overkoepelend verhaal van inspiratie, dat mensen uit een veelheid van geloofsrichtingen kan samenbrengen. Bewuste evolutie is hét spirituele verhaal van deze tijd, ontwikkeld en omarmd door visionairs uit verschillende gebieden, zoals futuriste Dr. Barbara Marx Hubbard, Deepak Chopra, psycholoog Dr. Mihaly Csikszentmihalyi en quantum fysicus David Bohm. Het brengt verschillende wetenschapsvelden bijeen en geeft zo een moderne kijk op hoe het leven zich ontwikkeld heeft en zich in tijden van crisis kan doorontwikkelen.

Het grote plaatje: de spiraal van evolutie

Moderne inzichten over de ontwikkeling van het leven op aarde geven aan dat dit zeker geen lineaire ontwikkeling is geweest maar een van periodes van stabiliteit en voorspoed afgewisseld met een aantal zeer cruciale transformatiefases. Daaruit heeft de wereld zich doorontwikkeld tot een hoger niveau van leven. Voorbeelden hiervan zijn het ontstaan van de aarde, en het ontstaan van levende wezens uit de oorspronkelijke oersoep.

Ook in de evolutie van de mens en de menselijke cultuur is dit patroon zichtbaar. Dit was onder andere zichtbaar tijdens de renaissance en de industriële revolutie. Volgens de ontwikkelaars van Bewuste Evolutie bevinden we ons ook nu weer op zo'n crisismoment: een overgang van een oliegestookte, door oorlogen en hevige concurrentie geplaagde industriële samenleving naar een duurzame en harmonieuze samenleving. Veel mensen ervaren het als een spirituele ervaring wanneer zij zelf tijdens een workshop door de spiraal van evolutie wandelen, en zo stilstaan bij diverse sleutelmomenten in de evolutie en deze zo herbeleven.

Cocreatie: Wees de verandering die je wilt zien.

Bewuste Evolutie is ook het verhaal van een collectief ontwaken op een hoger bewustzijnsniveau. Het is fascinerend te zien dat de afgelopen decennia een reeks inspirerende voorgangers en sprekers een grote groep mensen geïnspireerd heeft met dit nieuwe verhaal.

Het is nog veel boeiender om anno 2010 te zien dat deze visie door een steeds grotere getale mensen niet alleen opgepakt wordt maar ook wordt geleefd. Wat al deze visionairs zeggen is dat niemand in staat zal zijn om een overkoepelende visie te ontwerpen hoe ons nu verder te ontwikkelen. Deze visie ontstaat beetje

³¹ Nonlocaliteit wil zeggen dat onderdelen onafhankelijk van de plaats waar ze zich bevinden.

van een atomair systeem dat gescheiden is op hetzelfde moment hetzelfde reageren

bij beetje in de harten van ontwaakte geïnspireerde mensen, die ieder een kleine bijdrage leveren aan het 'Grote Werk'. Met het Wiel van Cocreatie biedt Barbara Hubbard hiervoor een eenvoudig model. Mensen uit alle sectoren van de maatschappij zijn bezig met vernieuwingen die doorbraken kunnen bewerkstelligen. Wanneer mensen uit verschillende vakgebieden elkaar vinden, versterkt dit proces zich enorm.

Volgens futurist Patrick Dickson zijn er momenteel weinig baanbrekende innovaties waar deze grensoverstijgende kruisbestuiving niet plaatsvindt. Ook op lokaal niveau zien we overal mensen uit totaal verschillende subculturen de handen ineen slaan. Tijdens een zeer inspirerende presentatie heeft duurzaamheidspionier Paul Hawken dit collectieve ontwaken pakkend in beeld gebracht. Hij laat een lijst met maatschappelijke organisaties en 'grassroots groepen' over het scherm lopen. Volgens zijn verhaal staan op de lijst letterlijk honderdduizenden groepen en organisaties die van onderaf een nieuwe wereld aan het creëren zijn. In zijn boek 'Blessed Unrest' noemt hij dit het immuunsysteem van onze planeet dat geactiveerd wordt door de naderende crisis.

4.4 Mannen en vrouwenspiritualiteit

Verschillende vormen van spiritualiteit vinden hun oorsprong in bestaande religies. Deze religies zijn vrijwel allemaal patriarchaal, lees mannelijk, van aard. De wijze waarop vrouwen spiritualiteit beleven kenmerkt zich door haar verbondenheid met de doorgaande, duurzame, lijn van het leven.³²

Vrouwenspiritualiteit is daardoor veel meer aardegericht en in deze tijd van grote waarde voor zowel de vrouw als de hele mensheid. Kijkende naar deze tijd zien we dat de invloed van de vrouw in het maatschappelijk leven sterk groeit. Een steeds groter deel van de vrouwen neemt deel aan een veelal door mannen ingerichte competitie maatschappij. Dit maakt dat vrouwen geneigd zijn mannen te imiteren en hun waardevolle vrouwelijke kwaliteiten onderdrukken. Het zijn echter juist deze vrouwelijke kwaliteiten van circulair denken, empathie en zorg voor het leven die in deze tijd grote waarde zijn om de planeet leefbaar te houden voor de volgende generaties. Meer en meer vrouwen zijn daarom tegenwoordig op zoek naar hun vrouwelijke waarden.

Mannen daarentegen zitten in een tegenovergestelde fase. Ook zij voelen zich gevangen in een prestatiegerichte samenleving, maar zien vaak geen weg hoe het anders zou kunnen. Daarbij wordt duidelijk dat het meer lineaire competitieve denken van het mannelijke aspect geleid heeft tot vernietiging van grote delen van onze planeet. Mannen zien ook dat vrouwen of het vrouwelijk geleidelijk aan invloed wint en dat de kritiek op mannen vanuit vrouwen, lees macho, maar tegenwoordig ook soft gedrag, toeneemt, waardoor veel mannen, en zeker jonge mannen, momenteel de weg kwijt raken. Omdat het mannelijke eigenlijk nog steeds dominant is in onze maatschappij zijn mannen nog maar beperkt op zoek naar hun positieve mannelijke waarden of mannenspiritualiteit. De vraag is dan ook wat is deze verborgen mannenspiritualiteit.³³ Het kenmerk

³² <http://www.wildewijzevrouw.nl/>

³³ <http://nl.odemagazine.com/doc/0110/de-verborgen-spiritualiteit-van-de-man/>

OCF-themaraapport Spiritualiteit

van mannen is analytisch en logisch denken en een sterke doelgerichtheid plus competitieve dadendrang. Mede door dit gedrag heeft onze westerse maatschappij zich enorme kunnen ontwikkelen.

Het belangrijkste aspect van de mannenspiritualiteit zit waarschijnlijk in het strijdbaar doelgericht zijn vanuit het hart versus het strijdbaar zijn vanuit het ego. De krijger van het licht versus de soldaat die kritiekloos opdrachten uitvoert. Mannelijke spiritualiteit handelen vanuit het hart vanuit volledige verantwoordelijkheid. Mannen en vrouwenspiritualiteit zullen beide hard nodig zijn om onze wereld leefbaar te houden, waarbij het vrouwelijke, handelen vanuit zorg voor het geheel meer leidend zou moeten worden.

5 Religie en duurzaamheid

Religie is voor het grootste deel van de wereldbevolking het belangrijkste morele kompas. Vanuit wetenschappelijk perspectief zijn we geneigd religie te zien als fenomeen met kenmerken die ontstaan zijn vanuit een cultureel historisch perspectief. We zien haar niet als waarheid omdat religieuze stellingen en ervaringen niet wetenschappelijk te bewijzen zijn. In dit hoofdstuk wordt u uitgenodigd de mogelijkheid toe te laten dat veel religieuze kennis en ervaring wel degelijk waarheden bevatten. Dat het religieuze wereldbeeld bepaald hoe we tegen de werkelijkheid aankijken en dat dit laatste van grote invloed is hoe we met de aarde omgaan. We kijken hiervoor naar de grootste religieuze stromingen die we op de wereld kennen.

We zouden deze kunnen opdelen in de natuurgodsdiensten, religies die de natuurlijke staat van verlichting willen herstellen, religies/ filosofische stromingen die streven naar leven in evenwicht met alle verschijnselen en openbaringsreligies waarbij een profeet een periode aankondigt dat de aarde opnieuw een paradijs zal zijn. Uiteraard zijn er vele mengvormen. Alle religies kennen spirituele stromingen, waarbij je spiritualiteit zou kunnen omschrijven als de weg om tot verbinding met het goddelijke te komen.

Alle religies kennen morele leefregels die van waarde zijn voor een stabiele ethische samenleving. Vaak zitten hier aspecten in die iets zeggen over hoe we met het leven en de aarde om zouden moeten gaan.

5.1 Religie in Nederland

In december 2006 concludeerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) in het rapport 'Geloven in het publieke domein' al dat religie 'terug is van weggeweest' en in Nederland een belangrijke sociale en maatschappelijke factor is. De opkomst van de islam in West-Europa is daar ongetwijfeld debet aan. Begin dit jaar publiceerde het Sociaal Cultureel Planbureau het rapport Godsdienstige veranderingen in Nederland³⁴ met daarin ongeveer hetzelfde beeld.

Nederlanders zijn nog steeds 'ongeneeslijk religieus', maar steeds vaker buiten het kerkelijke circuit. Religieuze tradities en hun erfenis zijn in het Westen altijd identiteitsbepalend geweest. Het christendom heeft een ongelofelijke invloed gehad op de westerse cultuur. Kunst, rechtspraak, architectuur, literatuur – ons hele normen- en waardesysteem is ontstaan in een christelijke context. Het karakter van religieuze instituties – gericht op het behouden van een traditie – vloekt van nature met de noodzaak tot verandering. Je ziet kerken worstelen met deze spanning. Het is de uitdaging voor de kerken om deze moderne cultuuruitingen te herkennen en te bevragen. De kerken kunnen maatschappelijk relevant blijven door cultuuruitingen als films, romans en games te verbinden

³⁴ Godsdienstige veranderingen in Nederland. Verschuivingen in de binding met de kerken en de christelijke traditie. J. Becker en J.de Hart.

http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2006/Godsdienstige_veranderingen_in_Nederland geraadpleegd op 1 januari 2011.

met onze gemeenschappelijke geschiedenis. Religie kan daarmee een heel belangrijke rol vervullen om tot een duurzame ontwikkeling van de aarde te komen.

5.2 Christendom

Het christendom biedt een leidraad om te leren vanuit liefde en respect voor God en de medemens te leven. Het huidige christendom kent geen reïncarnatie en spreekt zich niet uit over de eenheid en verbondenheid van alles. Het gelooft wel in een eindtijd en een nieuwe tijd, waarbij Christus op aarde zal terugkeren. Het Christendom kent de heilige Franciscus van Assisi die zeer nauw verbonden was met de natuur, en de mystica Hildegard von Bingen, die de eenheid van alles onderkende en de heiligheid van de aarde. Kloosters ontgonnen de natuur voor landbouwdoeleinden, op een wijze waar oog was voor het natuurlijke evenwicht. Protestante stromingen verwijzen vooral naar het rentmeesterschap, waarbij de aarde door God in beheer gegeven is aan de mens en hij de taak heeft dit op een zorgvuldige manier te doen.

Momenteel zien we bij religieuzen een hernieuwde belangstelling voor de heiligheid van de aarde en de morele plicht die we hebben goed voor haar te zorgen.³⁵ Uit onderzoek zou overigens blijken dat actieve christenen duurzamer leven dan zij die niet actief met geloof bezig zijn³⁶.

5.3 Islam

De Islam is erop gericht om een 'goed' humaan mens te zijn. Net als in het christendom is dit een voorwaarde om in het paradijs te komen. In shi-ietische stromingen spreekt men over een eindtijd/nieuwe tijd wanneer, imam Ali terugkeert op aarde. Ook in de Islam wordt verwacht dat we met respect met de aarde omgaan. Een tekst die hier o.a. naar verwijst is soera Ar Rahman, 55:5-9: *'De zon en de maan volgen een vastgestelde baan. De sterren en de bomen buigen zich eerbiedig voor hun Heer. De hemelen heeft Hij opgeheven en Hij heeft het evenwicht gebracht. Verstoor het niet en houd de juiste maat en verlies die niet.'*³⁷

5.4 New Age

New Age (NA) gaat letterlijk over een nieuwe tijdperk voor de mens en de aarde. De aanhangers van new age trachten vanuit zichzelf de eigen persoon en daarmee de hele wereld op een hoger plan te brengen. Men ervaart de eenheid van mens, natuur en kosmos. Men hecht waarde aan intuïtieve en gevoelsmatige benadering van problemen en zaken.

De overtuiging is dat de aarde in een transformatiefase zit waarin de mensheid meer vanuit zijn hart zal gaan leven. Veel mensen ervaren dit ook letterlijk door o.a. mediatische contacten en gevoelsmatig een veranderende energie van de aarde en een verandering van de samenleving. Meer praktisch gaat NA over een

³⁵ Zie de uitgave "Zuster moeder aarde"

http://www.knr.nl/organisatie/nieuwsbericht.asp?nieuwsbericht_id=772

³⁶ http://www.forumc.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=132

³⁷ <http://www.groenemoslims.nl/duurzaamleven.htm>

groot aantal stromingen waar mensen bezig zijn met bewustzijns- verruiming, waaronder allerlei meditatievormen, natuurgeneeswijzen en therapieën. NA is daarmee geen religie. "New Age gerichte mensen" wordt vaak verweten dat ze onvoldoende maatschappelijke geëngageerd zijn. Het antwoord hierop is vaak dat meer vrede in jezelf ook tot meer vrede in de buitenwereld leidt. Veel mensen die zich bezig houden met NA-achtige activiteiten eten vaak vegetarisch, voelen zich sterk verbonden met de natuur en zijn over het algemeen meer milieubewust.

5.5 Natuurgodsdiensten

De eerste religies die de mens kende, voor zover bekend, zijn natuurgodsdiensten/ religies waarbij het aanbidden van de krachten van de natuur zoals vuur, wind, water, bomen en onweer centraal staat. We kennen deze religies via inheemse volkeren zoals *Native Americans* (Indianen), *Aboriginals* en Bosjesmannen. De overtuiging dat verschijnselen om ons heen bezielde zijn zoals dieren planten, bergen rivieren, de wind, de zon etc is terug te vinden in diverse natuurreligies. Via rituelen geleid door sjamanen maken zij contact met deze werkelijkheid en beïnvloeden daarmee datgene wat wij als werkelijkheid zien. Ze veroorzaken regen zoals de Hopi Indianen, doen operaties zonder het lichaam te openen, zoals Filippijnse sjamanen, verbinden zich met dieren zoals bij Javaanse rituelen of drijven geesten uit, zoals we dit in de RK ook kennen.

In Afrikaanse tradities is het in contact treden met voorouders een centraal thema. Het schade toebrengen aan andere mensen kennen we uit de voodoo cultuur. Inheemse volkeren hebben vaak een diep contact met de aarde en hebben een diep respect voor. Zij leven vanuit het contact met hun voorouders maar houden vanuit hun levensbeschouwing ook rekening met de generaties die na hun leven. Vaak bezitten ze veel waardevolle kennis van geneeskrachtige planten. Inheemse volkeren proberen hun aloude evenwicht met de natuur te behouden, maar zoals bekend sijpelt de Westerse, kapitalistische consumptiecultuur in verkapte vorm door naar allerlei vormen van leven.

Er is de laatste jaren een groeiende belangstelling in Nederland voor deze natuurreligies en de manier waarop zij met de aarde omgaan: in de vorm van sjamanisme, wicca, druidisme, seizoenvieringen, zweethutceremonies. In alle gevallen gaat het om ervaringen van verbondenheid met de aarde dieren, seizoenen, landschappen, waarin ook een diep respect voor de aarde en het leven centraal staat.

Een boeiend aspect van Maya's uit midden Amerika is de kennis van de loop van de tijd aan de hand van vijf astronomische kalenders, waarmee zij tevens m.b.v. hun astrologisch systeem veel historische ontwikkelingen voorspelden. Omdat december 2012 alle vijf de kalenders op nul staan³⁸, verwachten zij grote verandering op aarde.

³⁸ Op 21 december 2012 staat de aarde in lijn met de zon en het hart van de Melkweg. Deze situatie komt eens in de 26000 jaar voor.

5.6 Hindoeïsme

Het Hindoeïsme is vermoedelijk de oudste wereldreligie die we nog kennen. Ook in het Hindoeïsme erkent men de realiteit dat al het leven en alle verschijnselen met elkaar verbonden zijn en veel natuurlijke verschijnselen heilig zijn. Hindoes gaan uit van reïncarnatie (wedergeboorte). Een belangrijk kenmerk van het Hindoeïsme of de Hindoeïstisch spiritualiteit is de gerichtheid op het doorbreken van de kringloop van dood en wedergeboorte door de staat van verlichting te bereiken. Een staat die omschreven kan worden door eenheidservaring, voelen, zien en diep weten dat alles een is. India kent vanouds veel heilige mensen die vaak ook allerlei bovennatuurlijke gaven bezitten. Vanaf de jaren '60 is er in het westen een grote belangstelling voor het Hindoeïsme en de Hindoeïstische spiritualiteit denk o.a. aan yoga. Voor de Hindoe is de aarde en de natuur heilig. Hindoes zijn in principe vegetariër. Het Hindoeïsme biedt daarmee veel aanknopingspunten voor een duurzame levensstijl.

5.7 Boeddhisme

Het Boeddhisme komt voort uit het Hindoeïsme. Doel van het Boeddhisme is het lijden van de mens op te lossen door hem naar een staat van verlichting te bereiken (zie Hindoeïsme). Ook in het Boeddhisme gaat men er van uit dat alles met alles verbonden is en dat iedere actie invloed heeft op het geheel. Men kent het Boeddhisme, en dan met name Boeddhistische spiritualiteit, wordt steeds populairder in het westen. Ook het momenteel bekende mindfulness is afgeleid van het Boeddhisme. Boeddhisme is waarschijnlijk de meest vredelievende wereldgodsdienst. Boeddhistische training versterkt innerlijke rust en compassie met de medemens. Het gevolg is minder competitie, innerlijke vrede, en meer respect voor de medemens en het leven. In het Boeddhisme is een groeiende aandacht voor duurzame ontwikkeling.

5.8 Confucianisme Taoïsme Neonconfucianisme

De diepste laag van de Chinese filosofie (inclusief uitgewerkte tradities zoals Confucianisme en Taoïsme) wordt gevormd door de visie op de natuurlijke orde der dingen. Deze orde is volgens de Chinese filosofie altijd in beweging en gaat zowel over de aardse, zichtbare en tastbare orde der dingen als over de orde binnen de menselijke relaties, de ethiek.³⁹ Belangrijke Taoïstische uitgangspunten zijn dat het leven altijd in beweging is tussen de zichtbare en onzichtbare tegenpolen van het leven: Yin en Yang. Daarbij wordt het leven als een cyclisch proces gezien in tegenstelling tot het westerse lineaire denken. Vanuit dit denken zijn systemen opgezet als feng shui, Chinese astrologie en de I Ching boek der veranderingen. Een belangrijk aspect in het Confucianisme is het gegeven dat het belang van het geheel (lees familie, bedrijf of land) altijd voor het persoonlijke belang gaat. Het staat hiermee haaks op het westerse denken dat primair op het individu is gericht. Deze uitspraak zou wanneer het geheel als de wereld en de aarde wordt gezien bij kunnen dragen aan een ecologisch verantwoorde levenshouding.

³⁹ <http://www.geledraak.nl/html/page336.asp>

5.9 Antroposofie

Antroposofie is een [spirituele filosofie](#) en [occulte wetenschap](#) gebaseerd op de leer van [Rudolf Steiner](#) (1861–1925). Steiner verbond het diepe innerlijke weten, te bereiken via een geestelijke ontwikkelingsweg, met het rationele weten. De antroposofische gezichtspunten worden ingezet op onderwijs (vrije school), kunsten, gezondheidszorg, en maatschappelijke ordening volgens de drie geleding (een vrije geest, een rechtssysteem op basis van gelijkheid, en een sociale ordening gebaseerd op broederschap). Steiner zag dat de wereld in een transformatiefase zat waarin het geestelijke/ spirituele zich met het rationele moest verbinden. Hij sprak ook over de Christuskracht die zich met de aarde verbond. Mensen die zich met antroposofie bezig houden, houden er vaak een duurzame leefwijze op na. De duurzaamste bank van Nederland⁴⁰, de Triodosbank, vindt zijn oorsprong in het antroposofische gedachtegoed.

5.10 Bahai

Het zeer jonge Bahaigeloof of "Bahai", benadrukt de geestelijke eenheid van de mensheid waarbij iedereen uniek is en het noodzakelijk is om elkaars verschillen te waarderen. Bahai gaat er van uit dat de religieuze geschiedenis zich ontvouwt door middel van een aantal goddelijke boodschappers (waaronder Abraham, Boeddha, Jezus, Krishna), die elk een religie hebben gesticht die is afgestemd op de behoeften van de tijd en het begripsvermogen van de mensen. Bahá'ís geloven dat elke boodschapper over de volgende sprak en dat Bahá'u'lláhs leven en leren de [eindtijd](#)beloften van de voorgaande religies vervullen. De Bahai is daarmee de religie die alle religies kan samenvoegen. De visie is verder dat de mensheid betrokken is bij een proces van collectieve evolutie, waarbij de noodzaak van de huidige tijd is het geleidelijk tot stand brengen van een tijdperk van vrede, gerechtigheid, harmonie en eenheid op wereldschaal. In dit tijdperk zullen alle volkeren verenigd zijn en zal er een wereldregering zal zijn die verantwoordelijk is voor de verdeling van de hulpbronnen. Bij de Bahai is veel aandacht voor het in evenwicht leven met de planeet. Men onderkent de verbondenheid van al het leven.⁴¹ In het document "Heroriëntatie op welvaart" wat een bijdrage is van de Bahá'í International Community aan de 18e zitting van de VN Commissie voor Duurzame Ontwikkeling staat de visie van Bahai met betrekking tot duurzame ontwikkeling.

Religies kunnen een positief hebben effect op de ontwikkeling van de aarde.

Zo erkennen religies in feite allemaal de heiligheid of heelheid van de natuur en zetten religies de mensen aan tot moreel handelen, wat ook verantwoord handelen naar de aarde kan inhouden. In de mystieke tradities van alle religies, waarin woorden en concepten wegvallen, komen mensen in meditatie of gebed tot het ervaren van eenheid van alles, wat mogelijkheden opent naar verantwoordelijkheid en duurzaam omgaan met de aarde. De openbaringsreligie spreken net als sommige inheemse religies of boeddhistische stromingen over

⁴⁰ Volgens www.eerlijkebankwijzer.nl

⁴¹ <http://bahai-library.com/pdf/compilations/conservation.pdf> .

OCF-themaraapport Spiritualiteit

een nieuw paradijselijk tijdperk dat aanbreekt na een zwarte en donkere periode, waarin de mensheid meer in eenheid en harmonie zal leven.

6 Duurzame en spirituele voorbeelden

6.1 Herkennen van spiritualiteit

Het is niet altijd eenvoudig te herkennen waar en hoe spiritualiteit in dagelijkse voorbeelden van duurzame ontwikkeling terugkomt. Je kunt praten over een nieuwe vorm van leiderschap waarbij er verbondenheid is vanuit het hart. Maar wat maakt dat dan spiritueel? Of is het gewoon een sociaal, menselijk iets waar we het over hebben? In Buthan hanteert men niet het bruto nationaal product, maar bruto nationaal geluk als indicator voor de welvaart. Als enkel die focus op geluk spiritueel genoemd mag worden, zou dan Guus Geluk uit de Donald Duck enige vorm van spiritualiteit toe te dichten zijn?

6.2 Houding

Spiritualiteit is te vergelijken met het wortelstelsel van een boom. De wortels zitten onder de grond, onzichtbaar, maar wel van belang omdat ze de boom voeden. Een boom met een goed, diepwortelend wortelstelsel groeit beter en waait bij een storm minder snel om dan eenzelfde boom met een oppervlakkig en klein wortelstelsel.

Spiritualiteit kun je zien als een soort fundament van waaruit de dingen plaatsvinden. Het is wellicht precies hetzelfde doen, maar vanuit een andere houding. Een bedrijf dat een jaarverslag maakt met een hoofdstuk over duurzaamheid, kan dit doen om er goede sier mee te maken. Over het algemeen zullen mensen dat niet zo spiritueel vinden. Een bedrijf kan ook een jaarverslag maken met een hoofdstuk over duurzaamheid, omdat men er voor kiest om zijn omgeving zorgvuldig te informeren. Er kan de oprechte intentie aan ten grondslag liggen om een positieve bijdrage te leveren in de wereld en voortdurend te verbeteren.

Bij het zoeken naar spirituele voorbeelden gaat het over de vraag of handelen geworteld is in spirituele principes. Anders gezegd: je kunt jezelf de vraag stellen of handelen uitgaat van een besef dat alles met elkaar verbonden is, of het uitgaat van het beginsel dat alles heel is, inherent 'goed', of het uitgaat van het besef dat er alleen maar 'nu' is. Zoiets uit zich bijvoorbeeld in groot mededogen of in een verbonden zijn met mensen zonder daar direct zelf belang bij te hebben of voordeel uit te halen. Ook degenen die geen studie hebben gemaakt van spiritualiteit en spirituele grondbeginselen, kunnen zonder al te veel moeite enig gevoel hiervoor ontwikkelen. Denk aan de woorden in een verhaal van een oude medicijnman die zegt: 'Heeft deze weg een hart? Het antwoord op die vraag, zei hij, is een universeel weten.'

Het is niet zo dat enkel de voorbeelden die voldoen aan een soort 'ideale staat van perfectie' spiritueel zijn, denk bijvoorbeeld een persoon die voortdurend en bij alles in staat is tot mededogen, of een daad die wordt gekenmerkt door onvoorwaardelijk liefde. Het kan ook zijn dat er slechts een poging wordt gedaan om te leven volgens het besef van spirituele principes als de eenheid van alles of

het besef dat alles in beginsel heel is, inherent 'goed'. Spiritualiteit gaat namelijk ook over een bewustzijn op de vraag: Wat is je hoogste waarde?

Wil je oog krijgen voor spiritualiteit dan is het nodig om wat dieper te graven en te proberen om dat wat niet direct zichtbaar is in beeld te krijgen. Zo bleek een ondernemer in het eerste contact vooral te praten over duurzaamheid om het kostenniveau terug te dringen. Maar na enig doorvragen zei hij: 'Eigenlijk wordt 80% van wat ik doe gekenmerkt door het op een goede manier onderhouden van relaties.'

Spiritualiteit kan dus ook dicht bij huis zijn.

'We zien dat spiritualiteit vandaag in allerlei vormen opgang maakt. De manier waarop dit plaats vindt is wanneer mensen zichzelf vragen stellen. Hoe kunnen we het beter en anders doen?'

Als je uitgaat van het principe dat alles in beginsel heel is, inherent 'goed', dan kun je leren herkennen hoe dat 'goede' zich aandient, zij het in een verwrongen, omhulde vorm. Het is als een vrucht, omhuld door een harde stekelige bast. Het is te vergelijken met ijswater, gestold, maar in beginsel nog steeds water en wanneer het kan smelten zal het zijn vermogen om te stromen niet hebben verloren. Niet voor niets wordt spiritualiteit in verband gebracht met het woord ontwikkelen. Het beter zorg dragen voor onze hulpbronnen op aarde kun je een ontwikkeling noemen. Voor de één is dat gewoon een zakelijk iets. Voor de ander is het spiritueel (zie interview Wijffels). Om spiritualiteit te duiden gaat het over de vraag waar je eigenlijk op uit bent. Wil je je aanpassen om 'gewoon' verder te kunnen leven of wil je door de crisis beter in staat zijn je waarden te leven? In dat laatste geval gaat het over een letterlijk ont-wikkelen van wat zich heeft ingevouwen, omhuld, om dat wat van waarde is te beschermen.

Spiritueel kan daarmee misschien wel elke poging worden genoemd die bijdraagt aan een beetje verder ont-wikkelen. Om zo nog beter uitdrukking te geven aan waar het ons ten diepste om gaat en wie wij ten diepste zijn.

6.3 Voorbeelden

Wat het lastig maakt om in dit rapport voorbeelden aan te halen, is het feit dat niet altijd direct zichtbaar is of er sprake is van spiritualiteit. Natuurlijk kun je mensen die religieuze rituelen beoefenen, zien als mensen die bezig zijn met spiritualiteit. Natuurlijk zijn er activiteiten te benoemen zoals mediteren of onderricht volgen bij een spirituele leraar, die zichtbaar verwijzen naar spiritualiteit. Maar in ons dagelijkse leven waarin we proberen duurzaamheid vorm te geven, is het moeilijker te herkennen.

De werkgroep heeft een aantal voorbeelden gevonden waarin duurzaamheid en spiritualiteit worden verenigd.

OCF-themaraapport Spiritualiteit

Voorbeeld - Het bedrijfsleven wordt meer waardengedreven

Zowel in het Nederlandse als het internationale bedrijfsleven zien we een groeiende belangstelling om te werken vanuit waarden, middels de balans tussen *People Planet Profit en Prosperity*. Het inzicht begint te groeien dat een bedrijf allereerst dienstverlenend moet zijn aan de gemeenschap. Sociale ondernemers proberen te kijken hoe zij aan een behoefte van de gemeenschap tegemoet kunnen komen en maken dit winstgevend. ASN en Triodos bank verlenen microkredieten aan ondernemers in landen en/ of marktsegmenten die niet worden benaderd door het traditionele bedrijfsleven. Ondernemingen onderzoeken tevens hun verantwoordelijkheid rondom het milieu, zoals Unilever

We zien ook dat steeds meer werknemers liever bij een bedrijf werken dat hogere morele waarden hanteert.⁴²

Voorbeeld – Meer internationale samenwerking

Internationaal zien we dat staten ieder jaar meer gaan samenwerken, dit is zichtbaar in Europa maar ook tussen continenten zoals China en het Westen . We groeien meer en meer toe naar een wereldgemeenschap waarin mensen zich wereldburgers voelen.

Voorbeeld – Spirituele waarden ingebed in beleid

Een sprekend voorbeeld van een veranderend waardepatroon dat door de landen Bhutan en Thailand wordt omarmd is dat in deze landen, naast het Bruto Binnenlands Product ook het Bruto Binnenlands Geluk wordt gemeten.⁴³

Voorbeeld –Nieuw Leiderschap

Voor het realiseren van een *duurzame* ontwikkeling is het van belang zowel de immateriële als de spirituele wetmatigheden te erkennen. Er is daarom behoefte aan (nieuwe) leiders die er niet alleen over praten maar dit ook ervaren en belichamen. Er ontstaan nieuwe mogelijkheden wanneer de gewenste ontwikkeling wordt vlot getrokken door leiders die ons voorgaan. Niet alleen in uiterlijke zaken, niet alleen in het proces als zodanig, maar ook in de aard van de gewenste ontwikkeling zelf. Leiders die in staat zijn om te handelen vanuit een besef van onderlinge relatie en samenhang.

Spiritualiteit en leiderschap gaan over authenticiteit, verbondenheid vanuit het hart, handelen vanuit een dienende houding naar de samenleving en de aarde, niet als luxe maar als noodzaak om te komen tot een duurzame wereld en als antwoord op de veranderende tijd. Dienend leiderschap is zoeken naar authenticiteit en voorwaarden creëren voor werknemers om vanuit hun eigen authenticiteit te werken.⁴⁴

⁴² Onderzoek van Naomi Ellemers, hoogleraar Sociale en Organisatie Psychologie aan de Universiteit

Leiden

⁴³ BBG, ook wel Gross National Happiness of GNH, geïntroduceerd in 1972 door de voormalige Koning

van Bhutan [Jigme Singye Wangchuck](#).

OCF-themaraapport Spiritualiteit

Dienend leiderschap is te herkennen aan het feit dat iedereen in zijn omgeving groeit, doordat hij gericht is op de ontwikkeling van mens, organisatie en maatschappij. Een dienend leider kan gedrag of een gebeurtenis afwijzen, maar zal nooit de mens afwijzen. Met dienend leiderschap schep je je eigen verantwoordelijkheid. Het bedrijf wordt op deze wijze een echte community. Als resultaat van een bedrijfsbrede bezinning staat op de website van Voerman de volgende tekst.

"Dienend leiderschap wil zeggen wij dienen onze klanten & opdrachtgevers, onze collega's, ons bedrijf, onze leveranciers, onze familie, onze omgeving, onze samenleving en milieu, onze toekomst en uiteindelijk dienen we onszelf."

Ook voor Tex Gunning, bestuursvoorzitter van Vedior, voorheen topman bij Unilever, is het vormen van een community belangrijk. Grote leiders dienen volgens Tex Gunning grote mensen te zijn. Hij hecht daarom veel waarde aan de menselijke kwaliteiten van leidinggeven. In zijn Unilever periode ging hij eens met 200 leiders naar India. Ieder bezocht een ashram en werkte een sloppenwijk, waarna ze elkaar in de woestijn ontmoetten om hun ervaringen te delen. Wat hij ontdekte, ook in de sloppenwijken, is dat *Greatness is all around us and has many faces*, en dat het leven van buiten naar binnen te leven is én van binnen naar buiten.

Voorbeeld –Duurzaam samen wonen: Sidhadorp Lelystad

In 1985 is in Lelystad een leefgemeenschap opgericht met als uitgangspunt dat men gezamenlijk kan mediteren. Achterliggende gedachte is dat samen mediteren een positief effect heeft op de omgeving. De traditie waarbinnen dit plaats vindt is die van de Transcendente Meditatie.

Sinds transcendentale meditatie in de jaren '50 in het westen werd geïntroduceerd door Maharishi Mahesh Yogi zijn wereldwijd vele onderzoeken gedaan naar de effecten van transcendentale meditatie en meditatie in het algemeen. Zowel voor het individu als voor de omgeving. Hieruit is gebleken dat wanneer de vierkantswortel van 1% van de bevolking gezamenlijk mediteert, dit een verbetering van het leefklimaat oplevert. Concreet is dit onder meer uit te drukken in de daling van misdaadcijfers.

Het project Sidhadorp gaat echter verder dan alleen het gezamenlijk mediteren. Woningbouwvereniging Harmonisch Leven heeft 200 woningen in beheer (100 woningen zijn in particulier eigendom) en stimuleert duurzaam wonen. Dit komt onder meer tot uiting door ecologische bouwprojecten en huurders de mogelijkheid te bieden om zonnepanelen te laten installeren. Het is een groene wijk met veel tuinen. In het dorp bevindt zich een natuurwinkel en een vegetarisch restaurant. De laatste jaren is er ook steeds meer aandacht voor

⁴⁴ Ed Voerman oprichter van Voerman International en van Greenleaf Center for Servant Leadership Europe.

OCF-themaraapport Spiritualiteit

Vedische architectuur, ook wel Staphya Veda genoemd. In deze vorm van architectuur wordt o.m. rekening gehouden met de ligging van het (te bouwen) pand tov de windrichtingen. Ook wordt met de indeling van het pand rekening gehouden met de uit te voeren activiteit in de ruimte tov de windrichtingen. Het project Sidhadorp kan na 25 jaar met recht een succes genoemd worden. Bron: www.sidhadorp.nl

7 Tijdpad en Oplossingen

Spiritualiteit is een dienend thema in de context van OCF 2.0. Dit houdt in dat het vergroten van ons spiritueel bewustzijn volgens ons een basisvoorwaarde is voor het bereiken van de visies en doelen van het eindrapport van OCF 2.0.

7.1 De weg naar 2035

Veel in H2 genoemde ontwikkelingen zien we in 2010 al volop de aanzetten. De weerstand tegen duurzame ontwikkeling zoals we die nu nog zien vanuit delen van het bedrijfsleven, burgers en politiek, zal in 2035 sterk zijn afgenomen. De nieuwe samenleving zal ontstaan doordat sociale ondernemers, samen met andere partijen uit o.a. het bedrijfsleven ontwikkelingen in gang zetten in organisaties en regeringen, gebaseerd op waarden als gelijkheid, respect voor diversiteit, eigenwaarde, compassie, lange termijn perspectief.⁴⁵

We groeien, volgens de Amerikaanse ecotheoloog/filosoof Thomas Berry (zie bijlage 6), in 2035 toe naar een nieuwe maatschappij waarin de mens leert in evenwicht met de planeet te leven. Hij ontwikkelde een filosofisch onderbouwde en functionele kosmologie die de mens weer en in een constructieve en respectvolle relatie plaatst ten opzichte van de aarde.⁴⁶ Hij spreekt in dit verband over 'Ecozoicum'. Men zal niet alleen gericht zal zijn op de huidige generaties, maar ook op toekomstige generaties. In dit tijdperk zal, volgens Berry, de mensheid het hoogste beschavingsniveau bereiken dat de aarde ooit gekend heeft.

Mensen zullen leren meer vanuit hun hart en authenticiteit en daarmee hun innerlijk potentieel te gaan leven, ofwel hun SQ (spirituele quotiënt) te ontwikkelen. Deze vaardigheden zijn nodig om vanuit vertrouwen samen te werken en gezamenlijk de verantwoordelijkheid te dragen voor een gezonde samenleving en planeet. Hierdoor zal men ook meer in vrede leven met de omgeving en rekening houden met de mondiale belangen. De nieuwe burgers zullen met bewuste waarden de maatschappij anders inrichten. Maar wanneer dit zal gebeuren is zeer moeilijk te voorspellen. Sommige denkers noemen het jaar 2050 als haalbaar, terwijl anderen zich richten op een transitie van meerdere generaties. De tussentijd zal onzeker en onrustig zijn in sociale en economische opzichten. Maar deze onzekerheid daagt uit om de huidige aannamen grondig te analyseren. We zijn echter hoe dan ook op weg naar een nieuwe

Idealisten kunnen een belangrijke rol spelen in het duurzaamheidsproces. In het verleden hebben zij een belangrijk aandeel gehad in het onder de aandacht brengen van misstanden en de ontwikkeling van nieuwe regelgeving mbt deze misstanden. Bijvoorbeeld: idealisten van Greenpeace en Amnesty International en het Wereld Natuur Fonds, hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van onze hedendaagse regelgeving aangaande milieu en mensenrechten.

⁴⁵ Vrij naar: Herman Wijffels

⁴⁶ Zie de bijlage over Thomas Berry en <http://www.thomasberry.org/>

De intrinsieke motivatie van idealisten is hierbij een belangrijke motor. Deze motivatie steunt, in grote lijnen, op de volgende drie waarden:

- Waarheid
- Eerlijkheid
- Schoonheid

Vanuit deze waarden zijn idealisten op zoek naar veranderingen en verbeteringen. Het gebruik maken van deze inzet en de daaruit voorkomende inzichten, kan het duurzaamheidsproces helpen zijn weg te vinden.

7.2 Aanbevelingen voor een spiritueel en duurzaam leven

- Herinner dat je wie je bent in je kern: een volmaakt groeiend wezen in een volmaakte en groeiende wereld.
- Wordt een vreugdevolle, bewuste creator van je eigen werkelijkheid door je aandacht te schenken aan die dingen die jij wenst
- Verbind de wijsheid van je hart met de kennis van je hoofd als je iets koopt, als je werkt en als je je leven inricht.
- Consumeer kritisch, vraag jezelf af : heb ik dit echt nodig? Wat is het verhaal achter dit product/ deze dienst?
- De manier waarop geld wordt uitgegeven en circuleert is een belangrijke schakel in het duurzaamheidsproces. Triodos bank en de ASN bank zijn de twee meest duurzame banken in Nederland, overstappen is eenvoudig.
- Affirmaties zijn een waardevolle manier om jezelf te herprogrammeren
- Verruim je wereld, sta open voor het onbekende
- Probeer eens te denken in mogelijkheden i.p.v. in moeilijkheden
- Sluit je aan bij gelijkgestemden, bijv. via online communities
- Doe inspiratie op door positieve, kansgerichte, out-of-the box bronnen te raadplegen.

7.3 Aanbevelingen voor het verduurzamen van de maatschappij vanuit spiritueel gezichtspunt

Ruimte voor spirituele groei

- Meditatie, yoga, spiritueel leiderschap op de werkvloer, in het onderwijs en in de gezondheidszorg.
- Aandacht voor spiritualiteit in gebieden waar mensen extra baat kunnen hebben bij dit thema, zoals: jeugdzorg, psychiatrische instellingen en re-integratie trajecten, detentie en jeugdinstellingen.
- Het vergoeden van meditatie, yoga en aanverwante trainingen door zorgverzekeraars of subsidiegevers.
- Een overkoepeld orgaan waar alle spirituele organisaties bij aangesloten zijn, die krachten kunnen bundelen en op vriendelijke manier reclame kunnen maken.

Aandacht voor een nieuwe ruimere visie op de werkelijkheid

OCF-themaraapport Spiritualiteit

- Door de visie dat we een verbonden systeem zijn te verdiepen in het wetenschappelijke denken, de gezondheidszorg, de politiek, het onderwijs, de economie enzovoort.
- Door als religieuze en spirituele stromingen op zoek te gaan naar datgene wat verbindt en de dogma's te onderzoeken van de visies en wijsheid van andere stromingen, wetenschappelijke inzichten.

Aandacht voor werken vanuit verbondenheid

- Door spirituele vaardigheden als verbondenheid, empathie, mededogen en intrinsieke motivatie als waarheid, eerlijkheid en schoonheid in te zetten om samenwerkingsverbanden aan te gaan.
- Door overheidsbeleid en bedrijfstrategieën te ontwikkelen vanuit de toekomst in plaats van visies uit het verleden. Een methode hiertoe is Theory U van Otto Scharmer.
- Door het bedrijfsleven, de financiële sector en de overheid samen te laten werken met het milieu, de derde wereldbeweging, de culturele sector gericht op een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de toekomst van de planeet haar bewoners en de volgende generaties.

www.ted.com

www.ode.nl

www.iedp.com Iedereen Elke Dag Plezier: toegankelijk platform voor positiviteit

www.mvo.nl

www.abraham-hicks.com De wet van aantrekking tot in werkbare details uitgelegd

8 Conclusies

De bijdrage van spiritualiteit aan een duurzame samenleving

Spiritualiteit kan zeker bijdragen aan een duurzamere wereld, doordat persoonlijke spiritualiteit bijdraagt aan het onderzoek naar eigen waarden en de ontwikkeling hiervan. De ontwikkeling richting een duurzamer Nederland wordt ondersteund door een ontwikkeling van bewustzijn, hiertoe draagt individuele spirituele ontwikkeling bij. Spiritualiteit is een breed kader; er zijn vele stromingen, persoonlijke voedingsbronnen en ontwikkelingsprocessen.

Spiritualiteit als tegenpool van het materiële

Als nieuwe vormen van wetenschap en religie ons meer inzicht geven in de werkelijkheid, zullen wij in staat zijn te putten uit ons immens groot potentieel van creativiteit en inspiratie. Dan kunnen wij onze talenten te werk zetten om bij te dragen aan verbinding in de wereld.

Het hervinden van spirituele wetmatigheden verbetert de realisatie van duurzame ontwikkeling. Misschien is het zelfs een voorwaarde voor een verbetering. In de volgende paragraaf wordt dit verder toegelicht.

Spiritualiteit als leerproces in de zoektocht naar innerlijke balans en bijbehorende waarden

De ontwikkeling richting een duurzamer Nederland wordt ondersteund door een ontwikkeling van bewustzijn. Hier draagt individuele spirituele ontwikkeling toe bij.

Spiritualiteit is de motor van de transformatie naar een duurzame samenleving. Het helpt ons om bewuster te zijn en verantwoord te leven, denken en doen. Persoonlijke spiritualiteit draagt bij aan het onderzoek naar eigen waarden en de ontwikkeling hiervan.

Meer zelf-bewustzijn en een wereldbeeld aangepast op een verschuiving in oriëntatie van *ik* naar *wij* naar *wij allemaal*, vergroot onze capaciteit voor zorg en compassie. Dit leidt vanzelf tot meer duurzame acties. Alleen dan, zullen nieuwe ideeën, oplossingen en instituties voor toekomstige generaties tot bloei komen; gebaseerd op waarden als gelijkheid, respect, waardigheid en zorg. Op deze wijze wordt het welzijn van de huidige en de komende generaties geborgd.

Spiritualiteit als houvast in tijden van verandering

Spiritualiteit kan helpen houvast te vinden in het duurzaamheidsproces. Hierbij geldt hoe steviger de spiritualiteit verankerd is met de eigen waarde des te krachtiger en waardevoller deze kan worden ingezet in tijden van verandering en onzekerheid. Zonder Zelf-ontwikkeling, kan angst voor de problemen de overhand krijgen en kan vluchtgedrag zich voordoen, terwijl een meer bewuste Zelf het gemakkelijker maakt om de realiteit voor ogen te zien en om effectiever te handelen.

Conclusies uit de praktijk

Spiritualiteit is een breed kader; er zijn vele stromingen, persoonlijke voedingsbronnen en ontwikkelingsprocessen. Ook binnen de groep was het zoeken naar het met respect luisteren naar elkaars beleving, invulling en bron en daarnaast de zoektocht naar een gezamenlijke basis en ontwikkeling. Dit is waarschijnlijk in de maatschappij niet anders en vraagt dus om respect, het zoeken naar verbinding en verantwoordelijkheid nemen.

Het werken zonder vaste hiërarchie/ leider gaf kansen aan een ieder om zijn kracht tot uitdrukking te brengen. Dit leidde tot mooie ontmoetingen en momenten. Maar ook zeker tot verwarring en onrust en bij sommigen een gevoel van gebrek aan aansluiting of verbinding. Het vroeg om het werken vanuit innerlijke zekerheid en het nemen van verantwoordelijkheid. Dit proces heeft op grotere schaal geldigheid.

Slotwoord

Er zijn vele mogelijkheden waarop mensen een bijdrage kunnen leveren aan een duurzamere wereld. Ieder heeft hierin een eigen pad te bewandelen. De kern van elke positieve of negatieve ontwikkeling zit in onze eigen levenshouding. Als we bewustzijnsontwikkeling toe laten, zullen we respect en liefde ontwikkelen voor alles en iedereen in deze wereld en daarmee een voorbeeld zijn voor anderen.

De leer van Abraham-Hicks bevat een indrukwekkende wijsheid over de acceptatie van de diversiteit aanwezig in ons fysieke bestaan.

'Je bent niet gekomen om een kapotte wereld te repareren. Toen je enthousiast het besluit nam om dit fysieke lichaam aan te nemen en op deze wijze te creëren, begreep je vanuit je hogere niet-fysieke standpunt dat deze fysieke wereld niet kapot was. Je zag een creatieve omgeving waarin iedereen zich creatief kon uitdrukken, je kwam niet met het doel anderen over te halen om met hun bezigheden te stoppen. Je kende de waarde van contrast en het evenwicht in de variëteit. De variëteit inspireerde je, want je wist dat ieder creator is van zijn eigen ervaring, en dat het contrast je zou aanzetten een gerichte keuze uit je mogelijkheden te maken.'

Durf jij het aan om vanaf nu te geloven in jouw grote spirituele kracht en de door jouw gewenste werkelijkheid te creëren? Met elkaar kunnen we een geweldige invloed uitoefenen die voelbaar is in elke uithoek van de wereld.

**Bijlage I: Biografieën deelnemers werkgroep
spiritualiteit na de overig bijlagen**

Bijlage II: Uitwerking dimensies en kernthema's spiritualiteit

1 Bron

Bron

Bron van... ontwikkeling

Bron van... wetenschap en kunst

Bewustzijn / bewustwording

Collectief bewustzijn

Hoger bewustzijn

Bron van bewustwording

(ontwikkelen van) Bewustzijn

Spiritualiteit in het dagelijks leven

Liefde

Vreugde / Inspiratie

Schoonheid

Vrede

Spirituele vermogens/ Een mysterieuze gave

Bezieling

2 Instrumentarium / vaardigheden/ sleutels

Stilte (in het lawaai)

Concentratie

Meditatie

Oefening

Inzicht

Intuïtie

Van hoe iets 'hoort' naar hoe iets voelt

Authentiek

Innerlijke ruimte

Mindfull leven

Nu

Bezieling

3 Ervaring

Verbinding

Verbinding in tijd en ruimte

Verbinding hoofd – handen – hart

Verbinding met jezelf als spiritueel wezen

Alles is met alles verbonden

Verbonden zijn met God (religie) en medemensen en medeschepselen

Sterke connectie met de buitenwereld (natuur/andere mensen/cosmos)

Eén zijn

OCF-themaraapport Spiritualiteit

Contact met het hogere

In contact zijn met iets dat heilig is, iets van groter belang dan jezelf

Piekervaring

Leegte / Vorm=leegte

Zijn

Grond van alle zijn

Leven in Flow

Nu

Leven en dood

Geboren sterven, sterven geboren, wat doe je in de tussentijd

Leven en dood

Doodsangst

4 Doel

Stabiel blijven op hoogste niveau van ontwikkeling (bv Lama)

Ontdekking en ontwikkeling van onze Spirit

Persoonlijke ontwikkeling/groei

Leven vanuit groei en intuïtie

Zingeving (aan bestaan)

Essentiële waarden (eg respect)

Zorgdragen voor dat wat daadwerkelijk waardevol is.

Onafhankelijkheid

5 Effect

Inspiratie

Enthousiasme (= in god zijn)

Liefdevolle grondhouding

Koesteren van essentiële waarden (in contact staan met...)

Het Nu beleven

Vrede in jezelf

Aandacht/ aandachtig leven

Een levend voorbeeld zijn van je idealen

Bewustzijn

Authenticiteit

Gezondheid

Geluk

Ontwikkelen van eigen- wijsheid

Bijlage III: Procesbeschrijving U-theorie

Gekozen is om het U-proces van Otto Scharmer als referentie te gebruiken voor het proces in onze themagroep.

Hoe zou de wereld veranderen als we als individu of als gemeenschap zouden leren te putten uit onze diepliggende capaciteit die de toekomst kan aanvoelen en vormen?

Theorie U, is volgens de ontwikkelaar Otto Scharmer: 'Leiding vanuit de toekomst die zich aandient vanuit een open geest, een open harte en een open wil. Bij theory U wordt naast een wetenschappelijke inventariserende wijze van werken gebruik gemaakt van een intuïtieve manier om beelden te ontwikkelen van de toekomst. Dit sluit aan bij een bekende uitspraak van Albert Einstein: 'fundamentele problemen kunnen niet worden opgelost met het zelfde niveau van denken dat ze heeft veroorzaakt'. Otto Scharmer probeert een manier van luisteren te identificeren die ons in staat stelt te onze 'blinde vlek' of blind spot waar te nemen, de 'inner place from which each of us operates'. Door de U te volgen leren we in aanraking te komen met ons authentieke Zelf via het proces van 'presencing'. Dat begrip is ontstaan uit het samenvoegen van presence en sensing.

Het leren herkennen en bewust worden van deze 'blinde vlek' is essentieel in het voortbrengen van diepgaande veranderingen die nodig zijn in onze samenleving en het bedrijfsleven. Bij de U-theorie gaat het om de ontwikkeling van een nieuwe theorie over veranderen en leren. Door innerlijk te transformeren wordt jezelf de sleutel tot verandering van de omgeving. Het gaat dus om 'het nut en de noodzaak tot transformatie van de mens, zowel individueel als collectief. Het nut zit in het gegeven dat wanneer je in staat bent om je vrij van vooronderstellingen vanuit het nu open te stellen, je gemakkelijker kan inspelen op wat zich aandient. Er komt dan een veel grotere groei- en ontwikkelingpotentie beschikbaar, en veranderingen gaan meer vanzelf dan wanneer je onbewust vanuit automatische ingesleten patronen handelt. De noodzaak is de huidige situatie waarin de wereld zich bevindt.

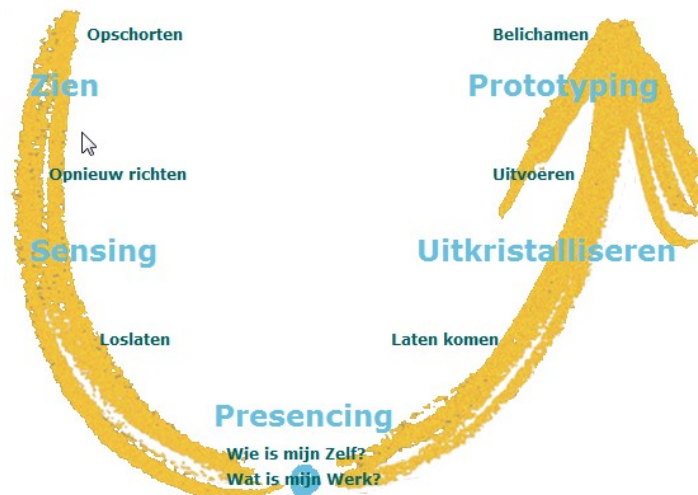
Het resultaat van het werken volgens de U-theorie is dat als je transformeert je je meer bewust wordt van jezelf: van je eigen potentie, je intuïtie, je hoogste doel, of je plaats in het universum. Je leeft dan meer vanuit liefde en 'in dienst van het grotere geheel'. Van daaruit ben je in staat om diepgaande verbindingen met anderen en je omgeving te maken. Dat is essentieel om grote transformatievraagstukken op mondiaal niveau aan te kunnen. Maar ook bij transformaties op kleinere schaal is dat absoluut noodzakelijk. Een andere reden is dat als er meerdere individuen gaan transformeren, dat die transformatie op zeker moment merkbare invloed gaat krijgen op de rest van de mensheid en het wereldsysteem. Alles is immers één.

De gedachtengang achter het U-model is dat hoe dieper je gaat, en dus een U maakt, des te dieper de transformatie of verandering. Hierbij maken de

OCF-themaraapport Spiritualiteit

schrijvers onderscheid tussen zeven capaciteiten die je moet ontwikkelen. Van linksboven (andere manier van kijken, vooronderstellingen opzij zetten, het grote samenhangende geheel zien) ga je naar beneden (je innerlijk), en vervolgens weer naar boven om tot handeling over te gaan.

'Presence' gaat vooral over de bodem van de U. Presence is in wezen een zijnstoestand, een heel persoonlijke ervaring. 'De echte uitdaging in het begrijpen van presencing ligt niet in de mate waarin dat begrip abstract is, maar in de mate van de subtiliteit van de ervaring.' Het heeft te maken met het ervaren van stilte, het openen van het hart.

Dit is als volgt uitgewerkt:

- Stap 1: Definitie van de opdracht
- Stap 2: Bijeenbrengen van een groep mensen die de opdracht samen heeft oppakt
- Stap 3: Verdieping van het onderwerp
- Stap 4: Analyse
- Stap 5: Het grote plaatje zien
- Stap 6: Brainstormen over oplossingen en nieuwe initiatieven
- Stap 7: Model bouwen, presentatie maken
- Stap 8: Notities (visienota).

Ad 3

In deze fase is het volgende gebeurd:

- Bronnen benoemen; materiaal opdiepen en lezen;
- Onszelf onder de loep nemen, bijvoorbeeld elkaar in tweetallen diep bevragen op onze visie voor de toekomst, wat ons belemmert om het in

OCF-themaraapport Spiritualiteit

praktijk te brengen, wat we nodig hebben om een stap in onze ontwikkeling als spiritueel mens te maken. Ervan uitgaande dat wij net zulke mensen zijn als ieder ander in onze samenleving.

- Mensen, een bedrijf, een gemeenschap opzoeken die voor ons een voorbeeld is van hoe wij onze samenleving zien in 2035. In kleine groepjes kunnen we die mensen observeren, bevragen, gesprek mee voeren, ons laten inspireren e.d. Aan de hand van concrete situaties krijgen we duidelijker hoe wij ons onze toekomst voorstellen. Kunnen we met elkaar over doorpraten. Kunnen we ook filmpjes van maken. Deze onderdelen kunnen we verdelen. Deze fase kunnen we makkelijk in subgroepjes uitvoeren of via Hyves.

Alle input van stap 3 is in subgroepjes bij elkaar gebracht en en met elkaar uitzoeken waar het nu echt om gaat. Welke zaken moeten volgens ons terugkomen in de visie. Welke puzzelstukken hebben we en wat zijn daarin de rode draden?

Ad 5:

Dit is een moment van loslaten waardoor de toekomst zich a.h.w. kan onvouwen. Dit heeft plaatsgevonden op een mooie plek in de natuur in Driebergen. Door middel van een lichaamsoefening en een visualisatieoefening is getracht om de volgende vraag te beantwoorden: Hoe ziet de wereld er uit in 2035. Als je alles tot je door laat dringen, kun je dan het grotere plaatje voor je zien?

Ad 6: brainstormen over oplossingen en nieuwe initiatieven

In deze fase proberen we concrete zaken aan te dragen die gaan helpen om het visieplaatje van stap 5 te kunnen realiseren. Dus: als we dit willen, hoe komen we daar dan?

Bijlage IV: Geïnterviewde personen:

Jean-Paul Close
Paul de Chauvigny de Blot
Willem Ferwerda
Jan Willem van de Groep
Jelle de Jong
Jean Paul van Soest
Marijke Sluiter
Wim van Dijk Tilburg
Herman Wijffels

Bijlage V: Verkuyllezing 2010

Uitgesproken door Herman Wijffels
26 mei 2010
Janskerk Utrecht

Dames en heren, goedemiddag.

Het is een groot genoegen om hier te zijn en ook wel een eer om de Verkuyllezing te mogen houden in aanwezigheid van mevrouw Verkuyl. En enkele gedachten te kunnen delen over de toestand in onze wereld. En de empathie die nodig is om te komen tot die rechtvaardige en duurzame mondiale samenleving die we toch allemaal zo graag willen. Ik neem u mee naar een aantal vergezichten. Ik kan er niets aan doen, ik had altijd al die neiging en dat is er, laat ik maar zeggen, bij het verblijf op de Wereldbank niet beter op geworden. Dus vergeeft u mij dat op voorhand. Maar het is wel zoals ik op het ogenblik de wereld zie.

Aantasting natuurlijk kapitaal

Ik begin maar eens met de toestand anno 2010 waarin we geconfronteerd worden meteen aantal grote vraagstukken die echt een mondiaal karakter hebben. Die ook eigenlijk alleen oplosbaar zijn als we ook op dat niveau eraan werken. Een eerste die onmiddellijk altijd naar boven komt dat is de voortgaande bevolkingsgroei en de, zeg maar in veel delen van de wereld, toenemende overbevolking. Een ander punt is de zich verder verscherpende tegenstelling tussen schrijnende armoede aan de ene kant en grote rijkdom aan de andere. En die beide feiten, ontwikkelingen, leiden in deze fase van de ontwikkeling van de wereld tot een aanzienlijke overbelasting van het draagvermogen, zoals we dat noemen, van onze planeet. Die overschrijding, die overbelasting, in het Engels noemen we dat ook wel 'overshoot', die bedraagt op het ogenblik zo'n 30 tot 40 procent van wat de aarde op een duurzame manier kan leveren. Dus we leven in feite op het ogenblik, als gevolg van die twee dingen die ik net noemde, in wezen, van ons natuurlijk kapitaal. We souperen ons natuurlijk kapitaal gaandeweg op. Ik kom daar straks nog op terug. En dat leidt tot steeds meer vervuiling van onze natuurlijke hulpbronnen, mede doordat die natuurlijke hulpbronnen onzorgvuldig worden beheerd. En dan zien we erosie en verwoestijning van landbouwgronden, we zien overgebruik van onze zoetwaterbronnen.

Maar eigenlijk is het zo dat alle zoetwaterbronnen, of het nou oppervlaktewater is of grondwater, of zoetwater opgeslagen in gletsjers, die bronnen nemen allemaal af. Iets soortgelijks kun je zeggen over bossen. Eigenlijk is de ontbossing in de wereld zo ver voortgeschreden dat daardoor ook waterretentie, dus het eigenlijke beheer en vasthouden van water, tekortschiet. Maar ook dat de capaciteit van deze planeet om zijn temperatuur te reguleren, mede daardoor is afgenomen. Een soortgelijk verhaal geldt voor de visvoorraden van deze wereld. Eigenlijk zijn we op het ogenblik, al een hele tijd trouwens, bezig met het wegvangen van de reproductieve voorraad. Dat is de facto wat we doen. En dat

uit zich eigenlijk ook op het terrein van biodiversiteit. Dit jaar is het jaar waarin we het verlies aan biodiversiteit zouden stoppen, 2010. Nou, niets is minder waar. En we hebben wel goede voornemens, maar in de praktijk van het leven is het simpelweg zo dat onze soort systematisch andere soorten uitroeit. Dat is de feitelijke situatie zoals die is. Nou daarnaast zitten we gaandeweg zeg maar na 200 jaar leven van fossielen, in de industriële tijd op een punt waar ook veel grondstoffenvoorraden op het punt staan uitgeput te worden. Dat is niet morgen, maar dat is in de komende decennia gewoon aan de orde. Bijna alle voorraden fossiele grondstoffen zijn in de komende paar decennia toe aan zodanig schaars worden dat we niet alleen hoeven te spreken over 'peak oil', waar wel veel over te doen is, maar dat we eigenlijk moeten spreken, is mijn waarneming ook op basis van allerlei studies die ik daarvan zie, over 'peak everything'. Er is gewoon een dreigend tekort aan alles als we doorgaan op de manier zoals we nu leven.

Verkokerde egocentrische samenleving

Wat dan een ander vraagstuk is dat ons economisch bestel, ons economisch stelsel in feite gebaseerd is op wat ik noem, en dat is misschien een beetje ingewikkelde uitdrukking, maar luistert u goed, op een verkokerde, egocentrische rationaliteit. De manier waarop we redeneren is binnen heel nauwe kokers ons eigen belang dienen. Dat is de basis van ons economische bestel en dat leidt ertoe dat er geen acht wordt geslagen op de gevolgen van dat verkokerde egocentrische gedrag voor het geheel van de wereld. Zeg maar voor de 'global commons'. En dat is mede omdat we in onze wereld missen een stelsel van 'global governance', van wereldbestuur en van instituties die daar onderdeel van zijn. En dus dat we moeten zeggen dat de 'global governance'-instituties die bijna allemaal dateren van de periode na de Tweede Wereldoorlog en ook nog de machtsverhoudingen van toen reflecteren, dat die niet meer passen bij de omstandigheden van de 21e eeuw. Dus als je dat rijtje overziet dan staan we nogal voor een paar vraagstukken. En een gezamenlijke noemer daarin is in feite dat we als mensheid nog steeds leven alsof de aarde een limietloze bron is. Dat er geen grenzen zijn aan de mogelijkheden die deze planeet te bieden heeft. En dat we zonder om te zien pakken wat we denken nodig te hebben. En dat we ook niet de maatregelen nemen, althans tot nog toe niet of onvoldoende, om daar effectief wat aan te doen. Dat is denk ik samenvattend de situatie waarin we zitten. Nou mijn lezing van de huidige crisis is dat het deze omstandigheden zijn die ik zojuist heb genoemd, niet volledig maar wel een aantal essentiële punten daaruit, dat die zijn uitgemond in de veelvormige crisis die we op dit moment in onze samenleving en ook in deze wereld beleven. Financieel-economisch, ecologisch, sociaal, institutioneel. En daaronder zit wat mij betreft ook een crisis van de uitgangspunten, de waarden waarop onze huidige manier van leven is gebaseerd. Dus er zit een diepe ondergrond onder. Nou deze situatie zoals geschetst levert grote uitdagingen op voor de mensheid als geheel. Ik denk dat we er op dat niveau naar moeten kijken. En die uitdaging laat zich eigenlijk samenvatten als: het gaat in de komende periode om het ontwikkelen van een manier van samen leven op onze planeet waarin de mogelijkheden die beschikbaar zijn, zeg maar de natuurlijke hulpbronnen van de aarde, rechtvaardiger worden verdeeld en beter beheerd zodat alle mensen in

waardigheid kunnen leven. Want eindelijk staat alles ten dienste daarvan, dat we alle mensen de kans geven om zich naar hun mogelijkheden te ontwikkelen en op die basis bij te dragen aan de samenleving. Dus dat is een eerste aspect.

Een tweede aspect is, van die manier van samenleven, dat we de manier waarop we in onze behoefte voorzien, dus zeg maar de economie hè, want dat gaat over de behoeftebevrediging, dat die economie zodanig wordt ingericht dat het functioneren ervan in balans wordt gebracht met het duurzaam draagvermogen van de aarde. Dat betekent in feite dat we een einde maken aan die 'overshoot' waar ik het eerder over had, en dat we een economie ontwikkelen waarin we systematisch sturen op het reduceren van onze ecologische voetafdruk. En dat op alle niveaus. En daarvoor is nodig, een derde punt, een adequaat stelsel van 'global governance'. En dat is in feite niets anders dan samenwerking op mondiaal niveau, voornamelijk tussen staten, maar ook wel met de private sector. Een stelsel dat zorgt voor een verantwoord beheer van de zogenaamde 'global commons', ook wel genoemd, 'global public goods', zoals vrede en veiligheid, zoals monetaire stabiliteit, zoals eerlijke handel en ook van de natuurlijke hulpbronnen waar ik zojuist over sprak. Dus dat is eigenlijk in een aantal punten samengevat de grote uitdaging zoals ik hem voor de komende periode zie.

Mondiaal bewustzijn

Nou ik denk om dat te bereiken, om dat mogelijk te maken, is in feite aan de orde de vraag naar het ontwikkelen van wat ik zou noemen een mondiaal bewustzijn. Dus dat we als mensen ons bewust zijn van het feit dat we laten we zeggen, samen leven, dat we samen die wereld in orde moeten houden, op dat mondiale niveau. En dat mondiale bewustzijn zoals ik dat zie, dat moet in feite dan leiden tot het begrijpen, het verstaan van de wereld als één samenhangend en interdependent systeem van leven. Dat is de consequentie daarvan. Dat we niet blijven hangen, om het anders te zeggen, in de beetje onvriendelijk voor die meneer gezegd, maar in de Newtoniaanse, visie op de wereld. Dat het bestaat uit losse deeltjes die eigenlijk een eindeloze strijd met elkaar voelen om laat ik maar zeggen de sterkste te laten overleven. Dan pak ik even het sociaaldarwinisme erbij. Maar dat we zozeer van elkaar afhankelijk zijn in de wereld zoals die nu is dat we als het ware dat als uitgangspunt nemen. Dat is het *wij* waar we het in deze tijd over moeten hebben. Dus dat betekent op basis daarvan het ontwikkelen van een wij-begrip op dat mondiale niveau en het empathisch vermogen dat daarbij hoort, ook persoonlijk, op persoonlijk niveau. En dat betekent in wezen, laat ik maar zeggen werken, aan onze persoonlijke opvattingen, overtuigingen, de manier waarop we in het leven staan. Het is zeker bij sommigen hier bekend dat ik wat dat betreft in de tendens geloof die in het Engels bekendstaat als de 'cultural creatives', dat zijn mensen die zich eigenlijk op een waardepatroon baseren dat verbonden is met de notie duurzaamheid, en die op individueel niveau of op het niveau waar ze werken, of als burger, hun keuzen laten bepalen door dit perspectief. Wat betekent wat ik doe, wat betekent deze beslissing van mij voor anderen en voor andere vormen van leven. Maar als je er zo naar kijkt, dan gaat het eigenlijk over wat ik zou noemen een

uitgebreide, in het Engels 'extended', relationele ethiek. Dat is de waardebasis, de ethische basis waarop we in de komende periode moeten werken, waarin beslissingen worden afgewogen tegen de achtergrond van sociale effecten en ecologische effecten. Dat we bij alles wat we doen ons daardoor laten leiden. En ons dus in die wijdere context de vraag stellen: als ik dit doe, wat zijn daarvan de gevolgen. Zijn die positief of negatief. Kortom dat we in die wijdere kring van relaties ons leven vorm geven. En dat is precies wat die eerder genoemde tendens van de 'cultural creatives' feitelijk probeert te doen. Dus kortom, zo bezien gaat het over het vormen van een wereldbeeld dat past bij de werkelijkheid anno begin 21e eeuw. Dat zo zijnde, althans volgens mij, is de vraag, zijn er ook bronnen waaruit we, laat ik zeggen de informatie kunnen halen, en de inzichten en de motivatie om dat op die manier te doen.

Gemeenschappelijke bronnen

Nou ik denk dat er verschillende bronnen zijn die ons daarbij kunnen helpen. Ik verwijs in de eerste plaats naar de verschillende wijsheids- en spirituele tradities die er zijn. Ik laat me daarbij ook wel inspireren door Karen Armstrong, die een prachtig boek heeft geschreven over de grote transformatie. Dat is een boek over de speeltijd, ergens tussen 1200 en 300 voor onze jaartelling of zo. En waarin zij op zoek gaat naar gemeenschappelijke noemers en ik, als ik me goed herinner, acht van die tradities, religieuze en niet religieuze.

En daar komt zij op het spoor van één heel belangrijke regel die in die tijd ontstaan is en dat is de zogenaamde 'gulden regel'. En de gulden regel zegt simpelweg: behandel een ander, zoals je zelf behandeld zou willen worden. We hebben daar onze eigen christelijke versie van. Maar dat is precies waar het over gaat. Dus, herbronnen, op zoek naar de diepste wortels van onze ethiek is één van de wegen die we moeten bewandelen. En deze gulden regel betekent dus in feite dat we in de manier waarop we de samenleving willen inrichten, weg moeten van het sociaaldarwinisme, dat in onze met name economisch bestel zo dominant is geworden. Dat stelt de hele kwestie van concurrentie versus samenleving aan de orde.

Dus dat is één bron. Maar er zijn ook heel recente bronnen wat mij betreft. En dan denk ik in het bijzonder aan de moderne fysica. Ik ben een gammaman, maar als ik probeer tot me door te laten dringen wat de kwantumfysica in feite aan conclusies oplevert en ons probeert te leren dan is dat niet anders dan wat ik al eerder heb gezegd, namelijk dat de feitelijke werkelijkheid van de wereld waarin wij leven is dat alles samenhangt, dat alles met elkaar verbonden is en dat als wij iets doen dat dat gevolgen heeft voor anderen en op andere terreinen. En dat dus eigenlijk vanuit de natuurkunde, de opvolger zou je kunnen zeggen van de Newtoniaanse natuurkunde, dat we daarop nu in deze tijd, niet toevallig zeg ik dan, aangereikt krijgen een inzicht dat helemaal ondersteunt de noodzaak om vanuit verbindingen te redeneren en te opereren en niet vanuit verdeeldheid.

Nou dan noem ik een derde bron, en dat is misschien een beetje onorthodox zoals ik dat ga verwoorden en dus ook zie, en dat is dat het misschien wel de belangrijkste bron is, de potentie, je zou ook kunnen zeggen het veld van mogelijkheden dat is ontstaan met de oerknal. Je kunt ook zeggen met de

scheppingsdaad. In feite, zo kijk ik er althans naar, is op dat moment een potentie gecreëerd die vervolgens stapsgewijs in de realiteit is gebracht, in de materie is gebracht. Alles wat er nu is, de kerk waar we hier zitten, maar ook wij zelf zijn uit die potentie ontstaan. En het is dus eigenlijk, als je terugkijkt in de geschiedenis, iedere keer weer dat er nieuwe delen van die potentie via ideeën die ontstaan bij mensen vervolgens in de werkelijkheid, in de materie worden gebracht. Nou en dat is dus eigenlijk wat mij betreft ook nu weer aan de orde. Eigenlijk is dat de vraag die er is. En daar ligt dus een veld van mogelijkheden, ja die we nu moeten, als het ware, scannen op de vraag wat we nu nodig hebben om de volgende fase vorm te geven. En in het verlengde daarvan ligt vervolgens heel simpel, als vierde bron gezond verstand. Ik zou noemen in dat verband, verlicht eigenbelang. Het zodanig opereren dat we ons eigen belang dienen door ook de belangen van anderen te dienen. Dat hoort daar ongetwijfeld bij en dat is dus een kwestie van gezond verstand, zeg ik, in de wereld van vandaag. Goed, dus dat wat betreft de bronnen.

Een volgende stap

Als ik dat nog probeer wat samen te vatten dan zeg ik: deze tijd roept ons op om in sterk veranderde omstandigheden weer een nieuwe set van mogelijkheden in de realiteit, in de materie te brengen. Wij zijn als mensen bestemd om dat op zodanige wijze te doen dat we het leven in al zijn verschijningsvormen op de best mogelijke manier doorgeven aan volgende generaties. Wat mij betreft is dat de essentie en ook de zin van het leven. En tegelijkertijd de spirituele dimensie van het bestaan. Daar gaat het over, dat wij, laat ik maar zeggen, instrumenten zijn in dat voortgaande ontwikkelingsproces, in dat voortgaande scheppingsproces. En aldoende geven wij dus, ontwikkelen wij die potentie en ook die van onszelf, want dat hoort bij elkaar.

De vorige ronde in dat proces zoals ik daarnaar kijk, het ontwikkelen van de industriële maatschappij uit de ideeën van de Verlichting, loopt in deze fase van de geschiedenis vast. Op enerzijds de veranderde omstandigheden waar ik het over heb en ook op anderzijds pervertering van de uitgangspunten die ontstaan zijn aan het begin van de industriële maatschappij. Denk aan wat bijvoorbeeld in de financiële crisis is gebeurd. De collectieve effecten van die verkokerde egocentrische rationaliteit en dat leidt tot een gebrek aan duurzaamheid. We ondergraven als het ware de basis van ons bestaan. En omdat dat allemaal zo is, loopt die fase van de industriële maatschappij nu naar het einde van zijn cyclus. En dat is in wezen de crisis van deze tijd. En dat is wat mij betreft ook de essentie waar het in de komende periode over moet gaan. En het is jammer om te zien dat in al die debatten daar zo weinig aandacht voor is. Dus ik kijk er naar in termen van we zijn nu als mensen geroepen om gewoon de volgende ronde in dat voortgaande ontwikkelingsproces vorm te geven. Als ik daarnaar kijk in praktische termen, dat is misschien goed om dat toch ook te doen, want dan krijgt u ook een idee van waar je aan zou kunnen denken, dan kom je toch op ja, aanzienlijke consequenties uit. De eerste daarvan is, ik ben uiteindelijk econoom, een drastische omvorming van onze economie die, zoals ik al even noemde, gebaseerd is op het verbruiken en verwerken van fossielen.

OCF-themaraapport Spiritualiteit

We doen dat in wat ik zie als lineaire processen, we halen fossielen uit de grond, verstoren die of bewerken die in een lineair proces. En wat we niet kunnen gebruiken gooien we terug in de natuur. En dat is dus iets wat door dat 'peak everything' en door die vervuiling die daar het gevolg van is, wat nu, laat ik maar zeggen tot grote problemen leidt. Dus de vraag is niet kunnen we daar nog mee verder, ja even nog wel, maar niet langdurig. Dus we moeten er andere vormen voor vinden en die vorm is eigenlijk betrekkelijk voor de hand liggend. Dat is dat we van lineaire processen gebaseerd op fossielen, moeten naar kringloopprocessen die in feite oogsten uit permanent beschikbare stroom. Dus naar een economie die gebaseerd is op stroomgrootheden en niet op voorraden, want die voorraden raken op. Dus we moeten zodanig gaan leven dat we op een verantwoorde manier oogsten uit die stromen en tegelijkertijd de bronnen waaruit die stromen komen in tact houden. Dat is de grote mutatie waar we in de eenentwintigste eeuw voor staan. Dat betekent bijvoorbeeld decentrale energieopwekking uit duurzame bronnen. Er zijn stromen, zon, water, wind, biomassa, dat is oogsten uit die stromen. En dat is dus de grote mutatie die we daar moeten doen. En dat betekent dus eigenlijk overschakelen van centrale energieopwekking die gedistribueerd wordt via netwerken naar het maken van een energienetwerk dat lijkt op internet. Waar we allemaal, laten we zeggen kunnen afnemen en toeleveren over de netwerken die dan intelligent zullen moeten zijn om dat te doen.

Andere consequentie daarvan is het zogenaamde 'cradle-to-cradle' wat wil zeggen dat we voor zover we nog straks fossiele grondstoffen gebruiken dat we die zodanig in producten verwerken dat aan het einde van de levenscyclus van die producten de grondstof weer kan gebruikt worden voor de volgende productiecycclus. Dus ook dat is een manier om die cyclici, die kringloopeconomie vorm te geven. Consequentie van dit soort van economie zal zijn dat we zullen zien en ik verwacht dat ook echt, de relocalisering of regularisering van sommige economische processen. Voor energie is het dan evident, maar je kunt soortgelijke ontwikkelingen verwachten op het gebied van voedselproductie. In de wereld van morgen slepen over de hele wereld met voedingsmiddelen die bestaan net als wij voor 70 – 80% uit water, dat zal laten we zeggen, niet zo rendabel zijn om het zo maar eens te zeggen. Dus dat soort van consequenties. En ook een recycling-economie zal in een aantal opzichten veel meer regionaal en lokaal zijn. Eén van de middelen om zo'n economie dichterbij te brengen is dat we de maatschappelijke kosten van sommige manieren van werken, van die lineaire industriële processen, dat we die via heffingen en belastingen zullen moeten includeren in de microkostprijzen van producten. En op die manier, daar moet ook op internationale schaal vorm aan gegeven worden, doorbreken we zogenaamde prisoners dilemma's waarbij het nu nog vaak zo is, ja dat elk land zegt van ja, maar als wij dat nu gaan doen en anderen doen het niet dan verslechtert onze concurrentiepositie.

Dus daar heb je voor nodig overstijgende vormen van wet- en regelgeving die dat in een veilige context kunnen doen.

Reële en duurzame economie

Ik pak nog een heel ander ding, wat eigenlijk relatief weinig nog in het publieke discours gehoord wordt, en dat is dat we weer naar een monetair systeem moeten met een anker in de reële economie. Als je kijkt naar de financiële crisis dan is die in feite ontstaan doordat particuliere financiële instellingen op een veel te ruime mate gebruik hebben gemaakt van hun licentie om geld te drukken, hun geldscheppende functie hebben ze gebruikt om veel meer geld te creëren dan overeenstemt met de ontwikkeling in de reële economie en daardoor zijn de bubbels ontstaan, daardoor zijn de activa geweldig geïnfleerd. En we moeten dus op zoek naar een anker voor de monetaire sfeer in de reële economie. En ik denk dan, de meest reële component van de reële sfeer is het draagvermogen van de aarde. Als je het daaraan zou kunnen koppelen, nou, dan staan we weer geaard in het leven, staan we echt geaard in het leven. En dat is van groot belang.

Ander aspect van onze economische orde, ik noemde het al even, concurrentie en samenwerking, als we duurzaam willen produceren en consumeren dan zullen we duurzame productieketens moeten maken. En dat betekent in wezen dat het mededingingsbeleid ruimte zal moeten maken voor dat soort vormen van samenwerking. En we moeten ons ook vragen stellen over intellectuele eigendommen, is het in de wereld zoals die zich nu aan ons voordoet wel verantwoord om kennis die cruciaal is om bijvoorbeeld mensen gezond te houden, om die te monopoliseren voor private doeleinden. Dat is echt een vraag die naar mijn idee beantwoord moet worden. Dus we zullen ook, ander aspect, moeten naar een effectief beheer van de 'global commons' door het creëren van een, laten we zeggen van een 'governance' laag op mondiaal niveau. Maar meer in het algemeen door ook bij ondernemingen, door ook op het niveau van landen over te schakelen van wat ik wel noem 'single peak governance', 'single peak' bestuur of eendimensionaal bestuur, naar 'triple peak governance', naar meerdimensionaal bestuur. Waarbij we laten we zeggen in evenwicht ons ontwikkelen op sociaal, ecologisch en economisch gebied. Dat is een bestuursopgave van de eerste orde. En laatste puntje wat ik hier noem, er zal veel meer over te zeggen zijn, betekent eigenlijk ook dat we ons vragen moeten stellen over de aard en oriëntatie van ons buitenlandbeleid. Van hoe we als natie in deze wereld willen opereren, hoe we als natie in deze wereld staan. En ik denk dat bij de manier zoals ik het hier neerzet, en dat is mijn diepe overtuiging, dat het eigenlijk primair zou moeten gaan over de bijdrage die wij als Nederland kunnen leveren aan de wereld, aan dat mondiale wij. En als we dat goed doen, dan kunnen we er ook wat aan verdienen. Maar het is in de wereld van morgen niet omgekeerd, dat we eerst kijken wat we kunnen verdienen en daar dan wat omheen schipperen om het zo maar eens te zeggen.

Ontwikkelingssamenwerking gezamenlijk belang

Tegen die achtergrond, van dat laatste, wil ik ook nog een paar opmerkingen maken over ontwikkelingssamenwerking. Want dat hoort wel in deze kring. Als je ernaar kijkt zoals ik net heb proberen uiteen te zetten dan is ontwikkelingssamenwerking niet primair een kwestie van, en ik zeg het wat onvriendelijk hoor, schuldgevoel, naastenliefde en solidariteit. Die twee laatsten,

want die drie die mogen ook, die zijn prima. Maar in essentie gaat het om samen werken aan een gezamenlijk belang en dus ook aan ons eigen belang. Maar in die volgorde. Zo zal wat mij betreft de wereld van morgen in elkaar moeten zitten. Dat betekent in zekere zin ook de emancipatie van ontwikkelingslanden. Van ontwikkelingslanden in die zin dat wij naar hen kijken niet als mensen die zo nodig zitten te wachten op onze hulp, maar als partners om deze wereld op orde te houden. Om een samenleving te creëren op dat niveau die laat ik maar zeggen, menselijke waardigheid optimaal kan dienen. En een tweede punt zoals ik dat zie is dat ontwikkelingssamenwerking in feite is mensen helpen, ondersteunen in het zichzelf ontwikkelen. Ik ben uit de school van Raiffeisen zoals u misschien weet, en dat was zijn adagium toen hij de coöperatieve beweging in het leven riep: 'Hilfe zur Selbsthilfe'.

En dat is wat mij betreft de dominante optiek voor goede, effectieve ontwikkelingssamenwerking in de komende periode. Wij moeten af van het idee dat wij weten hoe het dáár moet. Hun ontwikkelingsweg in deze tijd is niet dezelfde als de onze. Zij hoeven niet, laat ik maar zeggen, door die hele generatie van betogen en technologie die bij ons de industriële tijd hebben gedragen. Zij kunnen in heel veel gevallen die generatie van manieren van werken overslaan en direct doorsteken naar de nieuwe generatie van kleinschalige technologie die nu beschikbaar komt.

Op het gebied van, heel mooi voorbeeld, verbinding, de telefonie, draadtelefonie bestaat in veel ontwikkelingslanden niet, maar er is wel een enorme ontwikkeling van de draadloze telefonie. Nou zo kun je ook denken aan de energievoorziening, hebben ze daar nog wel op de schaal zoals wij dat hebben centrale energieopwekking nodig. Ik denk het niet, want dan kunnen ze zeker, al die ontwikkelingslanden liggen in de tropen, dus die hebben heel veel stroom, om het zo maar eens aan te duiden, om uit te oogsten. Dus op die manier doen zich daar ook interessante nieuwe perspectieven voor over hoe die landen te ontwikkelen en dat betekent dus dat wij als het ware terughoudend moeten zijn in hen nog proberen te leren hoe wij het gedaan hebben. Want dat is de vorige generatie en we moeten de nieuwe generatie daar helpen ondersteunen en daar aan werken.

Volgend punt zoals ik het zie over ontwikkelingssamenwerking is dat wat mij betreft de kern is samenlevingsopbouw vanuit de basis. Dus dat we dat niet zozeer proberen topdown te doen, daar moet ook wel een aantal dingen gebeuren als het gaat over infrastructuur enzovoorts, maar uiteindelijk, zeker in die kleinschaligheidsoptiek die ik net noemde, afgeleid van de hedendaagse technologie op de nieuwe generatie technologie is het samenlevingsopbouw vanuit de basis. En ik voeg daar overigens aan toe, dat is een ervaring die mij sterk is bijgebleven van mijn werk bij de Wereldbank, dat de belangrijkste ingang daarvoor en bondgenoot daarbij, zijn vrouwen. Geld dat besteed wordt, middelen die worden ingezet via vrouwen zijn vaker effectief dan via mannen. Het is gewoon een feit. En ik noem in dat verband nog een ander ding. Ik heb geleerd uit allerlei rapporten dat de meest effectieve manier om het aantal kinderen per gezin te beperken is investeren in de opleiding van vrouwen. Op het moment dat dat gebeurd is, dan zakt onmiddellijk het kindertal. Dus daar ligt een hele

OCF-themaraapport Spiritualiteit

belangrijke route, een feminisering in zekere zin van de ontwikkelingssamenwerking. Ik zou nog de neiging hebben om hier iets over de gulden snede te zeggen, maar dat gaat eigenlijk over de balans tussen het mannelijke en het vrouwelijke, je kunt ook zeggen tussen mannelijke energieën en vrouwelijke energieën. Het is misschien toch een punt om even toe te lichten. De mannelijke en vrouwelijke energieën in alle opzichten bepalen wat er gebeurt, niet alleen aan de keukentafel om het zo te zeggen, maar überhaupt in het leven als zodanig. En uit allerlei onderzoeken is bekend, ook onderzoeken over hoe planten groeien enzovoorts, dat de verhouding tussen die twee, tussen mannelijke expansieve energie en vrouwelijke samenbundelende containing energie, zou je kunnen zeggen, dat die verhouding optimaal moet zijn, 1 staat tot 1,6818. Dus dat betekent dat het feminiene, laat ik maar zeggen, in zekere zin dominant moet zijn. Een hele belangrijke cultuuropgave en er is dus ook allerlei aanleiding om te denken dat het uit de bocht vliegen van onze cultuur te maken heeft met het verstoren van die verhouding, dat we dus niet op de gulden snede zitten. Dat is ook iets wat we niet alleen bij ontwikkelingssamenwerking, maar meer in het algemeen in de gaten zouden mogen houden. Dan iets over, ja wie moet nou wat doen. Ik denk dat voor zo'n benadering waarin samenlevingsopbouw van onderop dominant is dat daarin private organisaties, inclusief het bedrijfsleven, beter gepositioneerd zijn dan overheden. En ik zou dus voor het ontwikkelingssamenwerkingbeleid van de toekomst er meer accent willen zien daarop, in zijn verschillende vormen. De interstatelijke ontwikkelingssamenwerking, daar zou ik willen pleiten voor betere onderlinge afstemming, coördinatie, eigenlijk de Parijse agenda voor de kenners. En een oriëntatie op het beheer van die 'global public goods', die 'global commons'. En ook nog graag een minder geopolitieke dominantie. Want daar heb ik allerlei dingen van gezien, waarbij het toch in feite ontwikkelingssamenwerking een instrument is van buitenlandse politiek. Zeer ten detrimente van de belangen van ontwikkelingslanden.

Het Nederlandse ontwikkelingsbeleid zou ik, conform overigens het WRR-advies graag toespitsen op waar wij als natie bijzondere expertise hebben. Redenerend vanuit het gaat om het leveren van een bijdrage, nou dan moet je ook het beste leveren wat je hebt om het zo maar eens aan te duiden. En daar kunnen we de meeste toegevoegde waarde leveren. Ik vind overigens dat die aanbeveling niet spoort met het concentreren van onze inspanningen op 10 landen. Waarom dan niet bieden aan alle landen die onze hulp op dat terrein en onze assistentie hier nodig hebben. En dan verder lijkt mij van groot belang dat we naar ontwikkelingssamenwerking kijken in termen van de inspanning die we als natie bij elkaar brengen. Waarbij we in feite het beleid richten op het mobiliseren en gecoördineerd inzetten van alle nationale krachten die een bijdrage willen en kunnen geven aan het beleid van internationale samenwerking. En dat is misschien ook nog wel een manier die ons kan helpen om dat voortgaande debat of we nou minder moeten uitgeven via de overheid of meer, om daar laat ik maar zeggen wat ontspanning in te brengen en dat op een meer reële basis te brengen dan het debat nu wordt gevoerd.

Empathie met de wereld

Dames en heren, ik moet afronden en ik trek nog een paar korte conclusies.

Eerste is dat we naar mijn zicht op het ogenblik leven in een tijdsgewricht waarin zich grote vraagstukken op mondiaal niveau aandienen en dat de wijze waarop we daarmee omgaan cruciaal zo niet beslissend is voor de toekomst van in ieder geval de kwaliteit van het leven op aarde, zo niet voor het leven op deze planeet zelf. Ik zie het in dat soort, laat maar zeggen, scherpe termen. Als mensen zijn wij geroepen om in die vraagstukken actief positie te kiezen in elk van onze hoedanigheden. Als burger, we mogen binnenkort weer het rondje langs de urn maken, als consument en ook als producent. En of dat als ondernemer is of werknemer, dat maakt niet uit. Ook in die hoedanigheden zullen we in dit soort vraagstukken positie moeten kiezen. Dus ook in de verbanden waarin wij werken op alle niveaus. De basis daarvan, van die positiekeuze zal naar mijn opvatting moeten zijn een ruimer dan tot nog toe opgevatte relationele ethiek en empathie die erop gericht zijn de kwaliteit van relaties, de verbinding met anderen en met andere vormen van leven op een hoger niveau te brengen. De kwaliteit van relaties in dat mondiale perspectief op een hoger niveau van kwaliteit te brengen. Mijn opvatting, mede gebaseerd op persoonlijke ervaring, is de capaciteit om dat te doen, om die verbinding aan te gaan en op een hoger niveau te brengen een functie is van de relatie die we onderhouden met ons hogere zelf, met ons hogere zelf. Eigenlijk dus met de vraag, of met ons antwoord op de vraag waartoe zijn wij op aarde. Dat is de beleving van de spirituele, de verticale dimensie in het bestaan. Als we onszelf zien in dat perspectief dan staan we er anders in dan wanneer we angstvallig proberen ons eigen belangetje na te streven. Deze tijd roept ons om op basis van al onze persoonlijke en collectieve ontwikkeling, het uit de wikkels halen van de potentie waar ik het eerder over had, een nieuwe fase in het voortgaande beschavingsproces, je kunt ook zeggen een nieuwe cultuur, vorm te geven. Dat is waar het over gaat. Nou, laat ik u tot slot zeggen dat ik ondanks het feit dat er heel veel inertie is op dit punt, en dat er ook tegenwerking is vanuit bestaande belangen dat ik daar echt, serieus gemeend, hoopvol over ben. Ik ben daar echt hoopvol over. We weten wat er moet gebeuren, al die inzichten, al die kennis, al die technologie die we nodig hebben daarvoor is in beginsel aanwezig en dus voor ons beschikbaar. En dat zo zijnde hangt het helemaal van ons af of het gebeurt. En als er dus genoeg mensen zijn die en ik zie er gelukkig steeds meer die dat doen, die zich daarvoor willen inzetten, dan zal het in de praktijk van het leven ook gebeuren. Het is aan ons en als we het samen doen dan gebeurt het ook.

Dank u wel.

Bijlage VI: Interview met Joanna Macy

uit: Politik des Herzens van Geseko von Lüpke.

Vertaling: Irma Lamers ABC communicatie Tilburg

Joanna Macy heeft zich de laatste 30 jaar gewijd aan workshops over 'The Work That Reconnects'. De basis van waaruit ze handelt (bijv. als activiste, filosofe en rechter) is geïnspireerd door het boeddhisme, de systeemvisie en haar liefde voor het leven. In 1992 was ze in Novozybkov, waar tot op vandaag mensen in een radio-actief gebied wonen. Door de ervaring in het werken met getraumatiseerde mensen zag ze dat onder emoties een kwaliteit zit: respectievelijk ruimte voor nieuwe mogelijkheden en de liefde voor de aarde. Op deze manier kun je emoties beschouwen als boodschappers. Joanna Macy laat mensen in haar workshops ervaren hoe we deel uitmaken van een steeds complexer wordend netwerk van verbindingen. Haar theoretische onderbouwing biedt een fundament om hierover feedback te geven en onze kennis over aardestructuren toe te passen.

Het web dat leven heet

Waar ligt de wortel van deze crisis?

Ik geloof dat de crisis waarin we ons nu bevinden van intellectuele aard is. Je kunt het beschouwen als een ziekte die de cultuur heeft aangevreten en ertoe leidt dat we onze diepste waarden ter discussie stellen en niet meer weten hoe we ons moeten oriënteren. We kunnen ook van een morele instorting spreken omdat de bezieling tussen ons en de dingen is verbroken. De mensheid leidt aan haar eigen creatie van antropocentrisme: we zien onszelf als kroon op de schepping en als middelpunt van de wereld. Wat we daarbij nog het meeste missen is een werkelijk inspirerende visie over een gezonde betrekking tussen onszelf en de wereld om ons heen.

Waaruit bestaat naar uw mening het grootste gevaar voor morgen?

Ik denk, dat van alle gevaren die ons bedreigen – naast het militarisme, de vervuiling en de overbevolking - er geen gevaar zo groot is als onze ontkenning. Dat maakt dat we niet in staat zijn om er iets aan te doen. Zelforganiserende systemen zoals een gemeente, maar ook een planeet of een natie, corrigeert normaal gesproken foutieve ontwikkelingen door terugkoppeling of feedback. En door ontkenning wordt dit onmogelijk. Als een systeem de terugkoppeling blokkeert, staat het gelijk aan zelfmoord. Elk systeem dat niet de consequenties van zijn handelen wil inzien, brengt zichzelf uiteindelijk om zeep.

Hoe komt men tot deze destructieve ontkenning?

We zijn bang. We geloven dat we zo kwetsbaar en klein zijn, dat het ons zal verscheuren, als we ons gevoel over de toestand in de wereld werkelijk toelaten.

We zijn bang voor een diepe depressie of het gevoel van verlamming. Maar het tegendeel is het geval. Wanneer we de gevoelens woorden geven merken we, dat we er niet alleen in staan, maar dat deze pijn veel verder gaat dan ons kleine ego en dat het consequenties heeft, die veel verder gaan dan onze persoonlijke behoeften en wensen. We gaan dan namelijk een soort grotere identiteit van onszelf beleven. Als we de pijn die we voor de wereld voelen onderdrukken, dan isoleren we ons daarmee van de ander. Als we het accepteren, erkennen en erover spreken, dan worden we het levendige bewijs van onze verbondenheid met al het leven. En het bevrijdt onze bereidheid om anderen te helpen. Ik ben in dit werk tot het inzicht gekomen, dat onze pijn over de toestand in de wereld en onze liefde voor de wereld onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het zijn twee zijden van dezelfde munt.

Wat kunnen we doen, als de gebruikelijke opvatting om de wereld waar te nemen en te begrijpen, niet meer werkt?

Dit inzicht maakt het tegelijkertijd mogelijk om ons voor een veel grotere opvatting over het leven te openen.

De kern van deze nieuwe zienswijze ligt erin dat we de wereld in een veel grotere context kunnen waarnemen: ons idee over de wereld verandert dramatisch als we haar als een levend systeem beschouwen en we onszelf als een deel beschouwen van een levend aardelichaam in de breedste zin van het woord. Een steeds grotere groep mensen begrijpt dit perspectief en dit heeft dramatische gevolgen voor de aard van onze relatie met de wereld: voor onze creativiteit, onze levenskwaliteit en voor onze innerlijke en collectieve volwassenheid. Gezien de problemen in de wereld zou je denken dat het hier meer om een visioen gaat, maar aspecten ervan komen al langere tijd in onze moderne cultuur tot uitdrukking.

Hoe zie jij de verandering van perspectief plaatsvinden?

Op drie wezenlijke gebieden: als eerste heeft het feit, dat we voor de eerste keer in de geschiedenis van de mensheid te maken hebben met een – zelf veroorzaakte - verstoring van de fundamenteën van het leven, de kans op verandering vergroot. Geen enkele generatie werd eerder geconfronteerd met dergelijke veelomvattende vraagstellingen of bedreigingen. De urgentie om te willen overleven zal de druk verhogen om oude denkpatronen en hoe men zich verhoudt tot elkaar ter discussie stellen en nieuwe concepten te accepteren. Nog nooit waren kennis en inzichten over de consequenties van een beperkt menselijk zelfbeeld voor de wereld zo groot als vandaag.

Bovendien biedt de moderne wetenschap ons al een aantal jaren theorieën en concepten over denkpatronen, die we goed kunnen gebruiken om conventionele ideeën over grenzen tussen individu en zijn/haar omgeving af te breken. In vele onderzoeken (in de biologie, fysica, chemie en genetica) die het geheim van het leven willen ontsluiten, komt men net zoals in de systeemtheoretische benadering tot de conclusie dat de klassieke scheidslijn van ons denken tussen de persoon enerzijds en de omgeving anderzijds kunstmatig is en dat het in het leven gaat om een wederkerig interactief proces.

Als laatste zijn alle grote religieuze tradities begonnen om zich weer bezig te houden met de wortels van een holistische niet-dualistische spiritualiteit. De scherpe scheidslijn tussen het individuele zelf en de omringende wereld tussen God en mens, innerlijk en uiterlijk, hemel en aarde zal daarmee steeds meer vervagen.

Laten we met het laatste beginnen: welke uitwerking kan dit op de politiek hebben?

In plaats van een alleen naar binnen gerichte beweging ontstaat daarmee een 'sociale mystiek', waarbij meditatie en sociale of ecologische actie samenvallen.

Deze benadering is een wezenlijk onderdeel binnen het Boeddhisme en het Islamitische soefisme, en in het Christendom komt het nadrukkelijk voor onder wat men noemt de 'scheppingsspiritualiteit'. Steeds meer mensen beginnen zich te interesseren voor de wijsheid van inheemse volkeren omdat die betrekking hebben op de verbinding met de aarde; en men ontdekt bijna verloren gegane concepten over heelheid in de tradities van moedergodinnen uit de oertijd. Al deze visies brengen ons weer in contact met de idee van de levendige heiligheid van de wereld. De weg van de intellectuele zoektocht wordt hier niet langer als een vlucht uit de slechte wereld naar een paradijselijke hemel gezien. Veel meer wordt hier de wereld zelf tot een klooster, en wordt de wereld als een toneel van geestelijke transformatie, of als een geestelijk leraar of een heilig oord beschouwd.

U had het over nieuwe wetenschappelijke theorieën, waarmee we ons een nieuw wereldbeeld kunnen vormen. Waar ontmoeten de heelheidstheorieën uit de religie en de moderne natuurwetenschap elkaar?

De integrale benadering in de wetenschap of theologie brengen in de kern, in steeds nieuwe bewoordingen, de wederkerige verbinding van mensen met het leven en alles dat bestaat tot uitdrukking. De wetenschappelijke inzichten van de moderne algemene systeemtheorie helpen de Westerse mens om de nieuwste ontdekkingen van dit met-elkaar-verbonden-zijn te leren begrijpen.

Tot in onze tijd was de klassieke westerse wetenschap uitgegaan van het idee dat men de wereld kon leren begrijpen en onder controle brengen door het in kleine stukjes te verdelen. De geest werd van de materie, de organen van de lichamen en de planten van hun ecologische systemen gescheiden, en zo werd elk onderdeel apart onderzocht. We hebben op deze manier veel onderzocht en ontdekt, maar tevens was het met deze manier van onderzoeken niet mogelijk om een aantal wezenlijke vragen te stellen. Essentiële vragen, over hoe de afzonderlijke delen samenwerken en verbanden vormen om het leven als geheel te behouden, bleven liggen. Steeds meer wetenschappers gingen daarom steeds meer het geheel van de delen en meer het proces in plaats van de geïsoleerde substantie onderzoeken. Wat ze daarbij ontdekten was dat het geheel – of het nu om cellen, lichamen, ecosystemen of om planeten ging – niet alleen uit een massa op zichzelf staande losse delen bestaat. Men zag dynamische gecompliceerd georganiseerde en uitgebalanceerde systemen, die met elkaar in

betrekking staan en bij elke beweging, bij iedere functie en bij elke energie-uitwisseling wederzijds van elkaar afhankelijk zijn. Ze stelden vast dat elk element een onderdeel van een groter patroon is, dat zich op grond van herkenbare principes verbindt en ontwikkelt, en deze regels werden vastgelegd in een algemene systeemtheorie.

Het begrip systeem schijnt een nieuw sleutelwoord te worden...

De systemische manier van beschouwen van de werkelijkheid wordt door vele denkers als de grootste en meest verstrekkende cognitieve revolutie van onze tijd gezien.

De antropoloog Gregory Bateson noemde het 'de grootste hap van de boom van wijsheid sinds 2000 jaar'. Door het systeemdenken hebben we een instrument in handen gekregen, waarmee we onze realiteit anders kunnen ervaren. In plaats van willekeurige, gescheiden eenheden te zien, worden we ons nu meer en meer bewust van de verbindingen die als dynamische patronen en een 'web van leven' kunnen worden waargenomen. Deze nieuwe zienswijze, die ons via de systeemtheorie wordt aangereikt, vertelt ons iets over de oorzaak dat we open systemen zijn, die steeds met de omliggende wereld uitwisselen om te leven en te overleven. Door de interactie vormen zich steeds opnieuw betrekkingen waardoor ook de omgeving op haar beurt weer vorm krijgt.

Deze zienswijze weerspreekt toch eigenlijk ten diepste ons individuele zelfbesef?

Op het eerste gezicht misschien wel. In feite heeft in de moderne westerse wereld ieder van zijn bewoners - door opvoeding, school en alledaagse ervaringen - meegekregen, dat het om concurrentie zou gaan en dat ieder van ons een afgescheiden en geïsoleerd individu is. De mensen leven vanuit de opvatting dat ze zich als op zichzelf staande wezens in de wereld moeten handhaven, sterker moeten zijn dan anderen, macht moeten uitoefenen en zich tegen anderen moeten verdedigen en beschermen. In plaats van onszelf als veranderlijke open systemen te begrijpen, zijn we in onze persoonlijke relaties, in economische handelwijzen en in de internationale politiek (in overeenstemming met de gedachte van afgescheidenheid) in deze positie terechtgekomen. Dit leidt in ons privé-leven tot verharding, in de economie tot concurrentie en in de politiek tot macht en hebzucht.

Hoe verandert deze nieuwe systemische zienswijze ons wereldbeeld?

Tijdens ervaringen van isolatie en concurrentie ontstaat door deze nieuwe zienswijze een totaal ander beeld van de werkelijkheid. Zoals wij die al heel lang als een waarheid hebben aangenomen, namelijk over individuen, objecten en delen, raakt steeds meer op de achtergrond, terwijl andere onzichtbare processen, die we tot nu toe onbelangrijk of onbestaanbaar vonden, plotseling meer in ons waarnemingsveld komen. Wat we voorheen als afgescheiden objecten beschouwden, geeft nu een beeld van dynamische open structuren in een groter systeem. In plaats van objecten of individuen komen nu de onderlinge relaties meer in beeld. Waar we in de wereld lange tijd tegenstellingen ervoeren -

waarbij de substantie van proces, het zelf van de ander en de gedachte van het gevoel werd gescheiden - kunnen deze tweedelingen in relatie tot de interactie in open systemen geen stand meer houden. Wat tot voor kort gescheiden eenheden leken te zijn laat zich nu kennen als iets dat in zo hoge mate met elkaar verbonden is, dat de grenzen alleen maar willekeurig gemaakt kunnen worden. Wat leek op de 'ander' kan ook als verruiming van hetzelfde organisme worden beschouwd, als een 'metgezel' in een groter lichaam.

Welke consequenties heeft dat voor ons zelfbeeld en mensbeeld?

De consequenties zijn niet alleen voor ons zelfbeeld en mensbeeld dramatisch, maar ook voor onze positie, taakopvatting en verantwoording in de schepping als geheel. We ontdekken dit nu voor het eerst. Als we de wereld begrijpen als een samenhangend geheel met onszelf als een integraal bestanddeel daarvan, dan gaan we daarmee naar een nieuw niveau van ervaren, van bewustzijn, en van waarneming van de werkelijkheid en onze verhouding ermee. Met dit nieuwe model voor waarnemen hebben we de mogelijkheid om onszelf als levend deel van een levend aardelichaam te begrijpen. Als open en denkend systeem worden we daarmee medescheppers, hoe klein of groot ook; we vormen hiermee kleine draadjes in het web van gevoel en kennis. Als open systemen dragen we ieder van ons bij aan de schepping. Als ons bewustzijn en onze kennis groeit, dan ontwikkelt zich ook het bewustzijn en de kennis van het grote web. Het lijkt alsof we deel zijn van een groter bewustzijn. Het web van het leven daagt ons uit en roept ons op om eraan verder te knopen. Psychologisch gezien schept deze verandering van perspectief een verschuiving om van het gevoel van isolatie en angst te groeien naar vertrouwen. In plaats van het hele systeem te domineren om moeizaam controle te behouden, komen we met deze manier van kijken ertoe om werkelijk aan het geheel deel te nemen. Dit maakt een ontwikkeling mogelijk waarbij men strikt geformuleerde doelen achter zich laat en op weg gaat naar meer vrijheid. In deze vrijheid komt de ziel steeds tot zijn recht met steeds weer nieuwe mogelijkheden om zich te ontvouwen.

Het gaat om een verandering van een controlerende naar een aanvaardende houding, die meer ruimte biedt om met de diversiteit van de echte wereld te om te gaan. En het is een mentale verandering, die ons van een orthodox geloofssysteem en een afhankelijkheid van externe autoriteiten terugbrengt naar een radicale openheid voor de eigen authentieke ervaring. Het gaat dus om een wisseling naar een nieuwe vorm van waarneming of een nieuwe code, waarmee we de werkelijkheid ontsluiten. Het is een verandering van het gevoel van isolatie naar deelgenootschap, en het gevoel om een geïntegreerd deel van iets groters te zijn. Hierdoor wordt het mogelijk om onze ervaringen in een nieuwe context te leren verstaan. Het is als de bevrijding uit een kooi. We kunnen hiermee onze tot nu toe individueel begrensde ervaringen van ons eigen denken en handelen als een soort doorstromen in een groter systeem te begrijpen. Deze zienswijze geeft ons ook een nieuw begrip van de kwaliteit van onze emoties, zintuiglijke ervaringen en gevoelens. Individueel lijden is ondeelbaar met het grotere lichaam verbonden, persoonlijke vreugde is de vreugde van het grotere geheel. Door onze waarneming stellen we het grotere systeem in staat zichzelf

waar te nemen. Hiermee geven we onze zeer persoonlijke en unieke ervaring een nieuwe waarde, omdat men daarmee de eigen waarneming en ervaring ten dienste van het grote geheel ervaart.

Wordt daarmee het klassieke beeld van het individu overbodig of wordt het in een nieuwe context geplaatst?

Eerder het tweede. Arthur Köstler heeft voor de dubbele existentie van de mens het begrip van de 'holon' gepleit. Hij stelde vast, dat alle levende systemen – of ze nu als een organische cel of van een menselijke lichaam zijn of superorganisch als een gezelschap of ecosysteem zijn – holons zijn. Ze hebben een tweeledige essentie, omdat ze zowel zelf een totaal zijn, als gelijktijdig ook deel uitmaken van een grotere essentie. Levende fenomenen verschijnen als een systeem in een ander systeem, velden in andere velden, zoals een set Russische Matruschka poppetjes in elkaar passen alleen omdat ze een veelvoudige relatie tot elkaar hebben. Elk van hen representeert het geheel. De interactie van atomen geven het organisatieprincipe weer van moleculen, de moleculen de basis van cellen, cellen die van organen, organen die van het organisme, organismen die van het gezelschap enz.

Het leven is in dit opzicht in een hiërarchische structuur opgedeeld, die echter niet met hiërarchische machtsstructuren zijn te vergelijken, maar die door wederzijds afhankelijkheid van elkaar wordt gekenmerkt. Levende systemen ontwikkelen hun aanpassingsvaardigheid en intelligentie daarin niet door een afscheiding van de omgeving maar door de voortdurend groter wordende openheid voor de stroom van energie, materie en informatie.

Betekent dat niet de terugkeer tot het collectief?

Integendeel. We kunnen ook niet meer terug naar het opgeven van je individualiteit en opgaan in de massa. Het grotere geheel bestaat niet uit vele gelijke, maar uit veel ongelijke delen. Een uniforme monoliet heeft geen innerlijke intelligentie. Het dynamische, zichzelf organiserende geheel leeft door de innerlijke veelvoud en levendigheid van de delen. Daarin ligt de paradox van de individualisering van vandaag: hoe meer ik word die ik ben, des te meer kan ik een scheppend deel van het geheel worden: het gemeenschappelijke in het geheel wordt pas levensvatbaar, als het innerlijke verschil volledige erkenning krijgt. Het gaat er in de evolutie om dat we zeker worden wie we ten volle zijn en zo onze bijdrage kunnen vervullen.

Welke rol speelt de relatie tussen de individuen in dit wereldbeeld?

Het oude idee van macht als de uitdrukking van individuele kracht en heerschappij gaat dan niet meer op. Macht is dan geen privilege van het individu meer of een geïsoleerd fenomeen in de strijd om de voordelen. Macht is dan veel meer een expressie en een functie van de relatie. Ze ontstaat tussen individuen die samenwerken. De aard van de verandering ligt in de interactie, in het uitwisselen, in de relatie tussen twee mensen. Wat we ook nodig hebben, is een kwantsprong in onze vaardigheid, om met elkaar in relatie te treden, te delen

en op elkaar te reageren. In de versterkte nieuwe arbeid- en levensstructuren – die we dringend nodig hebben – gaat het er om, de eigen vaardigheden en sterke kanten te cultiveren en ze met anderen te delen.

Nogal weinig mensen zijn zich bewust van de gevolgen, die het heersende wereldbeeld vandaag de dag heeft voor de toestand van de planeten. En die mensen zullen zich ook bewust afstemmen op een natuurwetenschappelijk wereldbeeld. Hoe zou u de ethische en emotionele basisopstelling beschrijven, die uit verschillende wereldbeelden is ontstaan?

Als we het over onze relatie met de aarde hebben, dan kan je daarbij drie beelden onderscheiden, die je al in de spirituele tradities kunt terugvinden. De eerste en tot vandaag overheersende visie is dat je de wereld als slagveld beschouwt. Deze visie is terug te vinden van de Bhagavad Gita, de oude Perzische wijsheden tot in Amerika: altijd gaat het om de strijd tussen de goede en de kwade machten, tussen de krachten van het licht en het donker. De aanhoudende actualiteit van deze zienswijze maakt ons duidelijk dat ze in tijden van verandering nog steeds een grote aantrekkingskracht heeft. Als oude structuren niet meer functioneren, lijkt het zeer verleidelijk om zo te denken. Maar het is uiteindelijk een houding van religieuze fundamentalisten.

De andere wijdverbreide visie ziet de wereld als een val, waar we intrappen, waar we in gevangen zitten en waar we ons uit moeten bevrijden. Dat betekent echter dat we ons niet uit deze wereld kunnen bevrijden, maar dat we ons van het lijden en de illusies moeten verlossen.

Deze zienswijze zien we terug in vele religies: zowel in het Hindoeïsme met het concept van de grote illusie 'Maya', en ook in het christendom, het jodendom, het boeddhisme en de New Age. Daardoor is er altijd een diepe behoefte, om het lijden te ontvluchten en een innerlijk of een hemels oord op te zoeken, die meer waar, waardevoller en vrijer zou zijn. Ik geloof, dat beide zienswijzen hebben bijgedragen aan moeilijkheden waar we vandaag voor staan. Het bevindt zich in onze denkstructuur en heeft een vernietigende uitwerking op onze wereld.

Welke alternatieven zijn er voor het 'slagveld' en de 'val'?

Ik zie de wereld als deel van mezelf en als mijn geliefde. Dat zie je terug in alle mystieke stromingen binnen religies. In de tantrische traditie van het Hindoeïsme en het Boeddhisme wordt gesproken over een diep erotisch contact tot de wereld. In het Christendom zijn heiligen zoals Hildegard von Bingen die in alles de goddelijke geliefde zien. Wie zo naar de wereld kijkt om zich heen, maakt haar weer heilig. En om de wereld meer als een deel van mijzelf te ervaren, zijn binnen de mystieke tradities allerlei methoden ontwikkeld. De kunst is om die opnieuw te ontdekken. In onze tijd kan de diepte-ecologie aanpak ons daarbij helpen.

Wat verstaat u onder diepte-ecologie?

Binnen de diepte-ecologie beschouwt men de aarde als een levend systeem, waarin alles met elkaar verbonden en van elkaar afhankelijk is. Diepte-ecologie onderscheidt zich van de traditionele ecologie omdat zij uitstijgt boven het antropocentrisme. Bij dit laatste worden ecologische problemen alleen in het voordeel of profijt van mensen opgelost. De diepte-ecologie kijkt in plaats daarvan naar de kringloop en de systemen van de natuur zelf, en daarmee stellen we de mens in dienst van het grotere geheel. De diepte-ecologie bevrijdt ons en stelt ons in staat om met meer wijsheid en inspiratie te handelen. Met deze aanpak wordt het gevoel vergroot dat we deel uitmaken van het universum. Vervreemding, het gevoel van isolatie en uitbuiting maakt dan plaats voor een gemeenschappelijk gevoel met de levende aarde en al het leven. En dat heeft nog een heel interessant effect: het wakkert onze creativiteit aan en onze bereidheid om elkaar te helpen.

Komt de mens hiermee niet weer terecht in een reddende rol?

Ik denk het niet. Een basisaanname van de diepte-ecologie zegt dat alles een innerlijke waarde heeft – en dat alle levensvormen en de natuur zelf beschikken over een zelfregulerend systeem. Alles heeft een eigen innerlijke schoonheid, een eigen waarde, en een eigen bestaansrecht. Dit uitgangspunt geeft een houding van respect naar alles wat leeft. Het gaat bij deze dienstbaarheid niet om het doen, maar om de hoofdzaak, dat het regenwoud bestaansrecht heeft en dat het een functie heeft die van levensbelang is voor het levende aardelichaam. Als we dat begrijpen en ervaren dan leidt deze levenshouding tot een diepe vorm van liefde en respect. Gelijkertijd wordt het in deze zienswijze helder hoe we met het aardelichaam zijn verweven, hoe de aarde een deel van ons is, en wij een deel van de aarde zijn. In de diepte-ecologie hebben we het over de ontwikkeling van ons 'ecologische zelf'. We ervaren onszelf dan als essentiële en unieke bestanddelen van het grotere levende geheel. We zijn geen geïsoleerde doeners, maar we staan in een zeer persoonlijke relatie tot de wereld en kunnen ons daardoor gesteund en gedragen voelen.

Hoe is het mogelijk om vanuit deze haast mystieke verbinding tot politieke actie te komen?

In de actie komt de mystiek naar voren door burgerlijke ongehoorzaamheid, zitblokkades voor bulldozers of door het tot stand brengen van nieuwe initiatieven. Het kan alleen ontstaan vanuit de relatie. Je kunt je niet meer in een kamertje terugtrekken en aan jezelf werken. In dit proces is de interactie met de omringende wereld nodig. Onze ervaring van het grote geheel is afhankelijk van de relaties van individuen. Het geheel wordt pas een ervaring, als men daartoe in relatie staat.

In het begin van dit gesprek hadden we het erover, dat toekomstige generaties in een zwaar beschadigde wereld zullen leven. Hoe zullen deze mensen op deze tijd terugkijken?

Als toekomstige generaties op deze tijd zullen terugkijken zullen ze het waarschijnlijk hebben over de tijd van de grote verandering. Want juist nu brengen we de verandering tot stand van een volwassen industriële samenleving naar een samenleving die het leven langdurig in stand houdt. Dat is een enorme verandering. Het gebeurt op dit moment. Als we deze verandering niet doorzetten, is het niet mogelijk een duurzame samenleving op te bouwen, omdat onze overheersende levensstijl daar geen ruimte voor biedt. Dus als toekomstige generaties terugkijken, zullen ze dat met respect doen, met compassie en dankbaarheid, om wat wij in deze 'tijd van grote verandering' voor elkaar hebben gekregen.

Het lijkt erop dat wij ons vooral richten op de vernietiging van de wereld. Waar kun je deze 'grote verandering' vandaag de dag al zien?

Ik zie deze veranderingen op drie verschillende niveaus, en elk van hen is zeer belangrijk. Het meest zichtbaar is het niveau van de acties die eraan bijdragen, dat sociale en ecologische systemen in hun handelen worden geremd, zodat tijd wordt gewonnen. Dat zijn de politieke acties, de demonstraties en blokkades, activiteiten van verzet, de actieve inmenging van burgers en vredelievend verzet. Op dit niveau zijn er de meeste bestraffingen, is er de grootste openbaarheid en lijden de meesten aan een opgebrand gevoel. De meeste mensen identificeren zich met deze acties. Daarin ligt voor hen de sociale verandering en zij geloven, dat dat alles waard is.

Maar het lijkt erop dat het niet toereikend is...

We hebben ook een tweede niveau nodig, waarbij men zich verdiept in wat er structureel verkeerd is gegaan. Welke instituten en machtsfactoren dragen bij aan het systeem; en welke alternatieven kunnen worden toegepast in dienst van de gemeenschap? Het gebeurt bijvoorbeeld bij alle initiatieven die zich met het mechanisme van de globalisering bezighouden en duurzame, rechtvaardige economische modellen ontwikkelen.

En ook dat is niet genoeg?

We hebben een derde fundamentele verandering nodig, waarbij we naar de eigenlijke motieven van mensen vragen. Dus: Wat willen wij? Wie zijn wij? Wat hebben wij nodig? Dat is het niveau van de bewustzijnsverandering, dat is het niveau, waar we onze waarneming verbeteren en onze behoeftes opnieuw formuleren, ons zelfbeeld opnieuw bepalen en onze relatie met de wereld om ons heen overdenken en opnieuw vormgeven. Daar vindt een revolutie in de waarneming en in het bewustzijn plaats. En dat alles gebeurt in een ongekend tempo.

Betekent het dat we zowel in een tijd van desintegratie leven als in een tijd van verandering en integratie?

Ik noem het 'positieve desintegratie'. Dit vindt altijd plaats als een systeem onder stress raakt en zich verder ontwikkelt. Het gebeurt met sociale systemen maar ook met denksystemen en bij individuen. Dit begrip omschrijft, wat met een systeem gebeurt als oude richtlijnen, normen en waarden niet meer functioneren. Zo zijn er vele waarden en doelen van de moderne industriële samenleving 'hoe groter hoe beter' of 'groei tot elke prijs' inmiddels tot een gevaar voor ons geworden. Als zulke basismotto's hun waarde verliezen, komen we in een chaos terecht, voelen we ons verloren en we geloven, dat we hier niet overheen komen. Maar wat sterft is alleen onze ziens- en handelwijze. We leven verder en vinden nieuwe vormen. Positieve desintegratie lijkt vaak een beetje op kanker, waarbij het nauwe pantser bij nader inzien tijdens het groeien openbreekt en plaats maakt voor iets nieuws.

Hoe kunnen mensen dit toepassen?

Op weg ernaartoe lijkt het me van belang om niet tegen anderen te preken dat je nobeler bent en meer verantwoording draagt voor de toekomst, maar dat je hen in plaats daarvan aanmoedigt om de eigen ketens te verbreken. Het is net of onze gevangenis steeds kleiner wordt en ons afscheidt van onze toekomst; en in de ruimte die we hebben wordt het steeds hectische. Daar zijn we niet op gebouwd. Als we ons ecologische zelf ontdekken kunnen we ook diep in onszelf kijkend zien welke handelingen niet meer passen. En deze erkenning geeft vreugde, is opwindend en doet het hart sneller slaan, en daarmee wordt moraliseren overbodig.

Zijn er richtlijnen om te handelen naar deze nieuwe visie?

Ik wil mensen graag aanmoedigen om zelf richtlijnen op te stellen voor de oplossingen van de problemen. Ik heb een paar suggesties, waarvan bewezen is dat ze zeer nuttig zijn. Ten eerste: wees dankbaar voor het feit dat we door de omstandigheden in deze tijd worden uitgedaagd om na te denken over verandering. Er wordt een sensueel (haast erotisch) instinct in ons gewekt om het leven te willen behouden. Het tweede advies is: Heb geen angst voor de toekomst die nog donker lijkt, geen angst voor onzekerheid, stress, verlies, omdat dit alles bij deze ingrijpende veranderingen hoort. Alles wat nieuw is komt eerst tot rijping in het donker. En we kunnen niet op een ontwerp wachten van waaruit we een eerstvolgende stap gaan zetten. De derde tip is: de mouwen opstropen! Engageer jezelf op politiek gebied, zorg dat je een doorkijkje hebt, en stel vragen die vanuit je ziel komen en vanuit zintuiglijke waarneming! Iedereen kan dat! Ga niet achterover zitten, en laat je niet ontmoedigen en verlammen. Er is zoveel te leren en te doen in deze tijd.

En ten vierde zou ik willen zeggen: Heb de moed om een nieuwe visie ten toon te spreiden. Als we de psyche met een spier vergelijken, dan is ons voorstellingsvermogen de minst ontwikkelde spier. We hebben het nodig om onszelf toe te staan, om een positieve visie van de toekomst in ons te laten

opbloeien. Want niets zal via ons in de wereld komen, wat niet al eerder in ons bewustzijn vorm heeft aangenomen.

En hoe zou je daarmee kunnen beginnen?

Enerzijds worden we daarmee 'stervensbegeleiders' voor de oude cultuur en anderzijds 'vroedvrouwen' voor de nieuwe cultuur. En beide kwaliteiten zijn tegelijkertijd nodig. Dat is in alle tijden van culturele verandering in onze evolutie zo geweest. Ook politieke arbeid en de ontwikkeling van ons bewustzijn zijn factoren, die met elkaar te maken hebben. Ook dat laat zich niet sturen, door eerst dit en dan dat te doen. We doen het allemaal tegelijkertijd. Als onze waarneming en ons denken hierover verandert, worden we ook politiek gezien effectiever. En als we op het politieke vlak iets riskeren, dan verandert daarmee tevens onze waarneming.

Prof. Dr. Joanna Macy is niet alleen mede-oprichtster van de diepte-ecologie, maar ook een van de belangrijkste Boeddhistische leraren in de USA. Ze werd in 1929 in New York geboren, studeerde politieke wetenschappen en werkte daarnaast voor het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. In de 60er jaren werd ze actief voor de burgerrechtenbeweging tegen racisme, atoomwapens en de viëtnam-oorlog. Ze beëindigde haar werk voor de regering en ging met een Peace Corps naar Noord-India, om de tibetaanse vluchtelingen te ondersteunen. De ontmoetingen aldaar leidden ertoe dat ze, terug in de USA, algemene systeemtheorie en vergelijkende religiewetenschappen ging studeren en promoveerde op de parallellen tussen beide vakgebieden. Daarnaast maakte ze zich sterk in de vredes- en ecologische beweging: ze zocht naar mogelijkheden om de verbreide apathie en vertwijfeling rond de bedreigingen met atoomwapens en de ecologische vernietiging therapeutisch te behandelen. Aanvankelijk ontstond hieruit de psychologische vredesarbeid en later de diepte-ecologie. Sinds het midden van de 80er jaren werkt ze met mensen over de hele wereld aan de politieke verantwoording, ecologische actie en spirituele volwassenheid, integrale wetenschap en psychologische omgaan met de crisis, zodat daaruit een nieuwe betrokkenheid kan ontstaan met de toekomst. Haar jongste boek: de reis naar het levendige leven, kwam in 2003 uit.

Bijlage VII: Artikel over Barbara Marx Hubbard

Door Thierry de Wijn van het kenniscentrum voor cocreatie

Barbara Marx Hubbard

Visionair futuriste en sociaal architecte avant la lettre

In de VS is Dr. Barbara Marx Hubbard een alom gerespecteerde en leidende bron van inspiratie in de beweging die de grote transformatie in de wereld op gang brengt. Als visionair verbindt zij als geen ander spiritualiteit, wetenschap, bedrijfsleven en de internationale grassroots beweging. Mensen als Deepak Chopra, Neale Donald Walsch, en ook de diverse business guru's verenigd in de World Business Academy maken regelmatig gebruik van haar gedachtegoed. Ook Dr. Herman Wijffels, spreekbuis van duurzaam en geïnspireerd Nederland behoort tot haar fans. Reeds in 1984 zette zij het verhaal van de grote omwenteling waar we nu middenin zitten inspirerend op de kaart door zich kandidaat te stellen als vicepresident voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Wat is haar geheim, en wat haar visie?

Het verhaal dat Barbara ons vertelt is het verhaal van Bewuste Evolutie en is inmiddels opgetekend in diverse boeken en een serie DVD's. In essentie een heel spiritueel verhaal, gebracht in de taal van de wetenschap. Haar verhaal wat ze altijd vertelt vanuit haar eigen levenservaring en ontwakingsmomenten begon na de 2e Wereldoorlog. Als klein meisje vroeg ze zich af wat het positieve kans achter de ontwikkeling van de atoombom was. Later kwam daar de realisatie van de Grenzen aan de Groei en de potentiële ecologische en sociale crises bij. Tijdens een moment van ontwaken medio jaren 60 zag Barbara Marx Hubbard het potentieel in deze crisis: de geboorte van wat zij de universele mens noemt. Als geen ander heeft zij sindsdien talloze mensen geïnspireerd om mee te werken aan de geboorte van de nieuwe wereldorde. Een wereld die gebaseerd is op kernwaarden als verbondenheid, saamhorigheid en ecologisch bewustzijn. Een wereld ook die, niet vanuit hiërarchische machtsstructuren maar vanuit partnerschappen wordt gedragen en vormgegeven.

Decennia lang heeft Barbara Hubbard dit verhaal onvermoeibaar gepresenteerd tijdens talloze bijeenkomsten. Een van de hoogtepunten daarin was haar nominatie als vicepresident tijdens de democratische voorverkiezing tijdens de presidentsverkiezingen in 1984 in de Verenigde Staten.

Eind jaren 90 voelde zij dat de tijd aan was gebroken om de visie die zij al zo lang vertelde, te belichamen. Met een startgroep van medestanders in Santa Barbara in California onderging zij een transformatieproces in haar eigen woorden de shift van Ego naar Essentie. Wat zij zolang als vlagen van inspiratie tot zich kreeg als waren het kosmische boodschappen, of ingevingen van God, werden nu ervaren als boodschappen vanuit haar eigen ziel.

OCF-themaraapport Spiritualiteit

Mijn persoonlijke kennismaking met haar is allereerst door samenwerking in het internationale trainingsprogramma Gateway to Conscious Evolution. Daarmee zijn enkele duizenden mensen wereldwijd vroegtijdig door dit transformatieproces heengegaan waar nu veel meer mensen middenin zitten. In mijn ervaring is het een transformatie van iemand die een visie heeft naar iemand die zijn deel in het "Grote Werk" op zich neemt. In 2009 heb ik Barbara nog enkele malen meegemaakt tijdens internationale topconferenties. Wat mij trof was het feit dat ze als geen ander bij iedere aanwezige de positieve kwaliteit kon waarderen en versterken. Waar ik andere visionairs nog wel eens in welles-nietes discussies zag verzeilen, was Barbara eigenlijk de grootmoeder die iedereen kon inspireren. In essentie vertelt ze elke keer niets meer dan haar eigen verhaal, haar eigen ontdekkingen. Maar toch is elke presentatie weer fris en inspirerend. Menig ontmoeting met haar heb ik ervaren als een transmissie van universeel bewustzijn. Met haar inmiddels 81 jaar is zij niet alleen de grootmoeder van de beweging van Bewuste Evolutie, maar ook nog steeds een van de meest inspirerende en gewaardeerde spreekbuizen van deze beweging.

[Www.barbaramarxhubbard.com](http://www.barbaramarxhubbard.com)

Bijlage VIII: Artikel over Thomas Berry (1914 - 2009)

Door Lisbeth Liebermann

Thomas Berry is één van de belangrijkste culturele geschiedschrijvers van onze tijd. Berry biedt ons een weldoordachte, filosofisch onderbouwde en functionele kosmologie die de mens weer en in een constructieve en respectvolle relatie plaatst ten opzichte van de Aarde. Zijn uitgangspunt is: "Alles wat bestaat heeft niet alleen een uiterlijke vorm maar ook een psychische dimensie, de Aarde ook".

Als we een innerlijke verbinding met iets of iemand hebben dan bewonen we dezelfde innerlijke ruimte. In de materiële wereld kan dat niet, twee dingen kunnen niet dezelfde plaats innemen. Het samen bewonen van diezelfde innerlijke ruimte is een eigenschap die alleen bestaat in de niet-materiële wereld. Dit is iets wat alle levende wezens kunnen ervaren waarbij dat gevoel zich kan uitbreiden tot het hele Universum waarbij alles een innerlijke verbondenheid heeft.

De mens is maar één levensvorm tussen vele maar wel één met een enorme invloed op de grotere leefgemeenschap. We zouden ons moeten realiseren dat de werkelijkheid van ons bestaan alleen maar waarde heeft in de context van verbondenheid en communicatie met de grotere leefgemeenschap, want die biedt ons schoonheid voor onze verbeelding, inspiratie voor de geest en intimiteit voor ons gevoel.

Op dit moment leven we tussen twee verhalen, het oude voldoet niet meer, het nieuwe verhaal is er nog niet. We staan aan het begin van een nieuw tijdperk. Dit kunnen we het ecozoïsche of ecologische tijdperk noemen. Dat woord is gekozen om de relatie van een organisme met zijn omgeving en tevens de onderlinge afhankelijkheid van alle levende en niet-levende systemen op aarde aan te geven. Het gaat niet alleen om bijvoorbeeld aanpassing van onze brandstofvoorziening of ons sociaaleconomisch stelsel. Wat vooral gevraagd wordt is een drastische evolutie van ons bewustzijn. Wij moeten een nieuwe invulling geven aan wat het betekent om mens te zijn.

We zijn als mens nu zo machtig dat we de dominante factor zijn geworden die het lot van de aarde en alles wat erop leeft bepaalt. We beschikken over leven en dood van volledige leefsysteem.

Het nieuwe ecologische tijdperk kenmerkt zich daarentegen door de volgende drie beginselen:

- Differentiatie: de oeruitdrukking van het Universum. Hoe de aarde vanuit een ééncellige tot een geweldige variëteit aan levensvormen tot bloei kwam.
- Subjectiviteit: de innerlijke, spirituele en psychische hoedanigheid van alles in het Universum.
- Gemeenschap: de wijze waarop elk onderdeel van het Universum met elkaar verbonden is. Het is één energetisch proces. Er is maar één oerenergie. Intuïtief weten we dit en is dit de basis van alle religies en mystieke ervaringen.

Thomas Berry spreekt in dit kader over "Het Grote Werk".

OCF-themaraapport Spiritualiteit

Het besef van "Het Grote Werk" nam voor het eerst vorm aan toen T.B. elf jaar was. Het gezin Berry verhuisde. Thomas ging de omgeving verkennen, en ontdekte een wei met witte lelies die boven het gras uitstaken. Het was voor hem een magische ervaring.

Dit veld is voor B. de maatstaf geworden in zijn leven. Alles wat dit veld door de natuurlijke cycli ondersteunt is goed, alles wat afbreuk doet aan de schoonheid en integriteit van dit veld is niet goed. Die maatstaf geldt voor de politiek, het gerechtelijk systeem, de economie, educatie en religie.

* in bovenstaande tekst zijn citaten opgenomen uit het werk van Thomas Berry zoals samengevat in het boek "Thomas Berry een profeet van de aarde" door Michiel Doorn.
[http://www.lulu.com/browse/search.php?
fListingClass=0&fSearch=thomas+berry](http://www.lulu.com/browse/search.php?fListingClass=0&fSearch=thomas+berry)

Bijlage IX: 'We moeten ons wereldbeeld kantelen'

Door Annick de Witt van Stichting wAarde
27 juli 2007

Annick de Witt is werkzaam bij Stichting wAarde, een denktank binnen de natuur- en milieubeweging. Zij heeft uitgebreid onderzoek verricht naar de relatie tussen spirituele waardeoriëntaties en milieuverantwoordelijkheid.

We moeten ons wereldbeeld kantelen: het is tijd voor een innerlijke klimaatverandering

Achter het broeikaseffect schuilt een rationeel wereldbeeld waarin weinig plaats is voor zingeving en persoonlijke groei. Daarom is de zorg over warme winters en te vroege zomers een uitgelezen kans om dat wereldbeeld te kantelen. Niet 'weg met de ratio' maar 'de ratio voorbij'.

Hoewel de milieubeweging al decennia hamert op de risico's van klimaatverandering, is dat gevaar opeens óók tot het bewustzijn van de massa doorgedrongen. Plotseling is het klimaat hot. Dat deze omslag in het denken zó snel zou gaan, had geen trendwatcher voorzien. Maar er zijn wel een paar verklaringen. Denk aan de naadloze timing van de documentaire van Al Gore (An Inconvenient Truth): de 'ongemakkelijke waarheid' uit de film hebben we direct en lijfelijk in onze eigen omgeving ervaren, eerst met het nagenoeg ontbreken van de winter, vervolgens met het veel te vroeg intreden van de zomer. Daarnaast trekt de economie aan, en een opwaartse conjunctuurbeweging gaat doorgaans gepaard met toenemende aandacht voor milieuvraagstukken. Bovendien worden we opnieuw geconfronteerd met de onbetrouwbaarheid en politieke gevoeligheid van onze huidige energiebronnen.

Deze klimaathype heeft een koerswijziging op energiegebied mogelijk gemaakt die tegen de tendens van de afgelopen jaren indruist. Dit maakt duidelijk hoe cruciaal het collectieve bewustzijn is: zolang de kritieke massa klimaatverandering niet als prangend probleem ervaart, is er geen draagvlak voor het werken aan een oplossing.

Die oplossing wordt overigens door het gros van de Nederlanders in nieuwe technologie gezocht. Maar tegen dit technologisch optimisme valt heel wat in te brengen. Nieuwe technologie komt niet uit de lucht vallen; voor ontwikkeling en implementatie is naast creativiteit bovenal politieke betrokkenheid en dus maatschappelijk draagvlak nodig. Daarnaast blijkt steeds weer dat technologische vernieuwingen vaak ingehaald worden door andere (demografische, economische, culturele) ontwikkelingen. Auto's zijn zuiniger geworden, maar we zijn ook meer en grotere auto's gaan rijden. En als er straks écht zuinige auto's zijn, gaat de consument die dan massaal aanschaffen? Zal hij een kleine auto kopen als dat niet bij zijn status past?

Het huidige klimaatdebat beperkt zich doorgaans tot nieuwe technologie en duurzame energie, met af en toe een uitstapje naar gedragsverandering en bestuur. Hoe belangrijk deze elementen ook zijn, effectief klimaatbeleid vraagt bovenal om een innerlijke klimaatverandering, een transformatie van het collectieve bewustzijn. Als we willen dat de huidige opwinding over klimaatverandering niet een hype blijft, die net zo makkelijk wegwaait als dat hij aan kwam waaien, dienen we dieper in onszelf te graven, en te verstaan wat deze crisis over onszelf, onze relatie tot de wereld en onze levenswijze vertelt.

Spirituele nomaden

Onze laatmoderne samenleving knalt in vele opzichten uit de voegen van dit materialistische wereldbeeld. Op veel fronten kondigt zich een verschuiving aan. Kijk naar de zoektocht naar levenskwaliteit en zingeving, naar betekenis en diepgang, naar persoonlijke groei en authenticiteit – veel Nederlanders zijn ‘spirituele nomaden’ geworden, schrijft het Sociaal en Cultureel Planbureau. We laven ons in de loop van ons leven aan diverse bronnen, van meditatiecursus tot Matthäuspassion. Want het westerse model, met zijn overdadige materiële welvaart en eindeloze keuzemogelijkheden, heeft de existentiële vragen van het individu niet kunnen beantwoorden, noch de sociale samenhang kunnen creëren waaraan in elke samenleving behoefte bestaat. Ook in het nieuwe regeerakkoord staat het: „Welvaart is nog geen welzijn. Sociale zekerheid is nog geen sociale samenhang.”

De antwoorden worden vaak gezocht in de sfeer van de persoonlijke groei, zingeving en spiritualiteit. Daarbij is het nuttig het onderscheid over te nemen dat de Amerikaanse filosoof Ken Wilber maakt tussen ‘prerationale’ en ‘postrationale’ vormen van spiritualiteit.

De eerste vorm van spiritualiteit wordt gekenmerkt door magische en mythische denkbeelden en romantische idealisaties. De postrationale variant verwijst juist naar de ontwikkeling van vermogens die in ontwikkelingspsychologisch opzicht voorbij het rationale denken liggen, maar daar wel op voortbouwen.

Deze tweede vorm van spiritualiteit is een logische stap in de menselijke ontwikkelingsgang, waarbij het individu er naar streeft een volgende laag in zijn menselijke vermogens aan te boren – bijvoorbeeld een werkelijke innerlijke rust, een vermogen tot creatief en integraal denken, waarachtige empathie en medemenselijkheid, authenticiteit en integriteit.

Mits de rede redelijk genoeg is om haar eigen beperkingen te erkennen, is deze spiritualiteit dus geenszins contra rationem, in strijd met de rede. Integendeel. Het intellectueel verhelderen en talig articuleren van dit domein is cruciaal om het tot ontwikkeling te kunnen laten komen. Want, om met Wittgenstein te spreken, „de grenzen van mijn taal duiden de grenzen van mijn wereld aan.” Bovendien is dit gebied al duister en vaag genoeg van zichzelf en dus niet gebaat bij zweverigheid.

Het gaat hier niet om een marginale onderstroom. Kijk bijvoorbeeld naar voormalig kabinetsinformatuur Herman Wijffels. Hij is een lichtend voorbeeld van

OCF-themaraapport Spiritualiteit

iemand die een dergelijke postrationele spiritualiteit voorstaat en lijkt één van de koplopers te zijn in een bredere beweging.

In de cultuur als geheel zien we ontwikkelingen die appelleren aan andere werkelijkheidsopvattingen en een andere mensvisie. In de wetenschap worden de grenzen van de positivistische wetenschapsopvatting in toenemende mate beklaagd en overtreden. In de filosofie staan de aloude levensthema's weer op de agenda en beleeft de levenskunst een ware hausse. In het bedrijfsleven worden praktijken als meditatie en persoonlijke groei geïntegreerd, omdat zij een bijdrage kunnen leveren aan de creativiteit van de werknemers, en dus aan de productiviteit van het bedrijf. Er is een economie in opkomst waar de belangrijkste 'grondstof' niet langer land of kapitaal is, maar de mens zelf: zijn arbeid, netwerk, kennis, creativiteit en denkkracht.

Toch is spiritualiteit vaak negatief beladen. Velen denken erbij aan zweverigheid, irrationaliteit en regressie – de prerationele variant. Dat is wel te begrijpen. De samenleving heeft ook slechte ervaringen met mensen die beweren uit de naam van God te spreken en daar op schaamteloze wijze misbruik van maken. De beeldvorming rondom spiritualiteit is getraumatiseerd door 'goeroes' die met hun volgelingen het bed in doken, en door dolende individuen die de emotionele grillen van hun 'innerlijke kind' belangrijker vonden dan de grenzen van een ander. Voor veel overtuigde atheïsten lijkt het een terugkeer naar iets waar we ons juist met veel pijn en moeite van ontworsteld hebben.

Maar de zoektocht van de spirituele nomaden laat zien dat onze ideeën over spiritualiteit aan een 'update' toe zijn. Het begrip lijkt de meeste kinderziektes overwonnen te hebben en zoekt nu haar vorm in de volwassen wereld.

Uitgangspunt van een dergelijke postrationele spiritualiteit is dat het spirituele of 'goddelijke' zich manifesteert in, door en als het leven zelf. Het is dus niet beperkt tot een hiernamaals of een schepper die buiten zijn eigen creatie staat. Evolutie en creatie zijn geen elkaar uitsluitende begrippen, maar eerder twee kanten van dezelfde medaille: evolutie is een continu proces van creatie, en creatie vindt plaats door middel van evolutie. Alles is beziel, en het verschil tussen mens en natuur is eerder gradueel dan absoluut van aard. De mens is een 'co-creator', een levenskunstenaar, die – mits getraind, ontwikkeld, gecultiveerd – hogere vermogens en een groter potentieel in zich draagt dan we meestal voor mogelijk houden.

Dit potentieel brengt zowel een rijk scala aan mogelijkheden als aanzienlijke verantwoordelijkheden met zich mee. De hele wereld, de natuur, het leven, herwint hiermee haar waarde en betekenis. En deze levensopvatting gaat doorgaans gepaard met een groot gevoel van milieuverantwoordelijkheid – van cruciaal belang voor klimaatbeleid in al zijn facetten.

Bijna iedereen heeft wel eens toegang tot deze dimensie (gehad), in gelukzalige momenten, wellicht op een juist beklommen bergtop een prachtig landschap overziend, de liefde bedrijvend met onze meest dierbare of met heel ons wezen genietend van kunst of muziek. Opeens voelen we ons licht en vreugdevol, zijn

we open en ruimhartig naar de mensen om ons heen of denken we helderder. Ons leven vult zich met een gevoel van zin en betekenis. Het beste in ons wordt wakker. Kwaliteiten waar we in het dagelijks leven maar mondjesmaat toegang toe hebben komen ineens aan de oppervlakte. Vaak zijn het ook intensief -zintuiglijke ervaringen: de verbondenheid met ons eigen lichaam, de ander of de wereld voelt juist heel natuurlijk, alsof de grenzen even oplossen of poreus worden. En hoe opmerkelijk en misschien uitzonderlijk dergelijke momenten ook zijn, het gekke is juist dat we ons meer onszelf voelen. Alles voelt spontaner en directer: we zijn in overeenstemming met onze eigen natuur. Voor sommigen geven dit soort momenten de doorslag om andere keuzes in het leven te gaan maken, bijvoorbeeld om zich met hart en ziel te gaan wijden aan zaken die zij werkelijk belangrijk achten. In die zin dragen deze 'peak', 'flow', 'top' of 'sublieme' ervaringen bij aan de persoonlijke waardeontwikkeling.

Wetenschap en waarheid

In de omwenteling van het christelijke naar het wetenschappelijke wereldbeeld verzette de kerk zich hevig tegen de nieuwe inzichten en hun implicaties. Nu is het vooral de wetenschappelijke wereld die zich afzet tegen verschuiving van het paradigma, het overheersende denkkader. Zij is, met haar 'vetorecht' op waarheid, de nieuwe kerk geworden. Het postmodernisme – met zijn verabsoluteerde relativiteit – is van dit wereldbeeld de uiterste consequentie.

Juist nu we de materiële wereld met zo veel intelligentie en precisie in kaart hebben gebracht, openbaart zich een kennistekort van fundamenteel andere aard. Er is honger naar subjectieve kennis, naar ervaring en beleving. Er is behoefte aan begrip van het innerlijk universum van het individu. Er wordt gedebatteerd over waarden en normen. En steeds meer mensen houden zich bezig met vormen van innerlijke ontwikkeling.

Tweederde van de Nederlanders 'bidt' bijvoorbeeld, zo blijkt uit recent onderzoek. Dit bidden betreft vaak niet het traditionele aanroepen van God, maar is meer een vorm van meditatieve zelfbespiegeling, een psychotechniek ter herstel van het innerlijk evenwicht. Echter, die innerlijke belevingswereld is niet te begrijpen, beschrijven en 'bewijzen' binnen de kaders van de bestaande positivistische wetenschapsopvattingen. De verstandigste wetenschappers onderkennen dan ook dat er naast de rationeel-wetenschappelijke kenwijze andere legitieme kenwijzen bestaan, waarvan de kunst en de filosofie doorgaans als de belangrijkste worden gezien.

Naast het zien, de wereld van de objectieve waarneming en het afstandelijke hoofd, bestaat er ook het zijn, de wereld van de subjectieve beleving en het voelende hart. Maar de door deze laatste kenwijze geopenbaarde wereld wordt doorgaans strikt gescheiden van de langs natuurwetenschappelijke weg gekende wereld.

Dit resulteert in de absurde situatie dat er naast twee primaire kenwijzen ook twee verschillende werkelijkheden lijken te zijn. Dit verscheurt niet alleen de wereld maar ook onszelf: de mens als kennend subject en de mens als object dat gekend wordt zijn in twee ogenschijnlijk onvereenigbare wetenschapsgebieden terechtgekomen.

Voor de wetenschapsfilosofie ligt hier een gigantisch vraagstuk. Stel je voor dat het nieuwe paradigma en de ervaringen van talloze individuen een kern van waarheid bevatten: dat een spirituele of innerlijke dimensie al het leven op aarde doordringt. Omdat deze aanwezigheid niet empirisch te meten dan wel rationeel hard te maken is, glipt deze dimensie door de mazen van het net van de wetenschappelijke waarheidsclaims. We kunnen op basis van de huidige spelregels wel een uitspraak doen over hoe mensen deze dimensie (menen te) ervaren, maar kunnen daarmee niks zeggen over de werkelijkheid zelf. Objectieve kennis is empirisch - rationeel; subjectieve kennis een sociaal-psychologisch construct. Echter, zolang we die innerlijke wereld – die velen van ons op onze betere momenten in alle helderheid ervaren – niet als 'werkelijk' erkennen, hoe kunnen we dan verwachten dat mensen zich oriënteren op of ontwikkelen in dit domein? Hoe kunnen we hun dan verwijten dat ze hun heil zoeken in zielloze consumptie en oppervlakkig materialisme, in lege uiterlijkheid en hol hedonisme? En let wel: het is juist prachtig om van het leven te genieten, en in de materiële wereld huist een diepe schoonheid. Maar dit geluk of genot raakt uitgehold als we deze innerlijke belevingswereld geen werkelijkheidswaarde toekennen, haar ontkennen in plaats van haar cultiveren – want uiteindelijk is dit de enige plek waar we liefde kunnen beleven, waarde kunnen voelen, mededogen kunnen opbrengen, écht contact met ons zelf, met anderen of met de natuur kunnen maken en vreugde en geluk kunnen ervaren.

Dit roept de vraag op hoe we deze innerlijke belevingswereld objectief kunnen bestuderen zonder haar te objectiveren. Hoe kunnen we op waarheidsgetrouwe wijze het zijn tot een bron voor het zien maken? En hoe kan het zien ons helpen meer toegang tot het zijn te krijgen? Zolang we krampachtig vasthouden aan het door onszelf geconstrueerde plafond op onze werkelijkheid – ons het zicht ontnemend op de prachtige sterrenhemel boven ons – kan het nieuwe wereldbeeld, en daarmee de nieuwe wereld, niet volledig tot wording komen.

limaatverandering als 'blessing in disguise'?

Een metafysische omwenteling is een pijnlijk, moeizaam en uitermate traag proces. Een beetje externe dwang om de maatschappelijke weerstand die dit proces oproept te kunnen overwinnen, komt dan ook goed van pas. Klimaatverandering – het drama van deze tijd – kan hierin wel eens een sleutelrol gaan spelen en zich, in alle ellende en bedreigingen, ontpoppen tot een blessing in disguise. Dit omdat het ons, in zijn alomtegenwoordigheid en onontkoombaarheid, noodzaakt tot die radicale omwenteling in denken en doen. Respect voor de natuur, voor alle innerlijke en uiterlijke rijkdom die ons gegeven is, kan ons blijkbaar alleen met zeer harde hand worden bijgebracht. Klimaatverandering helpt zo hopelijk de geschiedenis een hardhandig handje en stuwt de mensheid voort in die complexe maar dankbare ontwikkeling van het volwassen worden, van het volledig tot wasdom komen.

Al Gore schreef het al in 1992 in zijn boek *Earth in the Balance*: „Hoe dieper ik zoek naar de wortels van onze globale milieucrisis, hoe meer ik er van overtuigd raak dat het een uiterlijke manifestatie van een innerlijke crisis is, die, bij gebrek aan een beter woord, spiritueel is.”

Bijlage X: Interview met Herman Wijffels

15 november 2010

Utrecht University, UCAD

Wijffels is één van de weinige Nederlanders die spirituele principes impliciet maar overduidelijk laat terugkomen in zijn inspirerende verhalen. Zeer zorgvuldig slaat hij een toon aan waardoor mensen zijn woorden pikken en oppikken. Hij weet een spiritueel bewustzijn, een 'consciousness over the one-ness', zo te brengen dat het aansluit bij ons gewone dagelijkse leven. En vooral: Hij belichaamt, hij is, waar hij over spreekt. De uitwerking van het interview is deels in het Nederlands en deels in het Engels, vanwege een tweetalige deelnemer in het gesprek. De bijgevoegde uitwerking is een zo zorgvuldig mogelijk weergave van het gesprek.

All social cultural changes start at personal level

We should start at personal level. We need to supply the individual with a new "software" (way of thinking), where new level of consciousness can emerge. This will lead to a new civilization where we transcend the previous level of consciousness. If more people follow this path, then the change of personal values will lead to change in institutions. This new people create a sustainable society. This is a self-organizing and spontaneous social movement. One of the key items is about managing the "commons", which are the basis of our life (e.g. air, water, forest but also culture). Our anthropocentric and egocentric thinking is destroying our commons (ecosystems and cultures as holistic concepts). We cannot commercialize our culture commons. Sustainability is reached only when the perfect combination (deal) between social, economic and ecosystem levels innovate, then we create a new economy. But everything starts developing a new conscious; this is basic for a change. (comment after the interview: You can see the see the social, economic en eco-systems on one level, say the horizontal line. Developing new consciousness can be placed on a vertical line. If we don't make a step on the vertical line, we cannot change fundamentally on the horizontal level.)

People as social entrepreneurs

Evolution starts with an idea (purpose). Then there is action around this idea and something new can happen. Entrepreneurship works in this way, generating new knowledge and ideas. And then new institutions (laws, regulation, new values and governmental behavior will come). This social movement starts with that idea (purpose/intention), then people create a network and work in this idea. In a way, all these people are social entrepreneurs, change agents of the new society. So, we see them called as "cultural creatives". It is about 25% or 33% of the western society who are proposing something new and living differently. They are not complete part of the government, so the new ideas are not yet codified. We see that governments are a consequence of the society (not the other way

around). Governments are always lagging on consciousness, on acting. So their codification will come after the change within society that is looking for new values and ways to act. And therefore local acting is getting very important.

Integral vision

In this transition everybody has its own opinion about sustainable development and the solutions to take. So we see technologist with very strong opinion, greenist, etc. But things will work out better if people have a more integral view, have more holistic solutions.

They way to communicate

We need to develop a new language to communicate

1. New technology approach, reformal, cognitive science
2. New values

The book of Klaas van Egmond, (*Een vorm van beschaving*) explains how different value system are influencing society. It gives us an insight in how todays values can be characterized and how they create a centrifugal force (uit de bocht vliegen). With the insights of Descartes, human being was defined as being only the head. By that worldview man became apart from nature. After the second world war (in the 60-70's) a lot of people assume a pre-rational position, willing to back to the native times. Ken Wilber says: we have to transcend this rationality, which means reintegration the capacity of humans to act not only on rational thinking but also on emotional thinking. When we do that emotions can be brought back to institutions and to the whole, to human beings. Integrate compassion. Still people think that is not rational, but it is the connection with emotions that makes you able to connect to people, to other species.

The capacity to connect to other people and live as such is a function of the quality of the connection with yourself. I am a supporter of the basic idea that it is important that you are connected to yourself. Then you can connect to your destinations as a human being, to what you have come to do here in this live. That is the connection with the Self, not your ego but your connection to the Source or God, or what you will call it.

General Spirituality is not based on doctrines. And it is part of the journey in this time.

Spirituality at business, work

We zien dat spiritualiteit vandaag in allerlei vormen opgang maakt. De manier waarop dit plaats vindt is wanneer mensen zichzelf vragen stellen. Hoe kunnen we het beter en anders doen? We zien dat we op allerlei fronten vast lopen. Ecologisch maar ook in onze huidige organisatievormen.

Organisatievormen zijn nog een hiërarchisch piramide. Maar mensen passen na 100 jaar emancipatie niet meer in deze vormen. Er ontstaat vervreemding door de schaalvergroting. Dan zeggen mensen het moet anders. Er is enerzijds het probleem. En aan de andere kant zien mensen de mogelijkheden om het

anders te doen. In plaats van de huidige manieren van omgaan met grondstoffen krijg je C2C. Er ontstaan nieuwe gemeenschapsvormen (transition towns). Het is nog niet een dominant iets. Het is een hele tijd een onderstroom geweest. We zijn nu in de fase gekomen dat het meer mainstream gaat worden. Mensen redeneren heel simpel. Als wij onze bronnen uitputten en vervuilen, dan houdt het een keer op. Dus moeten wij verantwoordelijkheid nemen voor onze hulpbronnen. Voor de één is het zakelijk. Voor de ander is het spiritueel. Zorgvuldig omgaan met het leven als zodanig is niet strijdig met winst maken. Het exploiterende concept van uitbuiten verdraagt zich niet duurzaamheid. Er zijn verschillende goede initiatieven van bedrijven als Akzo-Nobel, Unilever, Triodos.

Wijffels vision for 2035

2035 Sustainability will become a basic value underpinning our behavior. We will see that it has translated into actual behavior that we have made considerably progress in creating a sustainable energy supply system. That C2C has become a common feature in business. That we have reduced our environmental footprint. It will not be on a level that we are really sustainable. That takes at least one or maybe more than one generation (2050). The way we organize ourselves, industries, enterprises, education will move to interconnectedness and specificity. That is a key issue. Local needs will be addressed at the individual level. There will be a notion of different kinds of intelligence, instead of today's system that aims at only our rational intelligence. So transform educational system in a way that students get access to a development process. Also there really will be *healthcare* and not *illnesscare*: So our attention will shift to a lot more prevention. A local doctor advises you about lifestyle and ways of feeding yourself. And it's about the question: Cleaning up the mess or preventing the mess? Solutions will not be focused on the rear end of the processes but focused on the beginning. Nowadays people leave half of their potential at home. Use fully the capacity that is developed by a life-long learning system. It is about the change of the Human Resources department to Human Development Department. Government mechanisms, like social security (uitkering) should change, nowadays they are ineffective and bureaucratic and should become more proactive. Now social security forbids you to do something on the labourmarket. We will turn to a situation where you get social security if you are not able to work for a some period.

Human Dignity and our resources

The connection that I see very strongly is the connection with Human Dignity. That is in my view the ultimate goal of life itself, of evolution. That is creating a world in which every human being has an opportunity to develop his or hers full potential in order to make a contribution to society, to life itself. At this stage in evolution, we have so many people on the planet and that will still increase. That an integral part of human dignity is, handling very carefully the physical sources of life itself. That is our natural resources. You cannot make progress in bringing that ultimate goal of human dignity closer, if you are not looking and handling

carefully national resources. If we are destroying our natural resources that society is based on, we cannot live in dignity.

Als je duurzaamheid bespreekbaar wil maken is praten over onze hulpbronnen een ingang om dat te doen.

Soms sluit juist de sociale dimensie meer aan bij mensen. In mijn ogen zijn mensen staan mensen meer open voor de sociale dimensie van duurzaamheid. Ecologische ontwikkelingen worden snel gezien als een bedreiging. Ik kan dus niet meer op vakantie of ik kan geen auto meer rijden. Ik moet een trui aan om de verwarming lager te zetten. In de sociale dimension zit veel potentie om een beroep te doen op mensen. Extreme armoede en extreme rijkdom zijn beide bedreigingen voor onze ontwikkeling. Armoede omdat dan ecosystemen worden aangetast. Extreme rijkdom omdat mensen dan een te grote voetafdruk hebben.

Wat is zorgen voor je naaste?

Veel mensen zien menselijke waardigheid als een bedreiging. Wijffels: Daar ben ik het niet mee eens.

Een woord dat we kennen is de naaste. Vanuit het christendom is dit vertaald in: de ander (the other man). Als je terug gaat naar de situatie waarin die tekst is gemaakt dan ging het om een andere betekenis dan de menselijke waardigheid van de ander. In de originele tekst betekende het woord naaste: weidegenoot . De oorspronkelijke betekenis ging over het hanteren van gouden rules; Behandel de ander zoals je zelf behandeld wil worden. Laat de velden achter zoals je je achter zoals je ze aan zou willen treffen.

Het interview, dat plaats vond op de dag dat Herman Wijffels opnieuw opa werd, eindigt met het benoemen van een belangrijk uitgangspunt : The consciousness over the one-ness .

Bijlage XI: Interview met Jean Paul van Soest

19-11-2010

Jean Paul van Soest is zelfstandig adviseur op het gebied klimaat, energie, biodiversiteit e.d., en o.a. "medeauteur van het boek "De aarde heeft koorts". In dit boek wordt een relatie gelegd tussen de klimaatverandering duurzame ontwikkeling en spiritualiteit. Hij volgde jarenlang diverse trainingen en cursussen op het gebied van spiritualiteit en noemt zijn levensvisie eclectisch boeddhistisch.

JPvS onderscheidt in de veranderingen die momenteel in de samenleving plaatsvinden twee bewegingen: een onderstroom die gaat voor nieuwe waarden duurzaamheid en een meer spirituele benadering en een hele krachtige bovenstroom die vast willen houden aan de bestaande waarden en verhoudingen. Het is aan een ieder om hierin zelf een keuze te maken. Zijn keuze is duidelijk voor de onderstroom.

JPvS onderkent de groei en het belang van de onderstroom, maar ziet dat deze niet krachtig genoeg om zaken als klimaatverandering t.g.v. temperatuurstijging nog ongedaan te maken. De temperatuur van de aarde zal 4 graden stijgen wat enorme gevolgen zal hebben op het ecosysteem van de aarde en de biodiversiteit. Hij is hierin pessimistisch. Kijkend naar bijvoorbeeld de energiesector, ziet hij op dit moment een enorme capaciteits-opbouw op het gebied van traditionele kolencentrales, Hiertegenover staat slechts een kleine groep van bedrijven als Greenchoice en ENECO die gericht zijn op een duurzame energievoorziening.

Voor veel bedrijven is de keuze voor duurzaamheid, naar zijn mening niet meer als een nieuwe marktkans en is Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen niet meer als een marketinginstrument. Toch zijn er ook bedrijven waar duidelijk sprake is van ideologie en spiritueel ondernemerschap. Soms ziet ook een deel van het management het t als marktingkans terwijl een ander deel duidelijk gericht is op hogere waarden.

Spiritualiteit komt hij weinig tegen in het werkveld. Eigenlijk alleen in een 1 op 1 gesprek als je doorvraagt. Dit betekent dat het er wel is, maar not done is om er openbaar over te praten. De verbinding van duurzaamheid en spiritualiteit ligt voor hem in het zorgvuldig omgaan met het planetaire en menselijke kapitaal. Duurzame verandering zonder innerlijke basis heeft het grote gevaar in het tegendeel om te slaan omdat het vaak erg gericht is op versterking van het eigen ego.

Momenteel zie je in veel sectoren dat bedrijven en overheden gaan samenwerken om de duurzame ontwikkeling te versnellen. Dit vraagt een open houding van een bedrijf, waarin je elkaar niet alleen ziet als tegenstanders maar collega's met hetzelfde doel. Dergelijke processen functioneren alleen goed als bedrijven voorbij hun eigen belangen kunnen denken vanuit een groter geheel. Deelnemen aan dergelijke processen verandert

OCF-themaraapport Spiritualiteit

naar alle waarschijnlijkheid zowel de bedrijfscultuur als de houding van de individuele deelnemers. Je zou dit kunnen zien als een vorm van spirituele ontwikkeling. JPvS herkent de bovengenoemde beweging en vermoed dat dit inderdaad tot veranderingen zal leiden al zal dit niet bij iedereen zo zijn. Het Kennisnetwerk duurzame productketens waarvan hij voorzitter is, is in feite zo'n netwerk.

Lijfspreuk:

Hoop is een kwaliteit van de ziel en is niet afhankelijk van wat er in de wereld gebeurt. Vaclav Havel.

Overige functies en activiteiten:

Jean Paul van Soest: Zakelijk directeur The Edge international school for leadership and spirituality, medeoprichter en bestuurslid van energy4all en van Creative Biomass Foundation, lid adviesraad SustainAbility Ltd, lid raad van commissarissen van de Triodosbank en van het Centrum Landbouw en Milieu.

JPVS is verder samen met Klaas van Egmond een van de redacteuren van het Manifest Planet First, wat het resultaat is van serie debatten over duurzaamheid, op initiatief van de Nationale Postcode Loterij in samenwerking met het Institute for Sustainable Innovation & Development (INSID).

Conclusies

Jean Paul van Soest onderscheidt een krachtige bovenstroom die voortgaat op de oude weg en een veel zwakkere groeiende onderstroom die vanuit nieuw, ook spirituele, waarden in een andere duurzame samenleving wil opbouwen. Deze onderstroom zal de klimaatverandering met al zijn effecten op het leven echter niet kunnen voorkomen. Veel duurzaamheid is windowdressing, duurzaamheid vanuit diepere waarden is vermoedelijk meer aanwezig dan men laat zien. De ontwikkelingen van samenwerking tussen bedrijven op basis van transparantie en vertrouwen zou je kunnen zien als een vorm van spirituele ontwikkeling.

Bijlage XII: Interview met Karin van Hest

Tilburg 14 november 2010

Karin van Hest is beeldend kunstenaar en geeft les op Fontys Hogeschool in Tilburg. Ze ontwikkelde hier onder andere een module spiritualiteit.

Wat voor Rol Speelt Spiritualiteit in uw Leven?

Er wordt niet gevraagd 'welke' rol. Wat wordt hier dan wel gevraagd? Of waarnaar wordt hier gevraagd? Wordt er gevraagd naar de betekenis en waarde, de kleur van de beleving, de hoeveelheid spiritualiteit en het bewustzijn in de kwaliteit ervan? Hoe dan ook wordt er in de vraag vanuit gegaan dat er sowieso een rol voor 'spiritualiteit' is weggelegd. En dat is ook zo.

Visie op de Werkelijkheid?

Spiritualiteit is er, is erin, is in de dingen, in de mensen en is ook 'in', zelfs als het niet in de mode is. Wat dit betreft was mijn confrontatie met het boek 'het verschijnsel mens' op twaalfjarige leeftijd achteraf gezien – een sleutelervaring. Maar reeds als achtjarige schreef ik in mijn poesiealbum en later in al mijn schriften en boeken het volgende. Mijn voor- en achternaam, straat, plaats, provincie – dat is Noord-Brabant en naar later bleek één van de meest spirituele gewesten – land, werelddeel, Aarde en Kosmos, soms Heelal. In een onderzoekje van zo'n tien jaar geleden vroeg ik collega's en vrienden, familie en vage kennissen, of zij dit ook deden. Blij verrast waren degene met eenzelfde – ik kom van de sterren – mensbeeld. Degenen met een meer nuchtere instelling glimlachten bij deze vraag van een 50 jarige.

Toegepaste Bewustzijnverandering in het Onderwijs I

Het begrip 'Spiritualiteit' heeft een aards karakter en daardoor kom je direct in een ecologische dimensie. Wanneer je als coach in het hoger beroepsonderwijs de piramide van Bateson / Dilts tijdens je werk voor je geestesoog neemt kun je zeggen dat spiritualiteit bovenaan staat vanuit een hiërarchisch standpunt bezien of allesomvattend vanuit een ecologisch en holistisch standpunt bekeken. De theorie van de logische niveaus geeft immers aan dat alle eronder liggende lagen automatisch worden op- en meegenomen wanneer aangestuurd wordt op de bovenste laag; ook wel de laag van zingeving genoemd. Wanneer het willen, het denken, het voelen en het handelen op één lijn liggen voelt men zich congruent, men denkt wat men voelt en men wil wat men doet. Kortom men zit goed in zijn vel – een zijnstoestand. Dat laatste wordt ook wel tevreden, gelukkig of zelfs in *flow* verkerend genoemd.

Mocht ik vroeger graag alles opschrijven – mogelijk voortkomend uit mijn controlebehoefte – nu probeer ik na een congres, conferentie, competentiegesprek of consultatiesessie één samenvattende zin te formuleren in mijn hoofd. De laatste zin die ik bedacht klinkt 'alle actie vanuit visie'. Dat vond ik een ontdekking want meestal doet de mens maar wat. Hier werd het hogere

aan het lagere of wel het bovenpersoonlijke aan het automatisch handelen gekoppeld. Of het een piramide of spiraal betrof maakte weinig uit; men kwam elkaar of zichzelf weer tegen op een mogelijke trap in een onmogelijk gebouw in een werk van de graficus Escher.

Wanneer men werkelijk alle actie vanuit visie laat ontspruiten ervaart men ruimte, een spirituele ruimte in de tijd. Ik ervoer ruimte en rust door sindsdien niet te veel en niet onmiddellijk te doen. Woe-wei werd een nieuwe levensleidraad. Met dat inzicht probeer ik tegenwoordig alles – en dus ook het schrijven van deze tekst – concreet ervaringsgericht te onderbouwen.

Hoe paradoxaal dat ik vanuit een beschouwelijke aard tot volledige overgave kwam.

Het ouder worden in jaren was hierbij ook een geweldige en weldadige omstandigheid.

De huidige Ontwikkelingen van de Mens op Aarde

Wanneer de mens tot het inzicht komt dat hij aardling is en zich heeft in te voegen in het eeuwig spel tussen chaos en chronos komt hij wellicht niet alleen tot zelfbewustzijn maar ontdekt hij – zoals de Boeddhisten als uitgangspunt hanteren – dat er helemaal niet zoiets als een eigen persoonlijk Zelf bestaat. Dat er hooguit een – zoals Joanna Macy het formuleert – een ecologisch Zelf bestaat dat per definitie bovenpersoonlijk en collectief is. Hier helpt de natuurwetenschap met de wetten van de systeemtheorie. Ondanks dat deze oerwetten reeds in de jaren dertig van de vorige eeuw blootgelegd zijn houden wij hardnekkig vast aan het tegendeel. Dat heeft met het primaire – volgens sommigen nogal primitieve – brein te maken. Het aloude jager- / prooimechanisme is – hoewel in het zachte deel van de hersenen – hardnekkig en is onze harde kern. Dit alles betekent echter niet dat je de uitvinding van het ego overboord moet gooien maar er wel de betrekkelijkheid van een werkmodel in kunt gaan zien. De werkelijkheid wordt ervaren binnen ons fysieke bestaan dat volgens sommigen het enige bestaan is. Door heftige ervaringen kan men wel totaal in dat andere, egoloze gebied geworpen worden. Het prettige van dat gebied is dat dit de angst sterk reduceert, je door universele liefde wordt omhuld, het er (on)draaglijk licht lijkt en mededogen welhaast tastbaar is. Toen ik zelf na heftige existentiële ervaringen daar eens verkeerde leek ik wel klaar met het leven. Ik mocht dood maar het hoefde niet. Het is me niet gelukt in deze indifferentie te blijven. In het meest gunstige geval loop ik langs een spiritueel braaf middenpad; “duurzaam niet ongelukkig” zoals een vriend dat gevoel uitdrukt.

Bewustzijnverandering: het je bewust worden van bewustzijn

In zijn teachings spreekt Eckart Tolle over het je bewust worden van bewustzijn. Hij zegt ook dat deze hoedanigheid niet in woorden te vatten of te vangen is. Maar het vertoeven in dat gebied kan wel, al is het soms maar een seconde. Hij adviseert ons tijdens zo'n proces van bewust worden van bewustzijn van die ene seconde er twee te maken en zo verder. Je komt dan in het gebied van het tijdloze of je verlaat de lineaire tijd. Joke Hermsen voert in haar boek 'Stil de Tijd' – in bepaalde kringen momenteel een bestseller – de filosoof Henri Bergson op die naar deze ervaringen op zoek was en er volgens de schrijfster ook mee

bekend was. Deze staat van zijn is op diverse manieren via het lichaam te bereiken. Kijken, dansen, hardlopen, fietsen, de liefde bedrijven, craniosacraal-behandelingen ontvangen, je laten drijven op het water, en dergelijke. Het lijkt dat onze westerse cultuur hierin aan het leren is van de indigenous people, andere volkeren, door toerisme versnelde crossculturele uitwisseling, huwelijken met 'buitenlanders' en internet. Maar ook het mediteren op een tekst kan helpen. Het kijken met een intentionele blik naar een voorwerp – het liefst uit de natuur vanwege de puurheid en nog niet tot cultuur gebracht – en dan dit voorwerp tekenen naar de waarneming, helpt enorm. Allemaal mentale processen die helpen om in dat gebied van de ruimtelijke tijd te geraken die zo schaars is, die we zo nodig hebben en waarnaar we allemaal verlangen. Maar deze ultieme stilte wordt ook gemeden of vermeden. Het is niet gemakkelijk om in dat gebied te geraken en er te blijven. Angst komt in onvermoede vlagen opzetten wanneer men stil is. Daar te zijn in stilte vraagt training (Miek Pot). Deze veelheid aan pogingen om ons tot het innerlijk der dingen te verhouden, erin door te dringen, ons ertoe te verhouden, ermee te versmelten wellicht, duidt op een mystieke drang die naar mijn idee mensen eigen is. Deze ontmoetingen van onze ziel met de ziel van het voorwerp, deze alledaagse mystiek zien we bij kinderen en soms (ik vermoed het) bij ons huisdier. Deze gave tot verwondering lijkt mij datgene waarnaar wij als volwassenen (ook) op zoek zijn. De zingeving die door godsdienstbeoefening en gezamenlijke kerkgang kaders bood is verloren. Men is op zoek naar een wetenschappelijk verantwoord, alledaagse of gedemocratiseerde spiritualiteit. Bij mijn studenten lopen – wanneer ik vanuit hun subjectieve concepten het Lifestyle-thema Spiritualiteit behandel – de begrippen over Spiritualiteit van 'wierook tot liefde'. Ook geesten en het paranormale worden genoemd. Een wetenschappelijke attitude dient dan nog te worden aangebracht.

Toegepaste Bewustzijnverandering in het Onderwijs II

Inleiding bij het begrip Spiritualiteit dat ik voor studenten gebruik

Het begrip 'Spiritualiteit' heeft een aards karakter en daardoor kom je direct in een ecologische dimensie. Het woord spiritualiteit wordt op veel manieren gebruikt en op diverse manieren geïnterpreteerd. Het begrip 'Spiritualiteit' bevat aspecten van religie en het ervaren van bovennatuurlijke krachten, maar de nadruk ligt op persoonlijke innerlijke ervaringen rondom geluksgevoel en zingeving. Spiritualiteit en Religie zijn dus niet identiek. Spiritualiteit is één of meerdere doorleefde ervaring(en). Een manier van leven met het bewustzijn dat ons verbindt met een zin van de sacraliteit van al het Zijnde. Het kan een ervaring van (bovenpersoonlijke) liefde in verbondenheid met anderen en met de wereld betekenen. Het kan een erkenning van de ultieme Eenheid van het Al zijn. Het kan een erkenning zijn van hoe kostbaar de Aarde is en hoe heilig ieder wezen dat door deze planeet wordt voortgebracht.

Daarnaast kent het begrip 'Spiritualiteit' een wetenschappelijke kant. Natuurwetenschap, hersenonderzoek, kwantumfysica en systeemtheorie, worden vanuit de psychologie bestudeerd en benaderd. Ook onderzoekt en vergelijkt

men wetenschappelijke feiten met mystieke ervaringen en praktijken uit het sjamanisme.

Sommigen leven in de overtuiging dat de kosmos neutraal of zelfs negatief is, maar anderen vinden dat het heelal overheelt naar goedheid en liefde

Door ontzag, verbazing, en radicale verwondering ten aanzien van de kosmos kan en wil men niet meer naar de wereld kijken alsof het een object is. Dit kan leiden tot een vreugdevolle en meedogende houding ten aanzien van zichzelf en anderen. Deze bevrijding- en onthechtingverschijnselen duidt men wel aan met de term 'verlicht zijn'. Men verwerft het diepe vertrouwen dat er voldoende is voor allen en dat ieder mens een gelijk deel verdient van de overvloed van de Aarde en even verantwoordelijk is voor het scheppen van de toekomst. Dit levert dan naast sociale gevoelens ook verantwoordelijkheidgevoel en rechtvaardigheidsgevoel op.

Men kan komen tot het aanvoelen en het besef dat de wereld vol is van een bewuste spirituele energie. Deze energie overstijgt alle categorieën en concepten die de materiële werkelijkheid regeren. Deze energie neigt naar een wereld van vrijheid, creativiteit, goedheid, verbondenheid, liefde en edelmoedigheid.

Het diepe innerlijke weten dat ons leven zin heeft omdat ons innerlijk een manifestatie is van de ultieme goedheid van de kosmos is het resultaat. Dit scheidt orde, rust, harmonie, vrede en gelijkmoedigheid. Sommigen ervaren dit alles vanuit een godsdienstige achtergrond gezien als een godservaring.

De term 'geluk' kan met 'spiritualiteit' in verband gebracht worden en heeft twee betekenissen. De eerste betekenis is 'goed leven', de tweede betekenis is 'prettig leven'. In de objectieve betekenis duidt het woord meestal op gunstig geachte levensomstandigheden, met andere woorden: op 'veronderstelde' leefbaarheid.

Geluk is dan vaak synoniem met maatschappelijk geslaagd zijn. Soms echter verwijst de term eerder naar moreel goed leven, bijvoorbeeld als men spreekt over het 'ware geluk' van martelaars in de leeuwenkuil.

In de subjectieve betekenis verwijst het woord geluk soms naar kortstondige doch hevige ervaringen; het geluk van de dichter. In de psychologie is daarvoor het woord 'top- of piekervaring' in zwang geraakt (flow). Meestal wordt echter bedoeld op duurzame satisfactie. Geluk is dan synoniem met 'levensvoldoening'. Dat zijn verschillende zaken, die ook niet altijd samen blijken te gaan.

Nogmaals Pierre Teilhard de Chardin

Teilhard de Chardin gaf ons het volgende voorbeeld; alle stoffen kennen drie stadia, te weten een vaste vorm, een vloeibaar worden en overgaan tot gas. Hiermee zou zijn idee over het ontstaan van het heelal, proces van levenloze stof naar levende stof en de sprong naar zelfbewustzijn uitgelegd kunnen worden. Maar waar eindigt het zelfbewustzijn? Wordt dit net zo groot als de kosmos, overstijgt het dit of lost het er in op? Van zulke vragen word ik duizelig en nederig. Ik probeer dan meteen in het hier en nu goed te leven en niemand te kwetsen. Zover te gaan als de Boeddhistische monnik die geen stap zette om geen levend wezentje dood te trappen zal ik niet gaan hoewel ik dat het summum van spiritueel zelfbewustzijn acht.

Ecologische crisissen

De ecologische crisissen zoals we die nu meemaken zijn op een materieel gebied aan de buitenkant wel op te lossen met consuminderen, nieuwe technologieën, *down shiften* op allerlei terreinen, *slow-movement* die in opkomst is, schaalverkleining op alle gebieden en nieuwe energie die zo oud is als zon, zee en wind. Maar zijn wij er dan? Kan ons brein het heelal bevatten? Durven wij wezenlijk en bewust contact te maken met onze eigen authentieke Zelf wat heel veel lijkt op dat authentieke Zelf van de ander. Durven wij echt ons samen te verbinden? Durven wij echt verbinding aan te gaan in openheid en transparantie? Durven wij te vertrouwen? Durven wij los te laten en wat laten wij dan los? Durven wij te dromen? Waarvan en waarover? En kunnen we dat eigenlijk wel? Is onze opvoeding en conditionering niet helemaal op het jager- / prooimechanisme gebaseerd? Durven wij hetgeen wij ooit geleerd hebben te vergeten? Te delen? Vrij aan een ander af te staan? Hoe staan wij tegenover vrije, gratis informatie? Zullen wij ons niet met hand en tand hiertegen verdedigen? Kunnen wij het wel aan dat de wereld plat wordt of al is? Dat wij allemaal één kleur krijgen; wit, zwart, geel en rood gemengd? Dat wij allemaal van één soort en ras zijn – de enige mensensoort en het enige mensenras – is bekend maar willen wij en kunnen wij 'van één bloed zijn'? Durven wij te aanvaarden dat wij allemaal kosmische wezens zijn en dat de grote ster, onze zon, ook in onze botten zit?

Durven wij samen te dromen, constant en diepgaand. Niet even als een workshop maar volcontinu? Staan wij open voor een andere werkelijkheid? Welke werkelijkheid? Kunnen wij ons verplaatsen in de ander? In zijn of haar schoenen gaan staan? Kunnen wij die perspectiefverschuiving opbrengen? Of zijn wij blinden op de tast en is die holistische blik verwerven keihard werken? Krijgen wij ruimte om ons moreel en ethisch kompas uit de kast te halen? In te zetten? Mogen we het risico lopen ook te zoeken en te verdwalen? Hoe creëer je vrije ruimte binnen een organisatie die geteisterd wordt door versnelling en *managing by walking around*? Hoe voorkom je dat de draak in haar eigen staart bijt? Hoe kun je als werknemer – die vaker geeft dan neemt – het belang van de organisatie voorop stellen, je er op afstemmen wanneer de leiding (sic) door datzelfde jager- / prooimechanisme alleen het eigenbelang vooropstelt? Hoe kun je blijven hopen dat iedereen 'het goede nastreeft' zoals de NLP beweert? Wanneer je ziet dat de banken wel bonussen moeten uitdelen – zoals ze zeggen – omdat bij hen de paradigmaverschuiving nog niet heeft plaatsgevonden? Wanneer gaat dat dan gebeuren?

Shambhala Warrior

In haar boek 'The Work That Reconnects' houdt Joanna Macy een pleidooi vanuit haar Boeddhistische achtergrond voor de niet-agressieve en niet-gewelddadige strijder die wel is behept met de vrouwelijke kwaliteiten zachtheid en mededogen. Ook is deze strijder gevrijwaard van angst of is zich minstens tien angsten bewust geworden en heeft ze getransformeerd. Daardoor kan deze moedige strijder de anderen helpen ook diens angsten – individuele angsten lossen op binnen de collectief ecologische angsten – te transformeren en in

OCF-themaraapport Spiritualiteit

opstand te komen. Dat zie je mogelijk nu in Duitsland gebeuren bij het volksprotest tegen de kernafvaltransporten.

De werkelijke verandering komt van binnenuit en van onderop. Wanneer door aantal of kwaliteit een omslagpunt wordt bereikt zullen positieve veranderingen zich snel voordoen.

Wij mensen hebben geen andere keuze. Maken we de keuze niet – doordat wij niet in de gaten hebben dat het water waarin wij als kikkers vertoeven langzaam maar allang tegen het kookpunt aanzit – om het roer zacht maar drastisch om te gooien, dan rest ons alleen hoop. Dan moeten we afwachten wie van ons zal overleven; de aarde redt zich wel. Wie weet kunnen we het tij keren of een kwantumsprong in bewustzijn maken. Niemand van ons weet wanneer welk omslagpunt wordt bereikt.

En nogmaals Teilhard de Chardin

Naar dit evolutionaire punt – door Teilhard de Chardin het Omegapunt genoemd – zijn we volgens hem hoopvol op weg. Het lijkt onze bestemming te zijn om niet alleen als denkend wezen de kosmos te overstijgen maar ook onszelf. Wanneer we dat bereikt hebben zullen we samenvallen met het scheppende principe. Zolang dat niet is gebeurd zijn we in veelheid en daarmee samenhangende verdeeldheid. Dat wij naar eenheid of heilheid willen gaan, dat wij ernaar streven en verlangen is duidelijk. Dat wij het gaan meemaken is de vraag kwalitatief en kwantitatief gesproken binnen onze levensspanne.

Incidenteel, op kleine schaal, af en toe heb ik van die momenten. Met een enkeling, binnen een groep. Die ontroerende momenten – soms met wildvreemden en soms met mijn collega's en studenten – koester ik. Daaruit put ik de hoop dat het in toenemende mate gebeuren zal. Dit leven te leven als spiritueel pad, te zoeken hoe ik kan handelen in vrijheid, de keuzetijd en keuzemomenten groter te maken als doel, dit via kunst uit te dragen als middel, dit via onderwijs en coachen over te dragen aan jongvolwassenen, aan zingeving geen gebrek.

Bijlage XIII: Interview met Wim Van Dijk

Directeur installatiebedrijf Klostermann

Wat voor rol speelt spiritualiteit in uw leven?

Spiritualiteit probeer ik te integreren in mijn dagelijks doen en laten.

Zou u iets willen zeggen over uw beeld van, of visie op, "de werkelijkheid" en de huidige ontwikkelingen van de mens op aarde? (bewustzijnverandering, ecologische crisissen etc.)

De werkelijkheid is voor mij zoveel mogelijk in het "nu" leven en de realisatie dat mijn werkelijkheid niet de werkelijkheid van mijn omgeving hoeft te zijn. Als voorbeeld gebruik ik de bewegende danseres die linksom en rechtsom kan dansen afhankelijk van het gebruik van de linker of rechter hersenhelft. De beweging die ik zie is voor mij de werkelijkheid, terwijl er ook een andere werkelijkheid is.

Er is een verbreding van bewust worden gaande wat niet zonder een tegenhangende ontwikkeling samen kan gaan. Huidige crisissen, toenemende angst en verzet tegen de verandering, zijn de tegenhanger van deze ontwikkeling.

Wat voor rol heeft spiritualiteit wel of niet in uw werk, op uw bedrijf of in uw branche?

Voor mij is het integreren van spiritualiteit en dus ook in mijn bedrijf en in mijn werk vanzelfsprekend. Dit doe ik in mijn handelen en niet door er over te praten. Het erover praten alleen als dit zich voordoet. In onze branche is dit niet bewust, maar wellicht onbewust. In een presentie van een vijf jarenplan in 2007 werd er gesteld dat ieder in 2012 een spirituele ruimte in huis zou hebben.

De begrippen wezenlijk en bewust contact beginnen bij jezelf. In de huidige tijd hebben we te maken met sterke centrifugale krachten die ons weghalen bij ons zelf. Terug komen bij jezelf zijn de centripetale krachten. (meditatie, het beleven van de natuur enz.). Het ontwikkelen van het samenwerken van de linker en rechter hersenhelft is voor mij evenwicht, versterken van denkkraft en creativiteit. Voornoemde thema's versterken authenticiteit

Mijn visie is dat wij ons moeten richten op de ontwikkeling van een ander maatschappelijk model. Die van een economisch gestuurd model naar een samenwerkingsmodel. Ik heb het dan over echte samenwerking. We hebben het vaak over samenwerking, maar deze houdt vaak op als ons eigen belang in gedrang komt. Juist dan is echte samenwerking nodig d.w.z. dat het eigenbelang dan ondergeschikt wordt aan het gemeenschappelijk belang. Deze samenwerking vraagt transparantie, vertrouwen, wederzijds respect, kennisdeling en het loslaten van eigen- en bedrijfsego.

Een branche programma heeft de naam gehad Durf te Dromen, wat voor mij betekent buiten je eigen grenzen kunnen denken.

Als je een goed contact met jezelf hebt (ontwikkelt bewustzijn) kan het niet anders dat je dan respectvol omgaat met je omgeving de aarde, de natuur, grondstoffen en de mensen.

Een deel van de samenleving ontkent de zin van bovenstaande kernbegrippen of zet zich hiertegen juist af. Denk aan de bond tegen kwakzalverij, ontkenners van het klimaatprobleem e.d. , de trend om alles te willen controleren etc. Neemt u dit waar in uw werk en uw branche, en wat zijn volgens u de gevolgen ervan nu of op langere termijn?

Zoals al eerder gezegd kan het een (nog) niet zonder het ander. Dit wordt veelal gevoed door onzekerheid, angst die wij ons zelf aan praten of die ons wordt aangepraat. We denken en handelen veelal op basis van ervaringen die we hebben, waarbij negatieve ervaringen het meest zijn blijven hangen. Dit worden de dan bekende "ja maren" of beren op de weg. Op langere termijn zal dit eerst nog de tegengestelde krachten in deze ontwikkeling versterken.

Het klassieke denken is nog gebaseerd op geld en macht (schijnbare zekerheid)

Hoe is uw beeld van de rol van spiritualiteit in het privéleven, uw werkgebied en de maatschappij over 25 jaar?

Mijn spirituele ontwikkeling is een onomkeerbaar proces. Door de steeds breder wordende groep mensen die zich met spiritualiteit verbonden voelen zal er een maatschappij zijn waarbij mensen zich in een nieuwe dimensie bewegen en een groep mensen die dat niet kunnen. Dat is niet goed of slecht maar een feit van het altijd geldende Nu.

Wie zijn op dit moment de belangrijkste wereldwijde beïnvloeders/ stromingen op het gebied van duurzaamheid/spiritualiteit?

De belangrijkste beïnvloeders zijn de nieuw denkers en maatschappelijk vraagstukken zoals beschikbaarheid en betaalbaarheid van energie en grondstoffen.

Wat is volgens u de relatie tussen duurzaamheid en spiritualiteit. Hoe kan spiritualiteit bijdragen aan duurzaamheid?

Spiritualiteit geeft de mogelijkheid om je met jezelf te verbinden met als vanzelfsprekendheid respect en zorg voor je omgeving en dus duurzaamheid

Wat is uw mening over de volgende stellingen:

- a. **Bij spiritualiteit gaat het om de bereidheid de hele werkelijkheid inclusief de schaduwkant, zowel in jezelf, bij de ander, en in wereld, inclusief de daarbij behorende pijn, vanuit liefde, zonder oordeel te omarmen, waardoor een open liefdevolle houding naar jezelf, de ander en de wereld ontstaat als basis om de problemen van de tijd aan te gaan.**
- b. **Licht kan niet zonder donker, kwaad niet zonder goed, liefde niet zonder haat enz. Deze dualiteit en erkennen dat deze bestaat is een mogelijkheid om alle problemen te zien, maar**

- ook dat er voor elk probleem meerdere oplossingen zijn. Vrijheid van denken, meditatie enz helpen hierbij**
- c. **Spirituele ontwikkeling leidt tot een dieper verbondenheid met wie je als mens ten diepste bent. Hierdoor ontstaat een innerlijk vrede met het bestaan waardoor o.a. de behoefte aan materiële bevrediging/ compensatie afneemt.**
 - d. **Spirituele ontwikkeling leidt tot verbondenheid met je medemens omdat je de ander echt kan zien in wie hij werkelijk is. Dit scheidt de mogelijkheid een diepere vertrouwensband aan te gaan, wat zowel privé als zakelijk kan betekenen dat de bereidheid tot echte samenwerking openheid (kennis)deling, tussen mensen, bedrijven, organisaties en landen toeneemt. Hoe gevolg hiervan is dat de noodzakelijke stroom van veranderingen echt op gang kan komen.**
 - e. **Spiritualiteit gaat ook over verbondenheid met de aarde, en het universum vanuit werkelijke ervaring. Diep weten dat de kosmos met al haar leven één systeem is, zoals momenteel ook aangetoond wordt vanuit de kwantumfysica. Deze ervaring leidt tot een diep respect voor het leven waardoor men zijn handelen in overeenstemming wil brengen met de wetten van het leven, en al het huidige en toekomstige leven op aarde.**

Zoals je weet heb ik TCM Traditional Chinese Medicins gestudeerd. Kern daarvan is dat alles uitdezelfde bron (oerknal, kwantumfysica, verlichting) Whu Chi is ontstaan. De tweedeling Yin en Yang vind je dus overal terug, geestelijk, materieel en in de natuur.

In mijn antwoorden zitten ook de antwoorden op je stelling besloten.

Bijlage XIV: Heroriëntatie op de welvaart

Een bijdrage van Bahá'í International Community aan de 18e zitting van de VN Commissie voor Duurzame Ontwikkeling

HERORIËNTATIE OP WELVAART

Alternatieven uitdenken voor een cultuur van consumentisme

*Een bijdrage van Bahá'í International Community
Nederlandse uitgave, december 2010
aan de 18e zitting van de VN Commissie
voor Duurzame Ontwikkeling*

Tegen de achtergrond van klimaatverandering, milieuvervuiling en de schadelijkheid van extreme rijkdom en armoede heeft de transformatie van een cultuur van onbegrensd consumentisme naar een cultuur van duurzaamheid aan stuwkracht gewonnen, grotendeels dankzij de inspanningen van maatschappelijke organisaties en regeringsinstellingen in de hele wereld. Het is een transformatie die verder gaat dan goed geïnformeerd beleid en 'groenere technologieën' en die een diepgaand onderzoek vereist met betrekking tot ons inzicht in de menselijke aard en in de culturele kaders waardoor de instellingen van de staat, het bedrijfsleven, het onderwijs en de media worden aangestuurd. De vragen wat natuurlijk en wat rechtvaardig is zullen opnieuw kritisch moeten worden onderzocht. Het vraagstuk van duurzame consumptie en productie, dat bij deze Commissie onder de aandacht is, zal moeten worden gezien in de bredere context van het zieke maatschappelijke stelsel – gekenmerkt door competitie, geweld, conflict en onveiligheid – waarvan het deel uitmaakt.

Bahá'í International Community wil in zijn bijdrage aan het Commissieoverzicht van het Tienjarenkader voor Programma's⁴⁷ voor Duurzame Consumptie en Productie ten eerste nota nemen van de sterke punten van dit zich ontwikkelende kader en ten tweede – in lijn met de visie die hiervoor geschetst is – onderwerpen aandragen die verdere bespreking behoeven. Wat de sterke punten

⁴⁷ Het voornaamste doel van het 10 Year Framework for Programmes is een mondiaal kader voor acties aangaande duurzame consumptie en productie (SCP) te vormen dat door landen kan worden goedgekeurd en waar ze zich aan kunnen verplichten teneinde de verandering naar duurzame consumptie- en productiepatronen te versnellen, waarbij sociale- en economische ontwikkeling binnen milieuvervuiling. De grootste uitdaging is niet alleen de belangrijkste programma's voor het kader te leveren, maar ook de werkwijzen voor hun implementatie (bv. financiële ondersteuning, capaciteitsopbouw en technische hulp.) Zie: Proposed Input to CSD 18 and 19 on a 10 Year Framework of Programmes on Sustainable Consumption and Production. Third Public Draft (2 September 2009). Prepared by the Marrakech Process Secretariat: UN Department of Economic and Social Affairs (UNDESA) and UN Environment Programme (UNEP).
http://esa.un.org/marrakechprocess/pdf/Draft3_10yfpniputtoCSD2Sep09.pdf]

betreft: in het kader worden de economische- maatschappelijke- en milieuaspecten van de transitie naar duurzame consumptie en productie meegewogen, waarmee de oude onderverdeling in aparte gebieden⁴⁸ wordt afgebroken; het erkent de onderlinge verbindingen tussen de thema's van het kader (bv. opvoeding en onderwijs, institutionele capaciteitsopbouw, deelname van vrouwen, toepassing van inheemse kennis, enz.)⁴⁹; er is geprobeerd om belanghebbenden uit de hele wereld erbij te betrekken door middel van regionale consultaties; en er worden actoren uit alle lagen van de maatschappij opgeroepen om de doelen die erin beschreven staan tot stand te brengen.

Toch, aangezien het kader de verschuiving naar duurzame consumptie en productie tracht te bevorderen – en daarbij impliciet de uitdaging aangaat met culturele waarden en normen die ten koste van alles het consumentisme hebben gestimuleerd – zullen een aantal opvattingen die er aan ten grondslag liggen onderzocht moeten worden en, in veel gevallen, herzien moeten worden teneinde de gestelde doelen te kunnen bevorderen. Dit zijn onder andere opvattingen over de menselijke aard; over ontwikkeling (en de aard van vooruitgang en welvaart); over de aard en oorzaken van recente economische crises; over technologische ontwikkelingsprocessen en over de middelen en doelen van onderwijsprocessen. Wij nodigen anderen die actief aan bevordering van duurzame consumptie en productie werken uit om over deze onderliggende kwesties met ons in gesprek te gaan teneinde van elkaars standpunten en ervaringen te leren en gezamenlijk de inspanningen om een rechtvaardige en duurzame samenleving op te bouwen te steunen.

De menselijke natuur

In de discussie over duurzame consumptie en productie neemt het vraagstuk van de menselijke aard een belangrijke plaats in, aangezien het ons aanzet om op de diepste niveaus opnieuw te onderzoeken wie wij zijn en wat ons doel in het leven is. Het mens zijn is in wezen geestelijk van aard; het is geworteld in de innerlijke werkelijkheid – of wat sommigen de 'ziel' noemen – die wij allen met elkaar delen. De cultuur van het consumentisme heeft mensen echter gereduceerd tot concurrerende, onverzadigbare consumenten van goederen en tot voorwerp van

⁴⁸ "Het toepassen van een Levenscyclusperspectief op het economische systeem kan een weg zijn om zowel de globale benadering van het 10 YFP te structureren alsook om duidelijke aanknopingspunten voor acties en voor deelnemers te bepalen. Het geeft de mogelijkheid om zich te richten op alleen productie of alleen consumptie, of op een geïntegreerde aandacht voor beide terwijl rekening wordt gehouden met de gevolgen voor economie, maatschappij en milieu van de producten en diensten gedurende hun hele levenscyclus. Omdat het is gebaseerd op het totaal van de hulpbronnen die in de productie van goederen en dienstverlening worden gebruikt evenals op het resulterende afval en de emissies, levert dit levenscyclusperspectief een holistisch beeld op van alle aanknopingspunten voor zowel herstel als ook mogelijke synergetische interventie tijdens de gehele productie- en consumptieketen." Proposed Input to CSD 18 and 19 on a 10-Year Framework of Programmes (zie 1).

⁴⁹ Idem

manipulatie door de markt. Algemeen gangbare opvattingen gaan van de veronderstelling uit dat er een hardnekkig conflict bestaat tussen wat mensen werkelijk willen (meer consumeren bijvoorbeeld) en wat de mensheid nodig heeft (bijvoorbeeld gelijke toegang tot hulpbronnen). Hoe kunnen wij dan die verlammeende tegenstrijdigheid opheffen waarin wij, aan de ene kant, een wereld met vrede en welvaart wensen, terwijl aan de andere kant in veel economische- en psychologische theorieën mensen als slaaf van hun eigenbelang worden afgeschilderd? De vermogens die nodig zijn voor het opbouwen van een rechtvaardiger en duurzamer maatschappelijk stelsel – gematigdheid, rechtvaardigheid, liefde, gezond verstand, opoffering en dienstbaarheid aan het algemeen welzijn – worden al te vaak als naïeve idealen afgedaan. Toch moeten juist deze, en ermee verband houdende kwaliteiten aangewend worden om neigingen als egoïsme, hebzucht, apathie en gewelddadigheid te overwinnen, trekken die vaak door de markt en politieke machten die de huidige patronen van niet-duurzame consumptie en productie aanmoedigen, worden beloond.

Visie op ontwikkeling

Op eenzelfde wijze dient een visie op duurzaamheid tot stand te komen, vanuit een publieke dialoog over de aard en het doel van menselijke ontwikkeling en welke rollen aan de voorvechters daarvan worden toegewezen.

Bahá'í International Community beschouwt de transitie naar duurzame consumptie en productie als onderdeel van de mondiale onderneming die alle mensen in staat stelt om hun tweeledige doel te vervullen, namelijk hun inherente mogelijkheden te ontwikkelen en bij te dragen aan de verbetering van de bredere gemeenschap. Het is niet voldoende duurzame consumptie en productie voor te stellen als het scheppen van kansen voor hen die in armoede leven, zodat zij in hun basisbehoeften kunnen voorzien. Integendeel, vanuit de opvatting dat elk individu een bijdrage heeft te leveren aan de opbouw van een rechtvaardiger en vreedzamer maatschappelijk stelsel, moeten deze processen op een zodanige manier worden georganiseerd dat iedereen zijn of haar rechtmatige rol als productief lid van de maatschappij kan spelen. Binnen zo een kader kunnen duurzame consumptie en productie worden gekarakteriseerd als processen die door de generaties heen voorzien in de materiële, maatschappelijke en geestelijke behoeften van de mensheid en alle mensen in staat stellen om bij te dragen aan de voortdurende vooruitgang van de samenleving.

Vooruitgang op technische- en beleidsniveaus dient nu samen te gaan met een publieke dialoog – in gelijke mate tussen plattelands- en stadsbewoners; tussen de materieel armen en de welgestelden; tussen mannen, vrouwen en jonge mensen – over de ethische grondslagen van de noodzakelijke systeemverandering. Een duurzame maatschappelijke orde onderscheidt zich onder andere door een ethiek van wederkerigheid en evenwicht op alle niveaus van de menselijke organisatie. De vergelijking met het menselijk lichaam is hier relevant: miljoenen cellen werken samen om menselijk leven mogelijk te maken. De verbazingwekkende diversiteit van vorm en functie verbindt hen in een

OCF-themaraapport Spiritualiteit

levenslang proces van geven en ontvangen. Het vertegenwoordigt de hoogste uitdrukking van eenheid in verscheidenheid. Binnen een dergelijke orde wordt het begrip rechtvaardigheid belichaamd in de erkenning dat de belangen van het individu en van de grotere gemeenschap onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Het streven naar rechtvaardigheid binnen het kader van eenheid (in verscheidenheid) voorziet in een richtlijn voor collectieve beraadslaging en besluitvorming en biedt een manier aan waardoor verenigd denken en handelen bereikt kan worden.

Uiteindelijk zal de vereiste transformatie om naar duurzame consumptie en productie om te schakelen niets minder inhouden dan een organische verandering in de structuur van de samenleving zelf, zodat de onderlinge afhankelijkheid van het gehele maatschappelijke lichaam volledig weerspiegeld kan worden – alsook de onderlinge verbondenheid met de wereld van de natuur waarop het geheel steunt. Deze veranderingen, waarvan vele alreeds het onderwerp van een aanzienlijk publiek debat zijn, zijn onder meer: het bewustzijn van wereldburgerschap; de uiteindelijke federatie van alle naties door middel van een geïntegreerd bestuursstelsel met het vermogen tot mondiale besluitvorming; het vestigen van structuren die erkennen dat de natuurlijke hulpbronnen van de aarde het gezamenlijke bezit van de mensheid zijn; het vestigen van volkomen gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen; het uitbannen van alle vormen van vooroordeel; de instelling van een wereldmunteenheid en andere integrerende werkwijzen die mondiale economische rechtvaardigheid bevorderen; het aannemen van een internationale hulptaal om wederzijds begrip te vergemakkelijken; een nieuwe bestemming geven aan enorme militaire budgets en ze toewijzen aan constructieve maatschappelijke doelen.⁵⁰

Crisis in het huidig economisch systeem

Zoals bekend, is het heersende ontwikkelingsmodel gebaseerd op een samenleving van energieke consumenten van materiële goederen.⁵¹ In een

⁵⁰ “De enorme energie die aan oorlog wordt besteed en verspild, hetzij economisch of politiek, zal in

dienst gesteld worden van doelen die het bereik van uitvindingen en technologische ontwikkeling zullen vergroten, van de verhoging van de productiviteit van de mensheid, van de uitbanning van ziekte, van de uitbreiding van wetenschappelijk onderzoek, van het verhogen van het niveau van de

lichamelijke gezondheid, van het aanscherpen en verfijnen van het menselijke verstand, van de exploitatie van de ongebruikte en onvermoede hulpbronnen van de planeet, van de verlenging van het menselijk leven en van de bevordering van elke instelling die het intellectuele, het morele en geestelijke leven van het gehele menseras kan stimuleren.” Shoghi Effendi, *The Worldorder of Bahá’u’lláh* (Wilmette: Bahá’í Publishing Trust, 1991)

⁵¹ Volgens het Worldwatch Institute zijn de consumptie-uitgaven per persoon tussen 1960 en 2006 bijna verdrievoudigd. (Worldwatch Institute, *State of the World 201: The Rise and Fall of Consumer Cultures*. New York: W.W. Norton & Company, 2010). Jaarlijks wordt 60 miljard ton grondstoffen onttrokken, 50 % meer dan 30 jaar geleden. (Tim Jackson, *Prosperity without growth? The transition*

to a sustainable economy. London: Sustainable Development Commission. March 2009; [http://www.

OCF-themaraapport Spiritualiteit

dergelijk model zijn eindeloos stijgende consumptieniveaus doorslaggevende indicatoren voor vooruitgang en welvaart. Deze gepreoccupeerdheid met de productie en vermeerdering van materiële objecten en gemakken (als bronnen van zingeving, geluk en maatschappelijke acceptatie) heeft zich in de machts- en informatiestructuren gevestigd met uitsluiting van rivaliserende meningen en paradigma's. De ongebreidelde cultivering van behoeften en wensen heeft tot een systeem geleid dat volledig afhankelijk is van overmatige consumptie door een bevoorrechte minderheid, terwijl voor de meerderheid de uitsluiting, armoede en ongelijkheid toeneemt. Elke volgende mondiale crisis – of het nu het klimaat, energie, voedsel, water, ziekte of financiële ineenstorting betreft – heeft nieuwe dimensies aan het licht gebracht van de uitbuiting en onderdrukking die inherent is aan de huidige consumptie- en productiepatronen. Er bestaat een sterk contrast tussen de consumptie van luxes en de kosten van de voorziening in basisbehoeften: basisonderwijs voor iedereen zou 10 miljard dollar kosten⁵²; toch wordt er in de Verenigde Staten alleen al aan sigaretten jaarlijks 82 miljard dollar gependend.⁵³ De uitbanning van honger in de wereld zou 30 miljard dollar kosten⁵⁴; water en sanitaire voorzieningen 10 miljard.⁵⁵ Ter vergelijking: in 2008 steeg het mondiale militaire budget naar 1.55 triljard dollar.⁵⁶

Het bekrompen materialistische wereldbeeld dat aan veel van het moderne economisch denken ten grondslag ligt heeft bijgedragen aan de ontarding van

sd-commission.org.uk/publications/downloads/prosperity_without_growth_report.pdf]. Het 2005 Millennium Ecosystem Assessment kwam tot de ontdekking dat ongeveer 60 % van de ecosystemen diensten – klimaatregulering, vers watervoorziening, afvalstoffenverwerking, voedsel van viskwekerij- en enz. achteruit gegaan waren of niet-duurzaam gehanteerd werden. (Millennium Ecosystem Assessment, *Ecosystems and Human Well-Being: Synthesis*. Washington, DC: Island Press, 2005.)

⁵² Action Aid (United Kingdom). Fact File. (<http://www.actionaid.org.uk>). See also: Sperling, Gene B. (Director of the Center for Universal Education, USA). The Case for Universal Basic Education for the

World's Poorest Boys and Girls. November 2005. (Council on Foreign Relations, www.cfr.org).

⁵³ The Case for Center for Disease Control and Prevention. Economic Facts About U.S. Tobacco Use and Tobacco Production. (Cites 2005 data).

[http://www.cdc.gov/tobacco/data_statistics/fact_sheets/economics/econ_facts/index.htm].

⁵⁴ United Nations. Press Release. Secretary-General Calls for \$30 Billion to Restructure World Agriculture, Create Long-Term Food Security. 30 November 2008.

[<http://www.un.org/esa/ffd/doha/press/foodsideevent.pdf>]

⁵⁵ "De kosten van het dichtend van de kloof tussen huidige trends en datgene wat nodig is om het doel te bereiken worden op een bedrag van 10 tot 18 miljard dollar per jaar geschat." United Nations Department of Public Information. Press Release. Secretary-General, addressing side event, spells out

areas 'crying out for action' to advance implementation of water and sanitation agenda. 25 September 2008. [<http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sgsm11813.doc.htm>].

⁵⁶ International Institute for Strategic Studies.

[<http://www.iiss.org/whats-new/iiss-in-the-press/february-2010/report-military-spending-unaffected-by-recession/>]

het gedrag van mensen, de ontwrichting van families en gemeenschappen, de corruptie van openbare instellingen en de exploitatie en marginalisering van grote delen van de bevolking – vooral vrouwen en meisjes. Economische activiteit en het versterken van de economie (een proces dat economische groei kan inhouden, maar er niet synoniem mee is) spelen ontegenzeggelijk een centrale rol in het bereiken van welvaart voor een landstreek en haar bevolking. Toch zal de omschakeling naar een rechtvaardiger, vreedzamer en duurzamer samenleving vereisen dat er aandacht is voor een harmonieuze dynamiek tussen de materiële en niet-materiële (of morele) dimensies van consumptie en productie. Vooral het laatste zal essentieel zijn om de basis te leggen voor rechtvaardige en vreedzame menselijke relaties; dit behelst het genereren van kennis, het aankweken van vertrouwen en betrouwbaarheid, het uitbannen van racisme en geweld, het bevorderen van kunst, schoonheid, wetenschap, en het vermogen tot samenwerken en het vreedzaam oplossen van conflicten.

In het licht hiervan is het ook belangrijk de nadruk te leggen op de verhouding tussen productie en werkgelegenheid als een cruciaal bestanddeel van een sterke economie. Te vaak gaat een toenemende productiviteit gepaard met decentralisatie of een overstap naar automatisering en dus oplopende werkloosheid. Een eenzijdige gerichtheid op winstmaximalisatie heeft ook reductie van arbeidskrachten veroorzaakt. Onder het huidige systeem stijgt de werkloosheid of is er onvoldoende werkgelegenheid en het merendeel van de wereldbevolking verdient niet genoeg om in hun basisbehoeften te voorzien. Degenen die in armoede leven hebben in zo'n systeem geen middelen om zich te uiten. Duurzame productie is niet simpelweg een kwestie van 'groenere technologie', maar moet veeleer systemen met zich meebrengen die alle mensen in staat stellen bij te dragen aan het productieve proces. In zo'n systeem is iedereen producent en allen hebben de kans om genoeg te verdienen (of te ontvangen als men niet kan verdienen) om in hun behoeften te voorzien. Arbeid is meer dan alleen maar het middel om rijkdom te vergaren en basisbehoeften te vervullen. Werk speelt in de gemeenschap een rol bij het ontwikkelen van iemands talenten, het verfijnen van het karakter, het dienstbaar zijn en het bijdragen aan de vooruitgang van de samenleving.

Technologische ontwikkeling

In het Kader voor Programma's wordt nadruk gelegd op het belang van technologieoverdracht en kennisdelen om duurzame niveaus van consumptie en productie te bereiken. Maar toch worden de meeste technologische ontwikkelingen aangedreven door krachten van de markt die niet de basisbehoeften van de wereldbevolking weerspiegelen. Het accent leggen op overdracht van technologie die niet gepaard gaat met inspanningen om deelname aan het genereren en toepassen van kennis te vergroten, kan bovendien de kloof tussen rijken en armen – de 'ontwikkelaars' en de 'gebruikers' van technologie – slechts breder maken. Het ontwikkelen van het vermogen om de behoefte aan technologie te kunnen bepalen en om technologisch te kunnen innoveren en aanpassen – uitgaande van maatschappelijke noden en milieueisen – zal van vitaal belang zijn voor

maatschappelijke vooruitgang. De transformatie van complexe maatschappelijke werkelijkheden zal vereisen dat zich in plaatselijke bevolkingen institutionele capaciteit ontwikkelt om kennis te creëren en toe te passen op manieren die tegemoet komen aan de specifieke behoeften van die bevolking. Deze kwestie van institutionele capaciteit (bv. de vestiging van regionale centra voor onderzoek en training) vormt een grote uitdaging voor duurzame ontwikkeling. Als deze echter met succes wordt aangegaan zal het resultaat zijn dat de huidige onevenwichtige stroom van kennis in de wereld wordt gestopt en dat ontwikkeling wordt losgekoppeld van slecht ontworpen moderniseringsprocessen. 'Moderne technologie' zal zich kenmerken door een oriëntatie op de vervulling van plaatselijk bepaalde behoeften en op prioriteiten die rekening houden met zowel de materiële als de morele welvaart van de samenleving als geheel.

Opvoeding en onderwijs

In het Kader voor Programma's wordt vastgesteld dat twee van de programma's die de implementatie van duurzame patronen van consumptie en productie kunnen ondersteunen die van onderwijs en de opbouw van institutionele capaciteit zijn. Echter, als de diepgaande verandering in het denken van mensen en in de structuren van de samenleving hierdoor moet worden bewerkstelligd (de noodzakelijke verandering naar duurzaamheid), zal de aard van het onderwijsproces opnieuw moeten worden doordacht. Om te beginnen dient het onderwijsprogramma gebaseerd te zijn op een duidelijk beeld van het soort maatschappij waarin wij willen leven en het soort mensen die deze maatschappij tot stand zullen brengen. Het moet studenten helpen nadenken over het doel van het leven en hen helpen om uit hun culturele werkelijkheid te stappen teneinde alternatieve visies en benaderingen voor de op handen zijnde problemen te ontwikkelen, de veelvoudige gevolgen van hun gedragingen te begrijpen en deze dienovereenkomstig te veranderen.

Scholen dienen zelf deelnemers aan het maatschappelijke transformatieproces te worden. Het leerplan kan niet alleen maar gericht zijn op het overbrengen van relevante kennis en vaardigheden; het moet veelmeer gericht zijn op het ontwikkelen van het enorme potentieel dat in de mens van nature aanwezig is. Mensen moeten geholpen worden om dit potentieel te kanaliseren richting de verbetering van hun gemeenschappen en de vooruitgang van de samenleving als geheel. Het bewustzijnsniveau en de diepgevoelde geest van dienstbaarheid en samenwerking die noodzakelijk zijn om persoonlijk gedrag en institutionele krachten te transformeren in de richting van duurzaamheid zal een transformatie van onderwijsprocessen vereisen die in verhouding is met de voor ons liggende taak.

Hoe de bahá'í-gemeenschap culturele transformatie benadert

Culturele transformatie betekent bewuste veranderingen in persoonlijke keuzes en in institutionele structuren en normen. Al meer dan tien jaar tracht de wereldwijde bahá'í-gemeenschap op systematische wijze een transformatie teweeg te brengen bij mensen en gemeenschappen in de hele wereld – het

OCF-themaraapport Spiritualiteit

vermogen tot dienstbaarheid op te wekken en op te bouwen. Het actiekader dat leidend is voor deze activiteiten is verankerd in de dynamiek van het leren – gekenmerkt door actie, reflectie en consultatie. Bahá'ís hebben in duizenden gemeenschappen op buurtniveau processen in gang gezet door middel waarvan mensen van alle leeftijden in staat worden gesteld hun geestelijke capaciteiten⁵⁷ te erkennen en te ontwikkelen en hun collectieve krachten te kanaliseren richting de verbetering van hun gemeenschappen. Zich bewust van de verlangens van de kinderen van de wereld en van hun behoefte aan geestelijk onderwijs, hebben zij kinderclassen opgezet die erop gericht zijn de basis te leggen voor een nobel en oprecht karakter. Voor jeugd van 11- 14 jaar hebben zij een leeromgeving gecreëerd die hen in deze kritieke levensperiode helpt hun morele identiteit te vormen en vaardigheden te ontwikkelen die hen in staat stellen hun constructieve en creatieve krachten te kanaliseren richting de verbetering van hun gemeenschappen. Ze worden allemaal uitgenodigd om in kleine groepen mee te doen met participierend leren rondom kernconcepten en thema's die mensen aanmoedigen om in hun gemeenschappen een middel tot verandering te worden binnen een dynamiek van leren en een oriëntatie op dienstbaarheid.

De ontwikkeling van een curriculum voor deze activiteiten verloopt niet via de weg van ontwerp, praktijktoetsing en evaluatie. In tegendeel, de eerste stap om een pakket lesmateriaal samen te stellen wordt gezet als er, in respons op bepaalde ontwikkelingsbehoeften, ervaring ontstaat uit activiteiten van mensen aan de basis van de gemeenschap. Lesmaterialen worden voortdurend verbeterd naar aanleiding van nieuwe kennis en inzichten. De culturele veranderingen die plaats vinden worden zichtbaar in een groter vermogen om gezamenlijk activiteiten uit te voeren, om zichzelf te zien als een middel tot verandering in de gemeenschap, als een bescheiden student, als een actieve deelnemer in het voortbrengen, verspreiden en toepassen van kennis. De voortdurende cyclus van leren door middel van actie, reflectie en consultatie heeft besef doen ontstaan van de noden en hulpbronnen in allerlei gemeenschappen en heeft ook de werkwijzen voor gezamenlijke actie en beraadslaging verstevigd.

Daarnaast hebben professionals op verschillende gebieden zich in door bahá'í-principes en -waarden geïnspireerde organisaties verenigd om voor duurzame consumptie en productie te werken. Het European Bahá'í Business Forum en geaffilieerde organisaties in andere regio's werken met business leaders om na te denken over maatschappelijke doelen zonder winstoogmerk, inclusief duurzaamheid in productieprocessen en bedrijfsverantwoordelijkheid. Het International Environment Forum⁵⁸ promoot al lange tijd duurzame levensstijlen en ethischer consumptie, inclusief deelname in het vroegere Consumer Citizen

⁵⁷ Net zoals het fysieke lichaam fysieke vermogens bezit voor beweging, groei, enz., heeft ook de ziel

vermogens die bewust ontwikkeld kunnen worden. Deze vermogens zijn: het menselijk bewustzijn; de kracht van het intellect en rationeel denken; het vermogen om lief te hebben; de wilskracht; en het

vermogen om in actie te komen en te blijven t.b.v. de verbetering van de samenleving, om er maar

enkele te noemen.

⁵⁸ International Environment Forum: www.iefworld.org

OCF-themaraapport Spiritualiteit

Network in Europa en thans het Partnership for Education and Research for Responsible Living.⁵⁹

De tendens om culturele normen opnieuw te definiëren in het licht van de dringende behoefte aan rechtvaardigheid en duurzaamheid is duidelijk in opkomst. Leidende culturele instellingen, waaronder regeringen, onderwijs en media, evenals bedrijven, religieuze organisaties en maatschappelijke instellingen, brengen via verschillende maatregelen de waarden van duurzaamheid naar de voorgrond in het publieke bewustzijn. Bredere visies op het doel van de mens en op welvaart bewegen zich van de periferie naar het centrum van de publieke dialoog. Het wordt duidelijk dat de weg naar duurzaamheid er een zal zijn van bemoediging, samenwerking en een voortdurend proces van vragen stellen, leren en actie ondernemen in alle gebieden van de wereld. Die weg zal worden gevormd door de ervaring van vrouwen, mannen, kinderen, de rijken, de armen, de bestuurders en zij die bestuurd worden naargelang iedereen in staat is gesteld zijn of haar rechtmatige rol te spelen in de opbouw van een nieuwe samenleving. Wanneer de stormvloeden van consumptisme, ongebreidelde consumptie, extreme armoede en marginalisatie afnemen, zullen zij de menselijke vermogens tot rechtvaardigheid, wederkerigheid en geluk onthullen.

⁵⁹ Partnership for Education and Research about Responsible Living:
<http://www.hihm.no/hihm/Prosjektsider/CCN/PERL>

De deelnemers

Caroline Bongers, woonachtig in Lelystad en werkzaam bij gemeente Dronten als accountmanager.

Ervaren hoe het is om deel te nemen aan een *crowdsourcing project* en mijn bijdrage leveren aan een duurzame toekomstvisie vanuit mijn persoonlijke interesse in duurzaamheid. Voor mijn werk neem ik in het kader van de Millenniumdoelen deel aan een Millennium Netwerkgroep. In deze netwerkgroep wordt duurzaam beleid gemaakt voor de gemeente Dronten. Dit in combinatie met OCF 2.0 inspireert mij.

Van huis uit heb ik belangstelling voor 'het ongrijpbare' meegekregen. Vanaf mijn achttiende ben ik in de weer met meditatie en vervolgens ben ik verder op onderzoek op het spirituele vlak gegaan middels reizen door India en het volgen van cursussen. Nu ben ik vooral bezig om spiritualiteit in het hier en nu te ervaren met beide benen op de grond, met een maatschappelijke carrière en toch in balans.

David Andreae, woonachtig in Boxtel, geboren en getogen in Engeland, vanaf 1970 als IT'er werkzaam bij onder andere Philips, nu met pensioen en actief in lokale duurzaamheid als lid van Transition Town Boxtel.

Een bijdrage leveren aan een duurzame toekomstvisie. Dit vanuit mijn persoonlijke interesse in duurzaamheid en mij bezorgdheid voor het welzijn van toekomstige generaties inclusief mijn kleinkinderen.

Van jongs af aan heb ik de spirituele dimensie bestudeerd. De noodzaak tot een wereldwijde duurzame samenleving motiveert mij om mijn denken over spiritualiteit concreter te maken. Het gesprek met andere disciplines zoals moderne wetenschap, filosofie en religie is broodnodig om te komen tot meer inzicht in de oereigenschappen, structuren en processen van het universum. Met een gedeeld wereldbeeld is er kans op een betere ontwikkeling van waarden, rechtvaardigheid, wetten, en systemen voor economie, politiek, onderwijs, enzovoort ter bescherming van de aarde en alle levensvormen.

Foreno van der Hulst, woont in Utrecht en is op dit moment in between jobs of in between job and business.

Vanuit mijn ervaring met duurzame en persoonlijke ontwikkeling weet ik hoe essentieel een positieve toekomst visie is voor het motiveren en inspireren van mijzelf en de mensen om mij heen. Mijn motivatie was dan ook om een positief toekomst beeld te schetsen waardoor mensen worden bewogen om naast te praten, ook over te gaan tot Actie.

Voor mij is bewustzijnsontwikkeling een van de kern aspecten die nodig zijn om te komen tot nieuwe, innovatieve en meer duurzame oplossingen. Het thema spiritualiteit is voor mij het thema dat hier het meeste raakvlak mee heeft. Mijn (spirituele) weg is een diverse, eerst vanuit de opvoeding van mijn ouders, vervolgens via de vechtkunst, reizen, surfen en later door meditatie. Door deze weg te bewandelen is een steeds groter, mooier en wonderbaarlijker deel van de realiteit voor mij geopend....

Ir. **Ilonka de Beer** (1967) wonend en werkend vanuit Amersfoort: zelfstandig adviseur duurzaamheid (Sandalfon Sustainability) en moeder van twee zonen van 5 en 7.

Met een groep mensen samenwerken om een visie te ontwikkelen voor een duurzamer 2035 en zo een bijdrage te leveren aan een leefbaardere maatschappij voor de generatie die na ons komt (o.a. mijn kinderen).

Al ruim 20 jaar ben ik bezig met spirituele/persoonlijke groei via verschillende routes; waaronder reizen, transcendente meditatie en verschillende opleidingen. Mijn bedrijf richt zich op het verduurzamen van andere bedrijven. Ik denk dat

spiritualiteit/zingeving een bijdrage kan leveren aan het meer verdiepen en verankeren van duurzaamheid, ook binnen het bedrijfsleven en wil dit graag als route aanbieden. Deze zoektocht naar de weg, breng ik in, in de groep van OCF.

Loes Berkhout (1985) uit Utrecht, bachelor culturele antropologie. Op dit moment bezig met het creëren van mijn droombaan met de sleutelwoorden: Zuid-Afrikaanse jongeren, ondernemerschap stimuleren, social business, leiderschap en spirituele groei.

OCF 2.0 is voor mij een uitdagend, veelbelovend project dat me in contact brengt met gelijkgestemden. Eindelijk kan ik als individu een (nu zo hard nodige) visie de wereld in helpen, in plaats van aan de zijlijn roepen dat dit in onze huidige maatschappij ontbreekt.

Spiritualiteit is een lastig te bespreken thema, mede doordat veel mensen er een zweverige idee bij hebben. Een maatschappij creëren waarin spiritualiteit een duidelijke rol speelt, kan volgens mij zoveel mensen dichterbij elkaar brengen. Ik zie het als een deel van mijn roeping om mensen kennis te laten maken met de geweldige, nuchtere, praktische kant van een spiritueel bewustzijn.

Mijn naam is **Madelon Stoele** (1972). Ik werk als onderzoeker, tekstschrijver, projectleider en percussionist.

OCF2 biedt mij een mogelijkheid om bij te dragen aan een betere wereld.

Bewustzijnsverruimde ervaringen hebben mijn leven verrijkt. Hierdoor heb ik op gevoelsniveau mogen ervaren dat alles energie is en dat wij met alles en iedereen verbonden zijn. Duurzaamheid zie ik als een oplossing voor de spagaat waarin onze prachtige wereld zich bevindt. OCF2 themagroep spiritualiteit biedt mij de gelegenheid om samen met gelijkgestemden mijn verantwoordelijkheid te kunnen nemen, praktisch en *down to earth*.

I am **Mayra Ortega-Maldonado**. I have two children and live in Lieshout. My profession is sustainability consultant for companies and social organizations via my own consultancy company.

Sustainability is my personal and professional mission. I believe that a small group of committed people can make a difference in this world. This is one of the reasons to join the OCF 2.0. Only we need to act with the heart, find intrinsic motivation and share a common dream to make a positive contribution.

Our sustainability problems cannot be solved with the mentality, technology and tools we have at the moment. We need a new paradigm based on deep values (respect, care, justice, love, to name some) that aims the well-being of all people and nature at the same time. Spirituality for me, is the way to start transforming yourself, find answers, inspiration and the deep values we (as society) need to create a better future.

Menno Uringa, 36 jaar. Natuurlijke zoeker op gebieden als samenwerking, idealen en persoonlijke ontwikkeling.

Ik ben een iemand die maatschappelijk betrokken is en dit niet alleen van de zijkant wil doen. OCF geeft mij een mooie kans om actief deel te nemen aan een actueel maatschappelijk vraagstuk. Tevens is het een project waar ik nieuwe mensen en inzichten zal leren kennen wat de mogelijkheid geeft om kansen en mogelijkheden te benutten.

Mijn spirituele ontwikkeling wordt gekenmerkt door zelfreflectie en ervaren. Vanuit deze hoek heb ik een praktisch beeld van spiritualiteit ontwikkeld, welke op een positieve manier kan bijdragen aan dit proces.

Ron Lazaroms. Ik ben 55 jaar, samenwonend in Tilburg. Heb 2 zonen van 22 en 19. Ben werkzaam bij het Stadsgevest Haaglanden in Den Haag waar ik mij bezig houd met duurzaam bouwen en klimaat- en energiebeleid. Verder betrokken bij stichting De Gaarde. www.degaarde.org , leerplek voor leven in verbondenheid.

Het is heel boeiend en soms ook confronterend om met een groep bevlogen mensen samen te zoeken en te werken naar een gezamenlijke visie. Ik vind het daarbij heel belangrijk om in het veld van de meer materiële duurzaamheid juist spiritualiteit zichtbaar te maken.

Spiritualiteit en duurzaamheid, zijn de thema's van mijn leven. Pas de laatste jaren zie ik mogelijkheden om ze samen te brengen omdat spiritualiteit taboe was, en ook nog is, in het maatschappelijke leven. Het boek van de Presence was voor mij de eerste opening daarna het werk voor de Gaarde. Dit OCF project is de volgende stap. Mijn doel is om van dit thema geleidelijk aan ook mijn werk te maken.

Ruth de Bruin. Ik ben zelfstandig communicatie professional. Werk vaak in het epicentrum van de Nederlandse bedrijvigheid en woon in de stilte van de Zeeuwse polder, waar het 's nachts nog donker is.

Meewerken aan een idealistisch crowdsourcingproject. Bijdrage leveren aan duurzaamheid, en nu eens niet door mijn afval te scheiden of biologische producten te kopen.

Het besef dat spiritualiteit alom aanwezig is en de rode draad die mij door noodzakelijke cycli van transformatie loodst. Wanneer ik in verbinding ben met mezelf, aangesloten op mijn 'onderstroom' of kern, zijn de transformaties milder, 'stroomt' het, ont-wikkel ik mijzelf. Om constanter op deze manier door het leven te gaan, zou ik het toejuichen wanneer spiritualiteit een volwaardigere plaats in onze maatschappij krijgt, niet beperkt blijft tot 'privé' maar juist ook in 'professioneel' en 'zakelijk' verband.

Ir. Sietske Smulders-Dane: ondernemersadviseur, docent en onderzoeker. Centraal in haar onderzoek: Wat is duurzame ontwikkeling in essentie? En: wat maakt dat iemand duurzamer gaat handelen?

De primaire meerwaarde van OCF zijn voor mij de ontmoetingen en de deelname aan dit proces: leerzaam en uitdagend.

Wat ontwikkeling inhoudt (b)lijkt onderbelicht in veel duurzaamheidsdiscussies. Mijn persoonlijke pad van bewustzijnsontwikkeling is voor mij steeds verbonden geweest met duurzame ontwikkeling. Alle spirituele tradities beamen: alles is één. Wat betekent het ontwikkelen van dit besef voor duurzaamheid? Het thema spiritualiteit was voor mij een mooie uitdaging om met anderen de link duurzaam en ontwikkeling nader te onderzoeken en verwoorden.

Tineke Hage-Vernhout. Ik ben in 1972 op 13 jarige leeftijd zelf bahá'í geworden, vlak na eerst mijn door de club van Rome geactiveerde vader en even later mijn in de Nederlands Hervormde kerk actieve moeder. Ik heb zes kinderen uit twee huwelijken groot zien worden en studeer nu voor biologielerares.

Ik vind de aarde met het wonderlijke leven erop ongelooflijk mooi en vind dat we er als mensen nu niet goed mee omgaan. Ik was blij verrast om belangrijke thema's van OCF 2.0 te zien en vond het een geweldig idee om met gemotiveerde Nederlanders na te denken over hoe het beter kan.

Bahá'ís zijn ook hard aan het werk voor een in alle opzichten goede toekomst aan de hand van de nieuwe goddelijk geopenbaarde leringen van Bahá'u'lláh, die voorzien in een wereldorde, waarin iedereen vrijwillig, toegewijd, zich met elkaar verdiepend, mediterend en consulterend zo goed mogelijk meewerkt om alle zaken in overeenstemming te brengen met de nobele waarden, die Gods bedoeling met Zijn schepping weerspiegelen. Ik denk dat deze vernieuwing van godsdienst het verdient

en ook bedoeld is om beter bekend en bestudeerd te worden door mensen die zich verantwoordelijk voelen voor goede leefomstandigheden op aarde.

De literatuurlijst in het boek

- Appelman, N. (2010). *Spirituele intelligentie*. Verkregen van www.crystaldimensions.nl/nicoappelmanspiritueleintelligentie.php
- Bernts, T., Dekker, G., & Hart, J. de. (2007). *God in Nederland, 1996-2006*. Kampen: Ten Have.
- Blake, W. (1801). *Auguries of Innocence* [Vertaling uit het publieke domein van de openingsregels]. Verkregen van www.poets.org/viewmedia.php/prmMID/19362
- Covey, S. (2005). *De 8ste eigenschap: Van effectiviteit naar inspiratie*. Amsterdam: Business Contact.
- Dixon, P. (2011). *SustainAgility*. Verkregen van www.globalchange.com/sustainagility.htm
- Doorn, M. (2010). *Thomas Berry profeet voor de aarde: Profeet van de aarde. Een introductie in het werk en gedachtegoed van Thomas Berry*. Verkregen van www.lulu.com/product/file-download/thomas-berry-profeet-voor-de-aarde/6223115
- Gore, A. (2008). *De wereld in de waagschaal: De milieucrisis als uitdaging* (2e ed.). Amsterdam: Meulenhoff.
- Kolodiejchuk, B. (2008). *Moeder Teresa: Kom, wees mijn licht. De persoonlijke geschriften van de "Heilige van Calcutta"*. Baarn: Tirion.
- Laszlo, E. (2010). *Worldshift (2012). Synergy van groen ondernemen, nieuwe politiek en hoger bewustzijn*. Deventer, Ankh-Hermes.
- MarketResponse. (2010). *Cultural Creatives*. Verkregen van www.marketresponse.nl/themas/duurzaamheid/cultural-creatives/de-cultural-creative/
- Nyenrode. (2010). *Prof. dr. Paul de Blot Lic. Ph - Nyenrode Business Universiteit*. Verkregen van www.nyenrode.nl/bio/Pages/Paul-de-Blot.aspx
- Smit, S. (z.d.). *Spirituele intelligentie*. Verkregen van www.susansmit.nl/artikelen_spirit_intelligentie.html
- Wijn, T. de. (2011). *Kenniscentrum voor Cocreatie* [Afbeelding]. Verkregen van cocreatie.ning.com/group/integraalsysteemontwerp

Het boek

Duurzaam Denken Doen

Inspiratieboek voor onze gezamenlijke toekomst

Jan Jonker (eindredactie) en team van het project 'Our Common Future 2.0'

2011, 1ste druk, ISBN 978 9013090086

Omschrijving

Hoe ziet ons leven eruit in 2035? De doemscenario's van smeltende ijsbergen en vervuilde rivieren kennen we inmiddels wel. Maar kan het ook anders? Wie goed om zich heen kijkt, ziet dat er al veel gaande is. Steeds kritischer kijken we naar onze manier van wonen, werken, reizen, produceren en consumeren, leren en gezond blijven. We worden ons bewuster hoe het beter kan. Maar hoe versnellen we de verandering die we willen? Dit boek wil een positieve bijdrage leveren aan die verandering met tips, inspiratie en een agenda voor de toekomst.

Een groep van ruim 400 vrijwilligers heeft zich in het project 'Our Common Future 2.0' een jaar lang gebogen over de vraag hoe we kunnen doorstarten naar een meer duurzame toekomst.

Deze unieke denktank heeft de basis gelegd voor dit boek. Het gaat in op negentien actuele thema's, van economie tot spiritualiteit en van leiderschap tot afval. Voor elk van die thema's wordt een visie neergezet en worden tips gegeven. Samen levert dat een schat aan ideeën op voor iedereen die wil bijdragen aan een duurzame maatschappij. **Duurzaam Denken Doen** wil bijdragen aan positieve veranderingen voor de wereld van morgen.

Van elk verkocht exemplaar van dit boek gaat één euro naar de Stichting OCF 2.0 voor onderzoek op het terrein van duurzaamheid.

Verkrijgbaar als boek en e-book bij de Kluwershop:

www.kluwershop.nl/management/details.asp?pr=15241